

Tartalom jegyzék

Történelem

• Lektor jelentés Ferkó Okszána	5-6
• Balogh Ildikó : A magyar nép vándorlásai az őshazától a Kárpát- medencéhez való eljutásig	7-19
• Híres Éva :A Visegrádi Négyek történelmi és szociális előzményei.....	20-37
• Paládi Viktória : Orosz gazdasági élet a rendszerváltás után (1991-1997).....	38-61
• Pallagi László : Csonkapapi történelmének rövid áttekintése.....	62-75
• Révész Mónika : Charles Darwin és az emberré válás problémája.....	76-82
• Suslik Ádám :Az első világháború katonai eseményei Kárpátalján.....	83-94
• Szabó Ágnes : A beregszászi zsinat hatása a felvidéki reformációra.....	95-105
• Szabó Sándor : Érdekképviseltek a 1990-es évek Kárpátalján.....	106-120
• Szanyi M József : Kárpátalja visszacsatolásának első szakasza.....	121-133

SIENCIA DENIQUE

- **Túri László:** A KMKSZ létrejötte és politikai tényezővé válása.....134-152
- Lektori jelenté: **Dr. Botlik József**.....153
- **Lukovicsová Anikó:** A Jó Barát. A Csehországba deportált magyarok számára kiadott hetilap történetéből.....154-173

Földrajz

- **Kovály Katalin:** Kárpátalja külkereskedelmi kapcsolatainak alakulása a határmentiség tükrében.....175-188

Magyar Nyelv és Irodalom

- **Fazekas Andrea:**Fordítás vagy ferdítés?.....190-194
- **Horváth Attila:** Ki fordít? 195-198
- **Horváth Attila:** Felhaszált irodalom – hogyan is kell felhasználni az irodalmat, ha fogalmam sincs? Heidegger nyomán
200-208

Közgazdaság

- Lektori vélemény **Bokor László**,.....198

SIENCIA DENIQUE

- **Puliszka Edvin:** Kárpátalja gazdaságfejlesztési programjának hatásai a magyarlakta településekre.....199-205

Angol

- Lektori vélemény **Ferenc Viktória**.....207-208
- **Tóth Gabriella:** Idiomatic expressions through the prism of the british culture.....209-227

Néprajz

- **Lektori vélemény: Bartha Elek** 242
- **Papp Krisztina, Jakab Annamária:** A vallás szerepe a nehéz időkben. Görög katolikus lekipásztorrá válás egy szovjet munkatáborban 243-261

SIENCIA DENIQUE

Előszó

Minden elsőt általában követ egy második... Hogy jobb lesz-e, vagy a már eleve tökéletes kezdés méltó folytatása — szinte megválaszolhatatlan kérdés, amelyet egyébként is a tisztelt publikum hívatott eldönteni. Így működik ez az emberek világában, de még a tudományokéban is. Remélve, hogy az első kiadás előkészületei közben felmerült hibákat, problémákat kiküszöbölve, a pozitív tapasztalatokat pedig megőrizve sikerült a Scientia Denique II. kötetével is gazdagítani a tudományos élet amúgy sem szegény házatáját.

Jelen kötet 17 publikálni vágyó fiatal magyar kutató tanulmányait gyűjtötte egybe. Arra való tekintettel, hogy ez a mennyiség közvetlenül az első kötet összeállítását követően gyűlt össze, határozottan kijelenthetjük: van igény kiadványunkra.

Ismételten szeretnénk megköszönni a Bethlen Alapnak, amely támogatásával lehetővé tette a Scientia Denique 2. kötetének megjelenését! Hálásak vagyunk a recenzenseknek: mind a «régieknek», akik már az előző kötet szerkesztésénél segítségünkre voltak, mind pedig az újonnan szerkesztői gárdánkhoz csatlakozottaknak! Köszönjük a hallgatóknak, fiatal kutatóknak és csillapíthatatlan tudományos kíváncsiságuknak, hogy van miért és van miből szerkeszteni! És természetesen: köszönet jár az Olvasónak, aki megtiszteli figyelmével kiadványunkat!

Reméljük, sikerült jó és igényes munkát kibocsátanunk, az esetleges hibákért pedig ezúton is elnézést kérünk: de így legalább megalapozzuk a Scientia Denique 3. kötetének életrehívását, amellyel majd javíthatunk. Mert minden másodikat általában követ egy harmadik is...

A Szerkesztők

SIENCIA DENIQUE

TÖRTÉNELEM

Lektori jelentés

A Kárpátaljai Magyar Diákok és Fiatal Kutatók Szövetsége felkérésére 7 történész halagató és 3 ifjú kutató dolgozatát lektoráltam. Ezek: *Balogh Ildikó*: A magyar nép vándorlásai az őshazától a Kárpát-medencéhez való eljutásig; *Suslik Ádám*: Az első világháború katonai eseményei Kárpátalján; *Révész Mónika*: Charles Darwin és az emberré válás problémája; *Szabó Ágnes*: A beregszászi zsinat hatása a felvidéki reformációra; *Hires Éva*: A Visegrádi Négyek történelmi és szociális előzményei; *Paládi Viktória*: Orosz gazdasági élet a rendszerváltás után (1991-1997); *Turi László*: A KMKSZ létrejötte és politikai tényezővé válása; *Szanyi M József*: Kárpátalja visszacsatolásának első szakasza; *Szabó Sándor*: Érdekképviseltek a 1990-es évek Kárpátalján és *Pallagi László* Csonkapapi történelmének rövid áttekintése.

Figyelemre méltó a dolgozatok széleskörű tematikája. Bemutatásra kerültek a kárpátaljai magyarság számára aktuális kérdéskörök – érdekképviselői szervezetek tevékenysége, KMKSZ működésének sajátosságai, a vidék visszacsatolásának története, stb. S bár az ifjú szerzők részéről az ajánlott tanulmányok egy „erőpróba” a történetkutatás terén dicséretre méltó maga a témaválasztás. Láthatjuk, hogy a fiatal kutatók nagy érdeklődést tanusítanak a szomszédos országok közelmúltja, a helyismereti és egyetemestörténeti kérdések iránt. Kiemelném a lektorált dolgozatok sorából Paládi Viktória tanulmányát. A szerző komoly hozzáértéssel, analitikus elemzés alkalmazásával értékelést ad Oroszország rendszerváltás utáni gazdasági problémáinak. Külön említést érdemel a Pallagi László tanulmánya, amely a helytörténetírás tipikus példája, egy község múltjának tükrében nyomon követhetjük vidékünk politikai történetét, közigazgatási és gazdasági változásait. A szerző komoly forrásbázisra és szakirodalomra támaszkodik. Véleményünk szerint a tanulmány alapja lehetett egy későbbi átfogó helytörténeti kutatásnak.

SIENCIA DENIQUE

A lektorált dolgozatok néhány szerkesztési hibától eltekintve közölhetőek a tervezett tanulmánykötetben.

A szerzők szorgalmas kutatómunkát végeztek, mindemellett néhány észrevételt tennék. Majdnem minden dolgozat esetében hiányoznak (vagy felületesek) a következtetések, az elmondottak értékelése, megítélése. A jövőben az itt bemutatkozott fiatal kutatóknak érdemes lenne több figyelmet fordítani a nemmagyar nyelven írott szakirodalomra, forrásanyagra, levéltári anyagokra. Így maximálisan közelíthetik meg az események, történések objektív feltárását. Mindeemmellett a kész dolgozatokat érdemes bemutatni egy nyelvész-kollégának, hogy kiiktassák a stilisztikai pontatlanságokat, szó-, fogalom-, stb. ismétlődéseket.

Összegezve a fenn említett dolgokat úgy vélem, hogy az általam lektorált tanulmányok szorgalmas tudományos kutatás eredménye és minden kétséget kizárva érdemesek a publikálásra.

Ungvár, 2011. július 23.

Ferkó Okszána, történész,
a történettudományok kandidátusa,
az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Történelem
és európai integráció Tanszék docense.

SIENCIA DENIQUE

Balogh Ildikó

A magyar nép vándorlásai az őshazától a Kárpát-medencéhez való eljutásig

Az ősmagyarok történetének kezdetei az idők homályába vesznek. (Ebben a periódusban a magyar helyett az ősmagyar terminust szokták alkalmazni, mivel a nyelvi megfelelés ellenére népi azonosság szempontjából mély különbségek választják el a honfoglalás utáni magyarokat a 895 előtti elődeiktől). A legnagyobb problémát az jelenti, hogy itt nem általában az emberi faj vagy egy régió, hanem egyetlen olyan nép históriáját kell a lehető legtávolabbi pontig visszakövetni, amely e távoli időben népként még nem is létezett, hanem más népekkel elválaszthatatlan egységben élt.¹

A régészeti források éppen etnikai szempontból „némák”, és ez meggátolja azt, hogy az ősmagyarok történetének feldolgozása a nagy múltra visszamenő tárgyi emlékek vonalán indulhasson el.²

A vizsgálódás kiindulópontjához a legbiztosabb iránytűt a nyelvi tények szolgáltatják. A magyar nyelv a finnugor nyelvek családjába tartozik, a finnugor nyelvek pedig egy még kiterjedtebb nyelvcsalád, az uráli részét alkotják. Hajdanában

¹ Kristó Gyula. Magyarország története (895-1301).- Osiris kiadó, Budapest, 2007.- 29. old.

² Bellér Béla. Történelem I. – Bp., 1995.- 293-300. old.

SIENCIA DENIQUE

létezett egy uráli alapnyelvet beszélő közösség, amely egységesen magában foglalta a későbbi finnugorok és szamojédok eleit is.¹

A régészek körülbelül Kr.e. 4000-től számítják az uráli őshaza időszakát, melynek helyszínét az Urál-hegység és az Ob folyó közötti vidékre tehetjük. A legkorábbi települések mindegyike tavak vagy folyók partján helyezkedett el. Az akkori emberek fő táplálékforrását a halászat jelentette, a vadászat pedig ruházatukat szolgáltatta, a bőrt, ami uráli eredetű szavunk. Tekintettel arra, hogy az uráli népesség az őshazaelmélet szerint fent északon élt, ahol hónapokon át hó borította a talajt, és a hideg szabta meg az időjárást, fontos volt a meleg ruházat. Az állatvilágból egyetlen hű társa volt az embernek, a már háziasított kutya, amelynek főleg a vadászatokon vette hasznát. A kutya húzhatta az uráli korban már ismert szánt, az ember pedig hótalpat használt a havas terepen való közlekedésre. A kőeszközök pattintással készültek. Mára már idejét múlta az az elképzelés, hogy a finnugorok őshazája Belső-Ázsiában, a Száján hegységben és az Altáj hegység nyugati részében volt, mivel megdőlt az a feltevés, hogy a finnugorok és az altáji nyelvcsalád tagjai nyelvrokonok lennének.²

A szamojédok ősei túlnépesedés következtében legkésőbb a Kr. e. IV. évezred előtt elváltak a finnugoroktól. A kényszerűen

¹ Nemere István. Magyarország története. - Debrecen, 2006.- 3. old.

² Kristó Gyula. Magyarország története (895-1301).- Osiris kiadó, Budapest, 2007. 31-32. old.

SIENCIA DENIQUE

kettévált uráli alapnépesség keleti tömbjéből alakultak ki a már említett szamojédok, akik kelet felé a Jenyiszej folyóig hatoltak előre, míg a népesség többi része, a finnugorság helyben maradt, illetve nyugati irányban terjeszkedett. Ez az uráli kor végét s a finnugor kor kezdetét jelenti. A finnugor korban már csak a ma finnugor nyelvet beszélők elődei maradtak élet- és nyelvi közösségben, hogy azután a Kr. e. III. évezred végéig (legkésőbb 2000-ig) széthulljon a finnugor alapnyelvet beszélők közössége is, s egyik ágon kialakuljon a finn-permi alapnyelvet, a másik ágon pedig az ugor alapnyelvet beszélő népesség. Ez a szétválás jelzi a finnugor kor végét. A finnugor alapnyelv a Kr. e. III. évezred végéig létezhetett, ezt követően a finnugorság elkülönülése maga után vonta a finnugor alapnyelv felbomlását is, külön finn-permi, illetve ugor alapnyelv létrejöttét. A finn-permiek a Volga, Káma és az Oka folyók vidékén, az ugorok az Urál hegység és az Ob folyó közti területen éltek. Az ugor közösség mintegy másfél évezreden át, egészen a Kr. e. I. évezred első feléig tartott, tehát tekintélyes időszakot fogott át.¹

Az uráli és a finnugor kor társadalma vérségi alapon épült fel. A vérrokonok nemzetségeket alkottak. Ennek fogalmát a finnugorban olyan szóval fejezték ki, amely a magyarban a „nemzetség” jelentésben élt tovább.²

¹ Herber- Martos- Moss- Tisza. Történelem III. - Budapest, 2007.- 11. old.

² Tóth István György. Milleniumi magyar történet. - Bp., 2002.-.6. old

SIENCIA DENIQUE

A magyarság elődei az ugor korban ismerkedtek meg a lóval, és tértek át a lótarásra. Az ugorok feladták a vadász-halász életvitellel járó vándorlást, s áttértek a letelepült életmódra. Az ugor kori társadalomban tagozódás indult el, vagyoni különbségek keletkeztek. A családfő, a nagycsalád életének irányítója vagyon tekintetében még aligha emelkedett ki családtagjai közül, inkább életkora és személyes tulajdonságai révén kivívott tekintélye miatt érdemesült a családfő szerepkörére. A nemzetségfő viszont már vagyoni értelemben magasodott a nemzetségtagok fölé. Az ugor alapnépesség együttélése a Kr. e. I. évezred első felében (1000-500 között) bomlott fel. A népesség különböző csoportjai között már ezt megelőzően sem volt szoros területi kapcsolat. Ezt tovább lazították azok az éghajlati változások, amelyek a Kr. e. II. évezred vége felé és az I. évezred elején végbementek. 1300-at követően felmelegedés kezdődött, ennek következtében a sztyepp északabbra húzódott, s a korábbi sztyeppövezet félsivataggá kezdett válni. Az ugor közösségből való kiválás voltaképpen az ősmagyarság önálló életének kezdetét jelenti.¹ Az önállósulás mutatója lehet a magyarság saját nevének megjelenése. A Kr. e. 5. századtól kezdve megjelennek azok az írott források is, amelyek a finnugorok történetére halvány fényt vethetnek. Hérodotosz az iráni nyelvű szkíták leírásakor több olyan szomszédos népről tett

¹ Kiszely István. A föld népei I.(Európa népei). –Bp., 1979.- 505-548. old.

SIENCIA DENIQUE

említést (budinok, thüsszageták stb.), amelyeket a kutatók a mai finnugor népek elődeiként értelmeznek.¹

Az a IV. századi népvándorlás, amely a hunokat Európába sodorta, más népek számára is helyváltoztatással járt együtt. Nem kizárt, hogy ez eredményezte az ősmagyarok baskíriai megjelenését. Az a körülmény, hogy a Gyarmat magyar törzsnévnek nemzetségnévként maradt nyoma Baskíriában, esetleg arra utalhat: az ősmagyarság már baskíriai hazájában törzsi szervezetben élt.²

Ismeretlen időpontban (minden valószínűség szerint legkorábban 750, legkésőbb pedig 820-830 táján) a baskíriai magyarok két ágra szakadtak. Nem tudjuk okát adni ennek a fejleménynek. Lehet, hogy katonai esemény idézte elő, de lehet, hogy a túlnépesedés vezetett ide. Az ősmagyarság egyik ága helyben maradt, tovább is kapcsolatot tartott fenn a volgai bolgárokkal, majd pedig a baskírok megjelenését követően egyre szorosabb viszonyt alakított ki velük. Nem véletlen, hogy egyik-másik arab forrás egyenesen azonosította is a magyarokat és a baskírokat. Más források a magyarokról úgy emlékezik meg, mint a törökök egyik fajtájáról:

¹ Sebestyén Mária. Történelmi személyek lexikona. – Debrecen, 1997.- 38. old.

² Т. М. Исамов, А. И. Шушарин. История Венгрии в трех томах (I. том).- Москва, „Наука”, 1971. – с. 404.

SIENCIA DENIQUE

Bölcs Leó császár szerint „...a türkök népe...a fáradalmakat és nehézségeket derekasan tűri, dacol a hőséggel, faggyal és a szükségesekben való egyéb nélkülözéssel, lévén nomád nép...”¹

A keleten maradt magyarok, nyelvi önállóságukat, a török népek tengerében is meg tudták őrizni, hiszen amikor Julianus barát 1235-1236-ban megtalálta őket a Volgán túli hazájukban, magyarul társalgott velük. Pogányok voltak, a környező népektől eltérően nem tértek át a mohamedán vallásra. Lótenyésztők maradtak, a ló húsát ették, tejét itták, harcban lovaiknak nagy hasznát vették. Földet egyáltalán nem műveltek. A baskíriai magyarok másik ága a VIII. század második felében vagy a IX. század első harmadában búcsút mondott a Nyugat-Urál vidékének, s elindult dél, illetve délnyugat felé.²

Feltehető, hogy a délnyugat felé indult népcsoport volgai bolgár törzsi töredékeket is vihetett magával, köztük főként eszkel- bolgárokat (akik a székelyek őseinek tekinthetők). Nem mellékes körülmény, hogy a IX. század első évtizedeinek bizánci történetírói, a sztyeppei népek leírásakor nem szólnak magyarokról. Ez amellet tanúskodhat, hogy csak viszonylag kései időpontban, 830 táján hagyta el a magyarság egyik ága

¹ VI.(Bölcs) Leó.Taktika. // Zubánics László. A magyar történelem forrásai a honfoglalástól az Árpád- ház kihalásáig (1301). – Ungvár-Budapest, 2008.-8. old.

² Katona Tamás. A tatárjárás emlékezete.// Magyar Helikon, 1981.- 99-100. old.

SIENCIA DENIQUE

baskíriai hazáját, és nem évtizedekig tartó vándorút után érkezett meg Levédiába.¹ Nehezen meghatározható Levédia földrajzi fekvése. VII. (Bíborbanszületett) Konstantin bizánci császár munkája Levédiát úgy határozta meg, hogy ott fekszik, ahol a Khidmász folyó folyik, amelyet Khingilűsznak is neveznek. A Khidmászt a kutatók egy része a Déli-Bug jobb oldali (nyugati) mellékvizével, a Kodümával azonosította.²

Valószínű, hogy Levédia eredendően a magyarok első vajdájának, Levédinek a szálláshelyét jelölte, és csak a bizánci császár terjesztette ki a fogalmat az egész magyarság hazájává. Levédi nem egyszerűen a magyar törzsszövetség vezetője, hanem a különböző- finnugor és török nyelvű - törzsekből, törzsi töredékekből összeálló konglomerátumnak a megszervezője is volt. A vezérszerep a törzsszövetségen belül a finnugor nyelvet beszélő magyaroké volt, amely- amint Anonymus ránk hagyományozta- magyar nyelvű megnevezést kapott, s Hétmagyarnak (eredetibb kiejtés szerint hetümodzsernek) hangzott: ³

¹ Szentpéteri József. Magyar kódex. – Budapest: Kossuth kiadó, 1999. – 24. old.

² Bíborbanszületett Konstantin. A birodalom kormányzásáról. // Zubánics László. A magyar történelem forrásai a honfoglalástól az Árpád- ház kihalásáig (1301). – Ungvár-Budapest, 2008.- 9. old.

³ Zsoltos Attila. Árpád és népe. Kérőjelek és lehetséges válaszok.// História. XXX. évfolyam, 2. szám. – Bp., 2008.- 10-12. old.

SIENCIA DENIQUE

„...a hétmagyarnak nevezett hét fejedelmi személy a hely szűkétől szenvedvén azon gondolkozott, miként kerülhetne ki mielőbb ebből a helyzetből. Akkor tanácsot tartottak és elhatározták, hogy elhagyják szülőföldjüket, maguknak új lakóterületet foglalnak...”.²

A Levédi vezette törzsszövetség kialakulása nem jelentette a magyarság etnogenezisének (néppé válásának) befejező mozzanatát. A török népekkel való érintkezésnek köszönheti a magyarság az idegenek által használt megnevezését, amely különböző nyelvekben hungárián, ungarisch, hongrois, vengerszkij alakokban maradt meg. Levédiai ott tartózkodásuk során a törzsek a Kazár Kaganátus fennhatósága alá tartoztak. Kazár hatásra vezették be a Magyar Fejedelemségben a kettős (szakrális) uralmi rendszert, élén az (istenként tisztelt) főfejedelemmel, a kazár vezető méltóságot is betöltő kündével, illetve a tényleges hatalmat kézben tartó gyulával.³

Nem kevés bizonytalanság forrása a kazár-magyar viszony alakulásának kérdése a IX. században, mivel egy kialakult belháborúban a magyarok a központi hatalom ellen foglaltak állást, s a „lázadókat” kabar néven törzseik közé befogadták, így alakulhatott ki a 7+1- es törzsi szervezet. A megromlott kazár-

² Anonymus. *Gesta Hungarorum*. // Benda- Bertényi- Pótó. *Milleniumi Magyar Történet (források)*. – Bp.: Osiris, 2004. – 42. old.

³ Szabó Péter. *A magyar állam születése*. – Bp.: Nemzeti tankönyvkiadó, 1999. 5. old.

SIENCIA DENIQUE

magyar viszony miatt a magyarok ismét helyváltztatásra kényszerültek biztonsági okok miatt, így kerültek a nevezetes Etelközbe (jelentése „folyóköz”), a Prut- Szeret- Dnyeper- Dnyeszter közötti sík területre. Az időközben posztjáról lemondott Levédi helyét - aki nem volt hajlandó tovább vállalni a kazár báb szerepét - Álmos vette át. Konstantin szerint „a kazárok szokása és törvénye szerint pajzsra emelvén, fejedelemmé tették. Ez előtt a türköknek (magyaroknak) más fejedelmük sohasem volt, s ettől fogva mindmáig ennek a nemzetségéből lesz Turkia (Magyarország) fejedelme”.¹ Álmos fejedelemmé választásakor 35-38 éves férfi lehetett. Neve- az ismert legendával kapcsolatban kialakult hiedelemmel ellentétben- szerzőt, hódítót jelent. Ügyes politikával csakhamar függetlenítette népét a kazár uralom alól. Fejedelemségét belpolitikailag is szabályozta: vérszerződéssel egy törzsbe szervezte népét.²

Éppen ebben az időben, 882-ben jött létre a keleti szláv állam. Bizonyos, hogy az etelközi magyarok szláv hadifoglyokat adtak el, és megadóztatták a szláv földművelőket. Ezt a Dzsahánitól följegyzett beszámoló kifejezetten említi. A tudósítás a 870 körüli időket tükrözi:

¹ Biborbanszületett Konstantin. A birodalom kormányzásáról. // Zubánics László. A magyar történelem forrásai a honfoglalástól az Árpád- ház kihalásáig (1301). – Ungvár-Budapest, 2008.- 9. old.

² Bellér Béla. Történelem I. – Bp., 1995.- 293-300. old.

SIENCIA DENIQUE

„Hatalmuk (mármint a magyaroké) kiterjed mindazokra a szlávokra, akik közel laknak hozzájuk. Súlyos adókat vetnek ki rájuk és úgy kezelik őket, mint foglyokat... Meg-megrohanják a szlávokat (és oroszokat), és addig mennek a parton a foglyokkal, amíg a rómaiak (bizánciak) országának egy kikötőjébe érnek, amelynek K.r.kh (Kercs) a neve... Amikor a magyarok K.r.kh-be érnek a foglyokkal, a rómaiak odamennek eléjük, és ott kötnek velük vásárt. Azok (a magyarok) eladják nekik a rabszolgákat, és vesznek római brokátot, gyapjúszőnyegeket és más római árukat”.¹

Kapcsolatuk a kijevi szlávokkal, ha időnként feszültté vált is, alapján véve mégis békés lehetett. Különböző aligha lennének fegyverzetüknek, művészetüknek és viseletüknek közös vonásai. A magyarok gyakori kijevi tartózkodására lehet következtetni abból, hogy Kijev egy részét Ugor- (azaz Magyar-) hegynek nevezték. Nesztor krónikás is említést tesz ezzel kapcsolatban:

„Az ugorok a ma Magyar hegynek nevezett kijevi hegy alatt vonultak és a Dnyeper partján ütöttek táborn”.¹

Egymással marakodó királyok, tartományurak nyerték meg maguknak a félelmetes híré lovasokat a IX. század második felétől kezdve, akik a busás fizetség és szabad zsákmányolás fejében igent is mondtak a felkérésekre. Portyázó körútjaik

¹ Dzsajháni. // Bellér Béla. Történelem I. – Bp., 1995.- 297. old.

¹ Нестор. Повесть временних лет.//Д. С. Лихачева, Москва.: „Академии Наук”, 1950. – с.21.

SIENCIA DENIQUE

nemegyszer a Kárpát- medencébe vezettek, amikor is észrevették a hegyvidékes terület előnyeit Etelköz sík vidékével szemben.

FELHASZNÁLT FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK:

Források

1. VI.(Bölcs) Leó.Taktika. // Zubánics László. A magyar történelem forrásai a honfoglalástól az Árpád- ház kihalásáig (1301). – Intermix kiadó: Ungvár-Budapest, 2008.- 143 old.

2. Katona Tamás. A tatárjárás emlékezete.// Magyar Helikon, 1981.- 99-100. old.

3. Bíborbanszületett Konstantin. A birodalom kormányzásáról. // Zubánics László. A magyar történelem forrásai a honfoglalástól az Árpád- ház kihalásáig (1301). – Ungvár-Budapest, 2008.- 143 old.

4. Dzsajháni. // Bellér Béla. Történelem I. – Bp., 1995.- 325 old.

5. Anonymus. Gesta Hungarorum. // Benda- Bertényi- Pótó. Milleniumi Magyar Történet (források). – Bp.: Osiris, 2004. – 174 old.

6. Нестор. Повесть временних лет.//Д. С. Лихачева, Москва.: „Академии Наук”, 1950. – с.404.

**SZAKIRODALMAK,
SEGÉDKIADVÁNYOK**

CIKKEK,

MONOGRÁFIÁK,

SIENCIA DENIQUE

7. Kristó Gyula. Magyarország története (895-1301).- Osiris kiadó, Budapest, 2007.- 273 old.
8. Bellér Béla. Történelem I. – Bp., 1995.- 325 old.
9. Nemere István. Magyarország története. - Debrecen, 2006.- 710 old.
10. Herber- Martos- Moss- Tisza. Történelem III. - Budapest, 2007.- 348 old.
11. Tóth István György. Milleniumi magyar történet. - Bp., 2002.- 562 old.
12. Kiszely István. A föld népei I.(Európa népei). – Bp., 1979.- 872. old.
13. Sebestyén Mária. Történelmi személyek lexikona. – Debrecen, 1997.- 241 old.
14. Т. М. Исамов, А. И. Шушарин. История Венгрии в трех томах (I. том).- Москва, „Наука”, 1971. – с. 335.
15. Zsoldos Attila. Árpád és népe. Kérőjelek és lehetséges válaszok.// História. XXX. évfolyam, 2. szám. – Bp., 2008.- 26 old.
16. Szabó Péter. A magyar állam születése. – Bp.: Nemzeti tankönyvkiadó, 1999.149 old.
17. Szentpéteri József. Magyar kódex. – Budapest: Kossuth kiadó, 1999. – 867 old.

A Visegrádi Négyek történelmi és szociális előzményei

A Visegrádi országok együttműködésének története a XIV. századra nyúlik vissza. Az első közép-európai összefogást szorgalmazó találkozóra 1335 őszén került sor a Visegrádi Várban. Ezen a „Visegrádi Királytalálkozó”- n részt vett Károly Róbert magyar király, Luxemburgi János cseh király és III. Kázmér lengyel király. A találkozáson elhatározták, hogy szorosabban együttműködik e fentebb említett három ország a politika és a kereskedelem területén. Távolabbi célul egy sikeres közép-európai együttműködést határoztak meg ¹.

A kongresszust több évig tartó diplomáciai előkészület előzte meg. A visegrádi konferencia Magyarország közvetítésével majd két éve zajló cseh–lengyel és a lengyel–lovagrendi diplomáciai tárgyalások lezárását jelentette.

A több országot érintő, jó néhány éven át tartó diplomáciai események során sok hivatalos dokumentum keletkezett, melyeket egymásnak adtak át – ideiglenesen vagy örökbe – a tárgyaló felek. A konferencia ünnepi ülésére valószínűleg november 19-én került sor, ugyanis a legtöbb dokumentumot e napra keltezték. Köztük a találkozó egyik legfontosabb

¹ Szilágyi Ilona Mária: A visegrádi országok együttműködése. Szolnoki Tudományos Közlemények 2010

SIENCIA DENIQUE

dokumentumát, a cseh–lengyel békeszerződést. A kongresszust megelőzően pedig, még szeptember 3-án megszületett a cseh–magyar szövetségi szerződés is.

A magyar történetírásban széles körben elterjedt az a nézet, miszerint a Visegrádon létrejött együttműködés elsősorban gazdasági szövetség volt. E feltevés az 1336. január 6-án Károly király által Visegrádon kiadott rendelet ismeretén alapul, amely részletesen szabályozza a Magyarország és Csehország közötti kereskedelmi utakat és vámfizetéseket. Visegrádnak tehát valóban volt gazdasági kicsengése, de a kongresszus egészére ezt nem szabad kiterjesztenünk, mert a lényeg biztosan nem erről szólt.¹

A történelem azonban másképp alakult, s a „Visegrádi-gondolat” feledésbe merült évszázadokra. Közbeszólt a Török Birodalom hódítása, a Habsburg Birodalom, az I. és II. Világháború, s a II. Világháború utáni szocialista blokkhoz tartozás.

Az 1989/90-es rendszerváltozás után újra előtérbe került a visegrádi országok együttműködésének gondolata. 1990 novemberében Antall József, Magyarország miniszterelnöke vetette fel ekkor még a Visegrádi Hármak összefogásának gondolatát. Külön megbeszélést kezdeményezett a Párizsban ülésező Helsink-folyamatot felügyelő EBEÉ konferencián

¹http://www.mol.gov.hu/a_het_dokumentuma/a_visegradi_kiralytalalkozo__1335.html

SIENCIA DENIQUE

Vaclav Havel, a Cseh és Szlovák Köztársaság elnökével és Lech Walesával, a Lengyelország elnökével. A megbeszélésen Antall József egy háromtagú klub létrehozását javasolta. A történelmi vonatkozás miatt ő javasolta a Visegrádi Együttműködés elnevezést. Az együttműködés céljának a Nyugathoz való integráció összehangolását irányozták elő.

Az elnökökön kívül országonként három-három kísérő vett részt a találkozón, Magyar részről Jeszenszky Géza (külügyminiszter), Kodolányi Gyula (államtitkár), és Szávai János (Francia o. nagykövet).

Az alapító ülést 1991 márciusára tervezték Visegrádon. Az első informális összejövetelre 1991 február elején Budapesten került sor. Az összejövetel eredményeként 1991. február 15-én a „Nyilatkozat a Cseh és Szlovák Köztársaság, a Lengyel Köztársaság és a Magyar Köztársaság együttműködéséről az Európai Integráció útján” című dokumentumot írták alá.

Az aláírás helyszíne természetesen a Visegrádi Vár pincehelyisége volt. A Visegrádi Nyilatkozat néven ismertté vált dokumentumban öt közös célt fogalmaztak meg: ¹

- az állami függetlenség, a demokrácia és a szabadság helyreállítása;

¹ A Visegrádi Hármak, Visegrádi Négyek in: Innováció és hasznosság a visegrádi négyek országaiban c. konferencia, Nyíregyháza, 2005. október 13-15. in:http://www.nyiregyhaza-v4.hu/index_hu.htm

SIENCIA DENIQUE

- a totalitárius rendszer maradványainak felszámolása a társadalmi, gazdasági és szellemi élet minden területén;
- a parlamentáris demokrácia és a modern jogállam kiépítése az alapvető emberi és szabadságjogok tiszteletben tartása mellett;
- a modern piacgazdaság megteremtése;
- az európai politikai, gazdasági, biztonsági és jogrendbe való teljes integráció.¹

1991 szeptemberében New Yorkban az ENSZ közgyűlés mellett tartottak egy amerikai „visegrádi” találkozót, ahol az amerikai külügyminiszter elfogadta és használta a „visegrádi” elnevezést. Ez azért jelentős, mert ez a tény a „Visegrádi országok” nemzetközi elismerését jelenti ².

1993. január 1-jén Csehszlovákia szétválásával a visegrádi hármas visegrádi négyekké váltak. 1994. január 11-12-én Prágában megerősítették, hogy a visegrádi együttműködést változatlan formában fenntartják.

Azonban egy újabb mélypont következett a Visegrádi együttműködés törekeny történetében. A találkozók, párbeszéd

¹ A Visegrádi Hármas, Visegrádi Négyek in: Innováció és hasznosság a visegrádi négyek országában c. konferencia, Nyíregyháza, 2005. október 13-15. in:http://www.nyiregyhaza-v4.hu/index_hu.htm

² Jeszenszky Géza: A „Visegrádi gondolat” és az euro-atlanti integráció, Magyar szemle, Új Folyam VII. 7-8. szám, 1998. augusztus in: http://www.magyarszemle.hu/archivum/7_7-8/4.html

SIENCIA DENIQUE

száma jelentősen lecsökkent. 1998 második felétől viszont újra erőre kapott.

2000. június 9-én írták alá a Prágához közel fekvő Stirínben a „Nemzetközi Visegrád Alap Felállításáról Szóló Egyetértési Nyilatkozat” című dokumentumot a miniszterelnökök ¹.

2004-ben az együttműködés új területeit meghatározták. Ezek közt szerepel a közép-európai régió identitásának erősítése, regionális kezdeményezések és cselekvések, az EU közös céljainak elérésére közös erőfeszítések, az európai integráció sikeres folytatásában közös fellépés, s tapasztalataik megosztása más csatlakozásra váró országokkal.

A V4 együttműködés napjainkban a legtisztább közép-európai regionális kezdeményezés. Kiegyensúlyozott kapcsolatok működnek a legmagasabb szintű találkozóktól a nem kormányzati szervezetekig, tudós csoportokig, művészeti társulásokig. Számos projekt létezik, különböző területeken: kultúra, környezetvédelem, védelem, oktatás, tudomány, igazságügy, szállítás, információ technológia, turizmus ².

Azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül mindazon eseményeket, amelyek az 1980-90-es évek szociális és politikai

¹A Visegrádi Hármak, Visegrádi Négyek in: Innováció és hasznosság a visegrádi négyek országában c. konferencia, Nyíregyháza, 2005. október 13-15. in: http://www.nyiregyhaza-v4.hu/index_hu.htm

²Visegrad Group: History, General Aims and Structure in: <http://www.visegradgroup.org>

SIENCIA DENIQUE

életét nagyban befolyásolták. A fentiekben már szó esett arról, hogy Közép-Kelet-Európa a II. világháborút követően a szocialista blokkhoz tartozott, mely tény megléte hatalmas változásokat kívánt maga után. Ennek tükrében tekintjük át az ezekben az országokban lezajló szociális, politikai helyzetet.

A háború utáni, sőt talán még a korábbi időszakok legfontosabb eseménye Kelet-Közép-Európában a Szolidaritás színrelépése volt. A lengyel munkások gazdasági követelésekkel kezdték küzdelmüket, amely azonban gyorsan politikai jellegűvé lett. A sztrájkolók fő követelése az volt, hogy legalizálják a párttól és a munkaadóktól független szakszervezeteket, biztosítsák a dolgozók számára a garantált jogot a sztrájkhoz, és tartsák be a szólásszabadság és a sajtószabadság alkotmányban lefektetett elveit.

Az említett követelések alapján 1980. októberében bejegyezték a Szolidaritást, amelynek népszerűsége egyre nőtt. Egy csehszlovák történész szerint: „A Szolidaritás volt a történelemben az egyetlen spontánul zajló, a munkásosztály által indított igazi forradalom, amely egy bürokraták által irányított szocialista kormány ellen robbant ki, és amely a kereszt jegyében és pápai áldással zajlott.”¹

Az 1956-os és 1968-as forradalmaktól eltérően ez a mozgalom a párton kívülről indult el, és nem volt politikai jellegű

¹ <http://hungarian.ruvr.ru/2010/08/30/17912216.html>

SIENCIA DENIQUE

abban az értelemben, hogy alapvetően a civil társadalom létrehozását akarta, nem pedig az ország kormányzását átvenni. Ugyanakkor a mozgalomra politikai szerep is hárult, akár akarták ezt a vezetői, akár nem. Tágabb erkölcsi értelemben a Szolidaritás – Tischner János megfogalmazása szerint – a párbeszédet, az erőszak elutasítása, a munka és a munkások méltóságát, illetve a nemzeti öntudatot mint erkölcsi öntudatot képviselte. Timothy Garton Ash szerint a Szolidaritás a nemzeti újjászületés érdekében indított társadalmi keresztes hadjárat volt, ebből nyerte erejét és vonzerejét is.

A Szolidaritás mozgalom több mint 15 hónapig állt fenn, s csak az életbe lépő szükségállapot alatt tiltották be. Paradox módon minden sikeres lépés és minden kudarc egyre közelebb vitte a Szolidaritást a bukáshoz. Mivel a szakszervezetnek egyetlen valódi fegyver volt a kezében - a sztrájk vagy a sztrájkjal való fenyegetőzés -, ezért egyre inkább olyan helyzetbe került, amikor szembe kellett szállnia a rendszerrel. Az uralkodó elit szándékosan provokálta a Szolidaritást azzal, hogy visszautasította vagy halogatta a kedvezmények megadását, és a mozgalom szétverésén fáradozott. Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy mind a párt, mind a kormány belsőleg megosztott volt, nem követett egyetlen, határozott irányvonalat. Nézeteltérések voltak a központi kormányzat és az alsóbb szintű vezetés között is. De a Szolidaritás sem volt

SIENCIA DENIQUE

egységes tömb. Számtalan irányvonal képviselőit tömörítette - a provokátorokat ne vegyük figyelembe -, és számtalan feladat végrehajtását vállalta magára. Végül, ahogy ezt egy történész megfogalmazta, „az előadáson a Szolidaritás játszotta a főszerepet, de az események menetét a sors irányította”¹.

Gierek már nem élte meg a Szolidaritás első születésnapját, átadta helyét Stanisław Kaniának. 1981 februárjában Wojciech Jaruzelski tábornok foglalta el a miniszterelnöki széket és rögvest főszerepet követelt magának. Jaruzelski sok tekintetben eltért a korábbi vezetőktől: más volt a származása (dzscentri), más a foglalkozása (katona), de még merev viselkedése is, amit csak még kifürkészhetetlenebbé tett a szinte védjegyévé váló megszokott sötét napszemüveg. Mivel szüleit Oroszországban veszítette el, ahová még kisfiúként deportálták a családját, az emberek még azt is kétségbe vonták, hogy igazhitű kommunista volna.

Az 1980-1981-es tél igen kemény volt, és a szovjet intervenció olykor elkerülhetetlennek tűnt. A Szolidaritásnak lépésről lépésre kellett kiharcolnia minden egyes kedvezményt. Márciusban egy bydgoszczi Szolidaritás-ellenes incidens nyomán - ami talán provokáció volt - Lengyelország az általános sztrájk és a nyílt konfrontáció szélére sodródott. A Szolidaritás nem volt hajlandó elindítani a lavinát, de Jaruzelskinek azt a javaslatát sem

¹ Holzer: Solidarity's Adventures in Wonderland. Polish Paradoxes. London, 1990. 105.o.

SIENCIA DENIQUE

fogadhatta el, hogy hirdessenek sztrájkmoratóriumot. Az ország egyre kaotikusabb helyzetbe került. December 13-án Jaruzelski, aki ezen az őszön lett a párt első titkára, kihirdette a szükségállapotot, ami mindenkit, így a Szolidaritást is meglepetésként ért. Maga Jaruzelski később a lépést úgy magyarázta, hogy tartott a Szolidaritással való fegyveres összecsapás lehetőségétől, zsákutcába jutottak a Glemp bíborossal (Wyszynski utódával) és a Walesával folytatott tárgyalások, és fokozódott a szovjet gazdasági nyomás¹.

Az országot megbénító szükségállapot brutális volt, de ha az ember a Szolidaritás-mozgalmat egyfajta forradalomnak tekinti, akkor az elnyomás nem is szedett oly sok áldozatot. Ugyanakkor a nemzetet mélyen megalázták, és ezt az elkövetkezendő években nehezen felejtette el és bocsátotta meg. A szükségállapot idején a széthúzástól és a lemondásoktól meggyöngyült párt szerepe tovább zsugorodott.

A szükségállapot bizonyos értelemben épp annak a beismerése volt, hogy a párt már nem tudja kormányozni az országot. Minden hatalom az újonnan létrejött Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsára (WRON) szállt át. Később megpróbálták

egy hazafias népfront, illetve más tanácsadó szervek létrehozásával kiszélesíteni a rendszer társadalmi bázisát, de ezek

¹ www.beszelo.c3.hu/98/12/13tisch.htm

SIENCIA DENIQUE

a kísérletek kudarcot vallottak. A Szolidaritás - mivel legtöbb vezetőjét börtönbe vagy internáló táborba csukták – illegalitásba vonult, és Z. Buják vezetésével szamizdat kiadványok publikálásával, kalózárádió-adásokkal és más hasonló tevékenységgel folytatták az ellenállását. 1982-ben a Szolidaritás szimbólumának számító Walesát kiengedték a házi őrizetből, és egy évvel később hivatalosan is feloldották a szükségállapotot. Van némi igazság abban, hogy Jaruzelski és társai magasan kiemelkedtek a háború utáni lengyel vezetők közül, de a szükségállapot bevezetésével és az azt követő intézkedésekkel ők sem tudtak elérni semmilyen pozitív eredményt. Hiányzott a hosszú távú stratégia, különösen a folyamatosan romló gazdaság terén¹.

A nyugati világ ebben az időszakban lépett a Zbigniew Brzezinski által technoironikusnak nevezett korba, amelyre a high-tech megjelenése volt a jellemző, különösen az információtechnológia és a kommunikáció terén, és ez drámai módon elmélyítette a szakadékot a Nyugat és a szovjet blokk között. A fegyverkezési verseny rendkívül megterhelte a szovjet gazdaságot, és ideológiai ráolvasással már nem lehetett felszámolni a kommunista rendszer elmaradottságát és anakronizmusát. A piaci mechanizmusok hiánya kedvezett az önkényes gazdaságpolitikának, a pártkáderek

¹ Piotr S. Wandycz: A szabadság ára. Kelet-Közép-Európa története a középkortól máig. Osiris Kiadó, Bp. 2004, 247.o.

SIENCIA DENIQUE

kontraszelekciója pedig meggyengítette a vezetést, ráadásul a korrupció és a protekcionizmus melegágya volt. A rendszer hibáit korrigálni képes politikai mechanizmusok hiánya miatt frakciózás alakult ki, a választások csupán színjátékok voltak, és már az is felfordulást okozott, ha a régi vezetőket újakkal váltották fel. A felelőtlenséget fokozta az is, hogy a hatásköröket nem jelölték ki pontosan. A társadalom demoralizálódott, sőt egyenesen beteg lett. Az elégedetlenséghez cinizmus és apátia társult.

Gorbacsov felismerte, hogy a gazdasági alapok és a politikai felépítmény drasztikus átalakítására (*peresztrojka*) van szükség. Ezt a folyamatot felülről kellett levezényelni, de a nomenklátúra érdekein és a tömegek tehetetlenségén csak akkor lehet felülkerekedni, ha az embereket megnyerik a nyitott demokratizálódási folyamatnak (*glasznoszty*). Ez igen merész program volt, s azzal a veszéllyel járt, hogy bizonyos régóta elnyomott politikai és nemzeti erők életre kelnek. Ráadásul a program szükségképpen kihatással volt az egész szovjet blokkra, így Kelet-Közép-Európára is.

A térség reformerei immár a szövetségest láthatták Moszkvában, és ez alapvető változás volt a múlthoz képest, amikor az Oroszország felől fújó hideg szelek befagyasztották vagy elsöpörték 1956, 1968, sőt még 1980 eredményeit is. Gorbacsov még azon az áron is hajlandó volt keresztülvinni politikáját, hogy ezzel a párt szerepe csökken. Ez azért volt

SIENCIA DENIQUE

létfontosságú Kelet-Közép-Európa számára, mert a kommunisták többé már nem hivatkozhattak arra, hogy kizárólag ők működhetnek együtt Moszkvával. Noha a változások legfőbb elemei mindenütt hasonlítottak egymáshoz - a jogállamiság megteremtése, a demokratizálás és mindenek előtt a piacgazdaság kiépítése érdekében tett reformlépések -, az orosz és a kelet-közép-európai viszonyok azonban most is különbözőek voltak. Azaz, ha a térségben a változások túlságosan hatékonyak bizonyulnak, előidézhetik az egész kommunizmus bukását. Ezt azonban Gorbacsov valószínűleg nem ismerte fel, de azok a szovjet rendszerrel foglalkozó szakértők sem látták előre, akik szívesebben elemezték a kommunista blokk közös ismérveit, mint a csak Kelet-Közép-Európára jellemző vonásokat. De milyen volt ez a térség az 1980-as évek közepén?

A háborút követő négy évtizedben számtalan változás játszódtott le. Lengyelország lakossága jelentősen megnőtt, nagyjából 24 milliőről 38 millióra, míg Csehszlovákiában a népességszám 12-ről 15 millióra emelkedett, Magyarországon azonban mintegy 10 millió körül stagnált. A városi lakosok és az iparban foglalkoztatottak száma jelentősen nőtt Lengyelországban és Magyarországon, de az urbanizáció és az iparosodás nem mindig jelentett haladást. Csehszlovákia, amely a háború előtt még az első tíz legiparosodottabb ország közé tartozott a világban, most visszaesett úgy a harmincadik helyre, és Ausztria

SIENCIA DENIQUE

és Franciaország is messze megelőzte. Még így is Csehszlovákia maradt a térség legfejlettebb országa, ahol az egy főre eső GNP 10 140 dollár volt; míg Magyarországon ez 8660, Lengyelországban pedig 7720 dollár, ugyanakkor sok mindenről árulkodik, hogy az Egyesült Államokban GNP-je ekkor fejenként 19 770 dollárra rúgott. Ráadásul Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország jobban iparosodottabb részei szörnyű környezeti katasztrófákkal fizettek a fejlődésért. Továbbá beigazolódott sokak félelme, a csehek nemzeti szelleme is megtört¹.

A lengyel gazdaság romokban hevert, a nemzeti jövedelem rohamosan csökkent, a pénzügyi terhek a Szolidaritás és a szükségállapot időszakában is növekedtek. A Jaruzelski-rezsim ellen hozott nyugati, jórészt amerikai szankciók erkölcsi és politikai szempontból szükségesek voltak, de ezek is csak fokozták a nyomort. 1988-ban a lengyel adósságállomány 38,5 milliárd dollárra (1030 dollár/fő), a magyar 18 milliárd dollárra (1820 dollár/ fő) rúgott. Hivatalosan a cseh adósság csak 6 milliárd dollárt tett ki, de a valóságban ennek talán a dupláját is elérte. Mindez jól mutatja, hogy milyen gazdasági nehézségekkel küszködött a térség. Hiába fejlődött Magyarország Kádár alatt, ezt lerontotta az alacsony hatékonyság, az infláció és a nagyvállalatok stagnálása. A magyarok azt kérdezték, hogy a hasonló

¹ Piotr S. Wandycz: A szabadság ára. Kelet-Közép-Európa története a középkortól máig. Osiris Kiadó, Bp. 2004, 247.o.

SIENCIA DENIQUE

helyzetből indult Ausztria és Finnország miért boldogul annyival jobban, és a kádári konszolidáció hitele megkérdőjeleződött. A taktika kérdésében megosztott párt azonban nem akarta kiengedni a kezéből a liberalizáció irányítását, és ennek érdekében az állam és az egyház kapcsolatát is javították. De egész Kelet-Közép-Európára jellemző volt - leginkább természetesen Lengyelországra -, hogy a vallás Marx megfogalmazásától eltérően nem a nép ópiuma lett, hanem „szabadságuk legjobb védelmezője és terjesztője”, ahogy ezt II. János Pál pápa megfogalmazta 1990-ben¹.

Ezen tények mellett meg kell említenünk a magyar gazdaság helyzetét is, hiszen a XX. század 80-a éveiben végigsöprő gazdasági válság Közép-Kelet-Európa más országaiban is negatív következményekkel járt, így ez alól Magyarország sem maradt kivétel. Viszont ezen helyzet kialakulásának hátterében döntő szerep jutott a politikának is.

Magyarországon a gazdasági válság kiéleződése a 80-as évek második felében jelentkezett. Ez annak a gyorsítási szociális-gazdasági politikának közvetlen következménye volt, amelyet az MSZMP XIII. kongresszusán 1985. március 25-28-án hirdettek meg. Annak következtében, hogy sikerült elérni a külgazdasági egyensúlyt és a külső adósság csökkentését, az MSZMP KB arra a

¹ Piotr S. Wandycz: A szabadság ára. Kelet-Közép-Európa története a középkortól máig. Osiris Kiadó, Bp. 2004, 247.o.

SIENCIA DENIQUE

következtetésre jutott, hogy „az utóbbi évek eredményei alapján a gazdaságpolitika változtatása nemcsak szükséges, de lehetséges is”.

A gazdasági válság kiéleződése a XX. század 80-as éveinek a végén Magyarországon negatív szociális következményeket okozott, amelyek között a legfőbb a munkanélküliség jelentős növekedése volt. A beregisztrált munkanélküliek száma 1987-1990 folyamán ezen mutató gyors növekedési tendenciáját mutatta. Szociális jellegű negatív tendencia volt úgyszintén a lakosság életszínvonalának hirtelen romlása is. A lakosság bizonyos számának szinte azonnali földönfutóvá válása az embereknek a tehetős és szegény szintre történő jelentős rétegződéshez vezetett. Így, a statisztikai adatok alapján 1987-től a létminimum alatt élők száma elérte az 1 milliót és fokozatosan nőtt.

Ily módon a válság elmélyülése a XX. század 80-as éveiben a szociális-gazdasági politika koncepciójának megváltoztatása vált szükségessé. A radikális gazdasági és politikai változások szükségessége mellett a 80-as évek második felében nyilvánvalóvá vált nemcsak a radikális gazdasági reformok szükségessége, de a pártállami hatalom reformjának elkerülhetetlensége is¹.

¹ Kiss Éva: Magyarország a parlamenti demokrácia felé. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2010.139.old.

SIENCIA DENIQUE

Tehát, összegzésként elmondhatjuk, hogy a Visegrádi Négyek együttműködése olyan régmúlt időkbe nyúlik vissza, mint az 1335-ös év. Ez az év sorsdöntő fordulatnak számított az érintett országok történelmében, hiszen ezzel a kongresszussal pecsételték meg a jövőbeni, további együttműködésük alapjait. Mindebből kitűnik, hogy ez a találkozó nem maradt nyomtalanul, hiszen a mai napig is szoros szálak kötik össze ezen országokat.

A társadalmi és politikai helyzetből egyértelműen elmondhatjuk, hogy az itt lezajló átalakulások, a 80-as években fellépő gazdasági és egyaránt politikai válságnak is tekinthető folyamatok elsősorban a társadalom helyzetének nagybani romlásához vezetett. Emellett hatalmas árat kellett fizetnie Közép-Kelet-Európa társadalomnak először is szuverenitásuk elérésének tekintetében, másodsorban viszont a szovjet ideológia felszámolásának véglegesítéséhez.

Felhasznált Forrás és Irodalom jegyzék:

1. „Szolidaritás” Lengyelország és egész Közép-Európa számára // (hungarian.ruvr.ru/2010/08/30/17912216.html)

2. A Visegrádi Hármak, Visegrádi Négyek // Innováció és hasznosság a visegrádi négyek országaiban c. konferencia,

SIENCIA DENIQUE

Nyíregyháza, 2005. október 13- 15. // (www.nyiregyhaza-v4.hu/index_hu.htm)

3. Jerzy Holzer. Solidarity's Adventures in Wonderland. – London: Polish Paradoxes. 1990. - 105.old.

4. Jeszenszky Géza. A „Visegrádi gondolat” és az euroatlanti integráció, Magyar szemle, Új Folyam VII. 7-8. szám, 1998. augusztus // (www.magyzszemle.hu/archivum/7_7-8/4.html)

5. Kiss Éva. Magyarország a parlamenti demokrácia felé. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó. 2010.-139.old.

6. Piotr S. Wandycz. A szabadság ára. Kelet-Közép-Európa története a középkortól máig. – Budapest: Osiris Kiadó. 2004. - 247.old.

7. Rácz György. A visegrádi királytalálkozó – 1335. // (www.mol.gov.hu/a_het_dokumentuma/a_visegradi_kiralytalalkozo_1335.html)

8. Szilágyi Ilona Mária. A visegrádi országok együttműködése. // Szolnoki Tudományos Közlemények XIII. " 2010. november 18. (www.szolnok.mtesz.hu/sztk/kulonszamok/2010/2010_program.html)

9. Timothy Garton Ash. A balsors édes hasznai Európa. – Budapest: Századvég Kiadó 1991. - 306.old.

10. Tischler János. Lengyelország 1980-1981 // (www.beszelo.c3.hu/98/12/13tisch.htm)

SIENCIA DENIQUE

11. Visegrad Group. History, General Aims and Structure // (www.visegradgroup.org)

SIENCIA DENIQUE

Paládi Viktória

Orosz gazdasági élet a rendszerváltás után (1991-1997)

A nemzetközi kapcsolatok rendszerében a XX. század közepén - a XXI. század elején három nagyhatalmat szokás emlegetni, amelyeket a gazdasági és politikai életben betöltött súlyuk emel ki. Ezek az Amerikai Egyesült Államok, Japán és Oroszország. Az Orosz Föderáció, a maga 17 millió négyzetkilométerével bolygónk legnagyobb kiterjedésű országa, elfoglalja a szárazföldek 1/8-ad részét. Népességét tekintve hatodik a sorban a világ legnépesebb országai között (141,8 millió fő). Ezeket a páratlan adottságokat bővítik tartalékai a világ legkeresettebb természeti kincseiből: kőolajból, földgázból, színesfémekből és fából. Ezek után meglepő lehet, hogy a gazdasági mutatók tekintetében mélyen alul marad az elvárásoknak. Ennek az a hetven év gazdasági stagnálás és visszafejlődés az oka, amellyel a Szovjetunió sújtotta a kelet-európai és eurázsiai térség több államát.

A Szovjetuniónak a második világháború utáni kétpólusú világban betöltött meghatározó politikai és gazdasági szerepe a XX. század 80-s éveire már feledésbe merült, az évtized végére pedig, a kommunista hatalom szétesésével megszűnt létezni. A berlini fal leomlásával a vasfüggöny köddé vált, azonban hamar kiderült, hogy a képzeletbeli vasfüggöny valós problémákat takart

SIENCIA DENIQUE

el a nyugati világ szeme elől. A gazdasági fejlődésben való visszamaradottság kelet felé haladva egyre mélyült. A szovjet gazdaság hivatalos mutatói már rég nem a valós eredményeket mutatták, nemcsak a nyugat árgus szemei, de maguk elől is elrejtve a pangó szocialista gazdaság visszafordíthatatlan mélyrepülését.

A Szovjetunió szétesésének megpecsételésére 1991. december 8-án került sor Belorussziában, ahol Ukrajna, Belorusszia és Oroszország képviselőiben Kravcsuk, Suskevics és Jelcin elnök aláírtak egy egyezményt a Szovjetunió megszüntetéséről. Itt sor került a Független Államok Közösségének, egy laza gazdasági szövetségnek a megalapítására is. A volt tagállamok ezek után mind saját úton indultak el a pluralista demokrácia és a kapitalista piacgazdaság megvalósításának útján¹.

Az kutatás aktualitása a gazdaság folytonosságában rejlik, azokban a 90-es években zajló egyedi gazdasági folyamatokban, és az azt meghatározó tényezőkben (az oligarchák ténykedései, a politikai hatalom gazdasági gondolkodásmódja, a szovjet mentalitás továbbélése a vezetőkben), amelyek nélkül a jelenlegi orosz gazdaság ma nem ott tartana ahol. A problémakör vizsgálata aktuális, mivel a 90-es évek eseményei, az „új

¹ Font Márta – Krausz Tamás – Niederhauser Emil – Szvák Gyula. Oroszország története. Bp.: Pannonica Kiadó, 2001. – 609 old.

SIENCIA DENIQUE

Oroszország” első szárnypróbálgatásai, egyedi módszerei és kudarcai napjaink Oroszországának kulisszái mögé engednek bepillantást nyerni.

A kutatás feladata megvizsgálni az Orosz Föderáció átalakulását a Szovjetunió egyik tagállamából önálló globális hatalmi tényezővé egy többpólusú világban, az átmenetet a központilag irányított etatista gazdaságból magántulajdonra épülő piacgazdasági rendszerbe.

Felvetődik az a fontos kérdés, hogy mikor kezdődött az átalakulás a rendszerváltó államokban, minthogy nem létezett egyetlen irányelv, példa vagy uralkodó princípium, amely ezt a választ megadná a kutató számára.

Zbigniew Bzsezinszkij a neves történész-politológus kifejti, hogy bár a közgazdaságtan a szocializmus kapitalizmussal történő felváltását teszi meg e kezdőpontnak, a politológusok és történészek nem rendelkeznek semmilyen teoretikus alapelvvvel az államtalan társadalmak pluralista politikai rendszerrel és szabad piaccal rendelkező demokratikus országgá való átalakulását illetően¹.

Bzsensinszkij továbbá fontosnak véli megjegyezni, hogy az átalakulási folyamat nem egy kontinuum, nem egy elhúzódó egész, hanem fázisok egymásutánja. Az egyes fázisok

¹ Полохало Володимир. Політологія посткомунізму. – Київ: Політична думка, 1995. – 363 с.

SIENCIA DENIQUE

váltakozásának üteme, illetve tartósságuk országonként változó, nagyban függ az adott országot jellemző politikai és gazdasági tervektől az átalakulást megelőző években. Az első fázis, amelyik rögtön a kommunista rendszer eleste után kezdődik, két oldalról is kíván erőfeszítéseket: elsősorban a hatalom felső lépcsőfokainak politikai transzformációját igényli, másodsorban a gazdaság stabilizációját, azon belül a pénzegység megerősítését és a gazdasági „gyeplő” lazítását. Az első fázis különlegesen nehéz, mivel fundamentális változtatásokra sarkall, mindemellett nagyon meghatározó, mivel sikerességétől függ a második fázisba történő átmenet.

A második fázis mélyebb gazdasági átalakítást irányoz elő a bankrendszer kiszélesítésével, az állami monopóliumok csökkentésével a kis és közepes privatizáción keresztül. Politikai téren az új alkotmány és választási rendszer elfogadása és a demokratikus folyamatok erősítése a társadalomban jellemzi. A harmadik fázisban a demokratikus folyamatok rögzítése és a gazdasági növekedés – a privát szektor térnyerése által – válik meghatározóvá. Gazdasági téren kialakulnak a kapitalista lobbik és a magánvállalkozás kultúrája. Jellemző a jelentős külföldi tőke és befektetések megléte és a középosztály megerősödése¹.

¹ Полохало Володимир. Політологія посткомунізму. – Київ: Політична думка, 1995. – 363 с.

SIENCIA DENIQUE

Ezek a folyamatok a rendszerváltó közép- kelet-, illetve kelet- európai államokra egyaránt jellemzőek, azonban a helyi adottságoknak (a gazdaság induló helyzete, a vezetés rugalmassága, a lakosság mentalitása) megfelelően nagyarányú változatosságot mutatnak.

A világ országainak 2010-es a gazdasági szabadság indexe alapján a Heritage Foundation és a Wall Street Journal által közösen végzett rangsorolásban Oroszország a nem túl előkelő 143. helyet foglalja el (összesen 179 államot soroltak be). A különböző kategóriák (üzleti-, monetáris-, piaci-, befektetői szabadság, korrupció stb) összegzése után 50,3 ponttal a 100-ból, a “viszonylag szabad” kategóriába került¹. Lényegesen jobb eredményt mutatott azonban az életminőség indexe tekintetében. 194 országból az 54. helyet foglalja el, a 2010-es redmények alapján, Beloruszia és Thaiföld után. A World Economic Forum által végzett globális versenyképesség indexében pedig az Orosz Föderáció a 67.

A fent felsorolt adatok viszonylag pontos képet adnak a jelenlegi Oroszország nem túl fényes gazdasági helyzetéről, azonban a kutatók bizakodóak a távolabbi jövőt illetően. A PricewaterhouseCoopers tudósai szerint a hét fejlődő állam (Kína, India, Brazília, Oroszország, Mexikó, Indonézia és Törökország) a gazdaság méreteit tekintve megelőzi a G7-et

¹ <http://www.heritage.org/index/country/russia>

SIENCIA DENIQUE

(USA, Japán, Németország, Franciaország, Nagy Britannia, Itália, Kanada) 20 év alatt. A 2030-as évre a következő rangsort állították fel a gazdasági fejlettség alapján: India, Brzília, Oroszország, Németország, Mexikó, Franciaország, Nagy Britannia. Oroszország számára az elkövetkező tíz évre a GDP 60%-os növekedését jósolják ¹.

A jelenlegi Oroszország gazdasági tökéletlensége, gazdasági illetve természetföldrajzi potenciáljához viszonyított fejletlensége annak a hét évtizednek a kárára írható, amelyet a Szovjetunió kötelékében töltött. Az új korszak 1985. március 10-én kezdődött. A betegeskedő szovjet pártfőtitkár, Konsztantyin Csernyenko, aki mindössze 3 hónapig állt az ország élén, meghalt.² A hatalmat a Politbüro legifjabb tagja, Gorbacsov vehette át és ezzel ráléptek a Szovjetunió felbomlásához vezető útra. Persze a problémák mélyebben gyökereztek, mint egy főtitkár vezetői ráhatásának kérdése, azonban azt senki sem kérdőjelezi meg, hogy Gorbacsov személye tette lehetővé az események ilyen alakulását. A következő években a kommunizmus felépítménye kártyavárként omlott össze. Azonban a “felszabadulás” eufóriájában töltött első évek után kiábrándítóan hatottak a

¹ <http://tsn.ua/groshi/eksperti-cherez-20-rokiv-rosiya-stane-naipotuzhnishoyu-ekonomikoyu-yevropi.html>

² Font Márta – Krausz Tamás – Niederhauser Emil – Szvák Gyula. Oroszország története. Bp.: Pannonica Kiadó, 2001. – 609 old.

SIENCIA DENIQUE

tények, az ország valós helyzete, mind a hatalmon lévőkre, mind a lakosságra.

Jelcin már hónapokkal az összeomlás előtt párhuzamos hatalom kiépítésébe kezdett. Így váltak véghezvihetővé azok a radikális gazdasági reformok, amelyeket Gorbacsov mindig elodázott. Jelcin mellőzte a gorbacsovi idők idősebb, ismert közgazdászait, helyettük a 32 éves Jegor Gajdar (a később Vaskezű Micimackónak emlegetett közgazdászt) választotta, aki a párt ideológiai folyóiratában, a Kommunyzisztban a szovjet gazdaságról írt remek elemzésével lett ismert¹. Gajdar az Országos Rendszerkutató Intézetben dolgozott, annak a híres matematikus közgazdász Sztanyiszlav Satalinnak az irányítása alatt, aki az “500 nap” gazdasági reformprogram atyja volt². Jelcinnek megtetszett Gajdar egyszerű javaslata a “big bang”-re, a piacgazdaságba való nagy ugrás véghezvitelére, amely Lengyelországban 1990. január 1-én az árak felszabadításával és a kereskedelem liberalizálásával vette kezdetét. Lengyelországban a “big bang” vezéregyénisége a reformközgazdász, Leszek Balcerowicz volt, és merész vállalkozása gyorsan eredményesnek bizonyult: hiánycikkek helyett virágzó utcai kereskedelem bontakozott ki. Az infláció vágatása viszonylag rövid ideig

¹ Ельцин Борис. Записки президента. – М.: „Огонек”, 1994. г. – 220 с.

² Deák András – Farkas Péter – Ludvig Zsuzsanna – Réthi Sándor.

Oroszország a világ gazdaságban – válság előtt és után. Bp.: Aula Kiadó, 2001. – 556 old.

SIENCIA DENIQUE

tartott. A lengyel sokkterápia részben a Harvardon tanító Jeffrey Sachs közgazdász keze nyomát viselte magán, aki más nyugati szakértőkkel együtt arra bízta Oroszországot, hogy alkalmazza ugyanazt az eljárást¹.

1991 nyarán Gajdar egy csoportot szervezett a reform előkészítésére. A csapatba beszervezték Anatolij Csubajsz. Csubajsz a Leningrádi Műszaki és Gazdasági Főiskolán tanult, majd dolgozott, és bár a rendszer hívének számított, a peresztrojka éveiben több zártkörű szemináriumot szervezett a gazdasági reformról. Gajdar 1991 szeptemberében és októberében fiatal közgazdászokkal szűk körű, bizalmas megbeszéléseket tartott a 15. számú üdülőben. Az összejöveteleken megkezdték a radikális gazdasági reform kidolgozását². Nem kevesebbre vállalkoztak, mint hogy megtörjék a régi rendszert, eltöröljék a tervezésnek, gondolkodásnak és magatartásmintáknak azt a konglomerátumát, amelyet az ország Lenintől, Sztálintól és utódaitól örökölt. Gajdar és Csubajsz úgy gondolta, hogy a fontolva haladás egyenlő a megsemmisüléssel: csak a szerzett jogokat szilárdítja meg, megfojtja a valódi reformokra tett kísérleteket. Biztosak voltak benne: „ha megteremtik a szabad választás lehetőségét, akkor az

¹ Кукурудза І. І. Міжнародна економіка. – Черкаси: ПБВ Черкаського держ. ун-ту, 2000 р. – 186 с.

² Hoffman, David E. Oligarchák. Erő és hatalom az új Oroszországban. – Bp.: Századvég Kiadó, 2005. – 698 old.

SIENCIA DENIQUE

emberek élnek majd vele, és elfogadják az új helyzetet”¹. Abban reménykedtek, hogy az orosz és szovjet történelemből örökölt kapott kollektivizmus, passzivitás, paternalizmus, a kezdeményező- és vállalkozó készség hiánya „menten szertefoszlik, mihelyt leverik a szabadpiac, a szabad kereskedelem, a magántulajdon cölöpjeit és felszabadítják az árakat”¹. A feltételezés, miszerint az ország sajátos kulturális és történelmi tapasztalatai ellenére a nyugati piacgazdaság gyökeret verhet Oroszországban, a kutatók többsége szerint a kor egyik legmerészebb hipotézise volt.

Jelcin az 1991. október 28-án tartott beszédében kijelentette, hogy még abban az évben megtörténik az árak felszabadítása. Ez azt jelentette, hogy 1992. január 1-je előtt, vagyis két hónapon belül sor kerül az első lépésekre ². Beszédében Jelcin teljes mellszélességgel kiállt a sokkterápia mellett. Hamarosan miniszterelnök helyettesé nevezte ki Gajdart (1992 júliusa és decembere között), hogy rá ruházza a feladatok megvalósítását hivatalosan is (Gajdar 1991. november 11. és 1992. február 19. között gazdasági és pénzügyminiszterként tevékenykedett, 1992. február 19. és 1992. április 2. között pénzügyminiszter)³. Az árak állami ellenőrzés alóli felszabadításával hatástalanították a

¹ Kotz, David M. Kapitalista összeomlás. Hogyan állhatna talpra Oroszország? // Eszmélet – 1999/2, 41. szám. – 50-55. old.

² Ельцин Борис. Записки президента. – М.: „Огонек”, 1994. г. – 220 с

³ Чужиков В. І. Економіка зарубіжних країн. – Київ: КНЕУ, 2005 р. – 308 с

SIENCIA DENIQUE

központi tervgazdaság egyik fontos eszközét. Elméletben hatalmas sikert arattak, gyakorlatban azonban hiperinflációs hullám söpört végig Oroszországon, amint az árképzés megszabadult mindenfajta kötöttségtől.

1992. január 2-ra a nagykereskedelmi árak 80%-át kivonták az állami ellenőrzés alól¹. Hamarosan a létszükségleti áruk és szolgáltatások árai nagyon megemelkedtek, ami kapcsolatban volt több hasonló intézkedéssel, mint a kereskedelem és a fizetések szabadsága. A gond az volt, hogy a liberalizációs politikát nem hangolták össze a monetáris politikával. 1992 áprilisától a Központi Bank hozzákezdett tömeges hitelek nyújtásához a mezőgazdaság és az ipar számára, a költségvetés hiányainak felszámolására pedig megkezdtek az árufedezet nélküli pénzkibocsátást. Ez, a közgazdaságtani tapasztalatnak megfelelően, inflációhoz, majd hiperinflációhoz vezetett, amely még az 1992-es évben is elérte a 2600%-ot. A lakosság megtakarított pénze hónapok alatt vált köddé, ami az emberek millióit állította szembe a reformokkal. A szegény és nagyon szegény háztartások aránya 1992-ről 1995-re 33%-ról 46%-ra növekedett².

¹ „Российской Федерации в цифрах в 1994 году”. Госкомстат. – Москва, 1995. г. – 143 с.

² Deák András – Farkas Péter – Ludvig Zsuzsanna – Réthi Sándor. Oroszország a világ gazdaságban – válság előtt és után. Bp.: Aula Kiadó, 2001. – 556 old.

SIENCIA DENIQUE

A pénzromlás jóval pusztítóbbnak és sokkal tartósabbnak bizonyult, mint azt a reformerek gondolták. Az elemzők többsége abban látja Gajdar és Csubajsz legfőbb hibáját, hogy a nagy áttörést a szabad árképzés és a magántulajdon felé anélkül hajtották végbe, hogy gondoskodtak volna a piac kulcsfontosságú intézményeinek kiépítéséről. „Oroszország posztszovjet államiságának kaotikus hajnalán a gazdaság elvadult, nem léteztek szabályok, még kevésbé olyan erők, amelyek érvényt szerezhettek volna bármiféle rendnek.” – írják a posztszovjet térséget figyelemmel kísérő kutatók a 90-es évek elejének orosz gazdaságáról¹. Jelcin népszerű vezető volt, ám a Szovjetunió végnapjaiban nem maradtak eszközei a politikai irányításnak. Az orosz kapitalizmus légüres térben született meg, olyan, hatékony törvények nélküli vákuumban, ahol a gyenge állam még a meglévő törvényeknek sem tudott érvényt szerezni. Azonban azt is meg kell jegyeznünk, sem Jelcint, mint Gajdar és Csubajsz sem érezte szükségét az erős államnak. Ők mindannyian a régi rendszer lebontásában, nem pedig egy új felépítésében gondolkodtak².

Mindemellett az 1992-94 között alkalmazott sokkterápia pozitív hatással is volt a gazdasági folyamatokra. 1993-ra az éves

¹ Hoffman, David E. Oligarchák. Erő és hatalom az új Oroszországban. – Вр.: Századvég Kiadó, 2005. – 698 old.

² Лукьяненко Д. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності. – Київ: КНЕУ, 2005 р. – 204 с.

SIENCIA DENIQUE

inflációs ráta 240%-ra csökkent, míg 1994-re elérte a 224%-ot¹. Miután 1994 elején a kormány szűkítette a folyó kifizetéseket, lazított a visszatérítési követelésein azokra a hitelekre vonatkozóan, amelyeket a mezőgazdaságnak, az iparnak és néhány favorizált vállalkozásnak nyújtott (ezek mértéke 1992 közepére elérte a 3,2 trillió rubelt, ami 20 billió USA dollárnak felel meg)². 1995-ben a szoros pénzügyi politika és a viszonylag szigorú költség segítségével a havonkénti rátát gyakorlatilag sikerült 5% alatt tartani az év utolsó negyedére. 1996 első felére az inflációs arány 16,5 % volt . A 90-es évek monetáris politikájának ingadozását jól tükrözik a dollár-rubel átváltási arányok alakulása. 1992 júliusában 1 USA dollár 144 rubelt ért, 1995 októberében 5000 rubelt, 1996 decemberében pedig 6100 rubelt³.

A hivatalos orosz statisztikai adatok szerint a GDP 1994-ben 604 trillió rubel (207 billió USA dollár) volt, ami az Egyesült Államok GDP-jének mindössze 4%-a. Azonban a vásárlóerő paritás és az életszínvonal beszédes adatait megvizsgálva a kutatók az orosz GDP-t az USA GDP-jének 10%-ra becsülték 1994-ben. Természetesen ezek még mindig drasztikusan kicsi

¹ Чужиков В. І. Економіка зарубіжних країн. – Київ: КНЕУ, 2005 р. – 308 с

² „Российской Федерации в цифрах в 1994 году”. Госкомстат. – Москва, 1995. г. – 143 с.

³ „Российский статистический ежегодник”. Госкомстат. – Москва, 1997. г. – 310 с.

SIENCIA DENIQUE

adatok az ország méreteihez viszonyítva. Erre a magyarázat a még mindig negatív tartományban mozgó, de már javulófélben lévő GDP, amely 1995-ben -4%, 1996-ban -3,4% volt. Viszont pozitívnak tekinthető 1996-ban az export dominanciája az import felett. Az árnyékgazdaság, mint minden rendszerváltó országban, Oroszországban is virágzott, a gazdaság 51%-át érintette, illetve a készpénzforgalom 41%-át¹.

A rendszerváltás utáni első évek hiány- és árnyékgazdasága, a központi tervezés zűrzavara és a személyes érdekek hajtóereje megteremtették az új kapitalizmust – és Oroszország oligarcháit, azokat a tehetős vállalkozókat akik gazdasági éltben betöltött súlyuknak köszönhetően hamarosan a politikai élet és a hatalom közelébe kerülhettek.

Az 1992-ben megkezdett gazdasági reformprogramnak az árak liberalizálásán kívül része volt az állami tulajdon széleskörű magánosítása is. A privatizáció a mintaként használt Lengyelországban és Magyarországon is akadozva haladt, így Gajdarnak, az orosz sokkterápia irányító alakjának szüksége volt egy vezető egyéniségre, akire rábízhatja a nem túlhalás feladatot. Végül Anatolij Csubajsz bízta meg.

Mire Csubajsz hozzálátott a feladatához, már megindult a „spontán privatizáció”, vagyis az állami tulajdon ellenőrzés

¹ „Российский статистический ежегодник”. Госкомстат. – Москва, 1997. г. – 310 с.

SIENCIA DENIQUE

nélküli magánosítása a gyárigazgatók régi gárdája és a párt elit által. Ennek, és az országban uralkodó káosz megszüntetése végett kezdtek bele már 1992 tavaszán a kisprivatizációba, amely árverések keretein belül zajlott. Csubajsz a nyílt árverésekre úgy tekintett, mint „versenyen alapuló eljárásokra a kétes, négyszemközti ügyletek helyett”¹. Azonban hamarosan rá kellett ébredniük, hogy az árverések csak a gazdagokat szolgálják, és nem jelentenek megoldást az orosz ipar magánosításának feladatára. Jelcin 1992.április 7-én, a Népi Küldöttek Kongresszusa előtt elmondott beszédében leszögezte: „Tulajdonosok millióira, nem milliomosok százaira van szükségünk”², és ezzel kiadta a jelszót a tömeges privatizációra. Ma már azonban objektíven szemlélve az Oroszországi folyamatokat elmondhatjuk, hogy a magánosítás pontosan az ellenkező irányban zajlott: pár tucat milliomost szült.

A következő év során Csubajsz új pályára állította a privatizációt. Ekkor még 5603 nagyvállalat várt privatizálásra, csaknem 15 millió dolgozóval³. Létrehozta az Orosz Állami Vagyonügynökséget, amely a privatizációs folyamat

¹ Deák András – Farkas Péter – Ludvig Zsuzsanna – Réthi Sándor.

Oroszország a világgazdaságban – válság előtt és után. Bp.: Aula Kiadó, 2001. – 556 old.

² Hoffman, David E. Oligarchák. Erő és hatalom az új Oroszországban. – Bp.: Századvég Kiadó, 2005. – 698 old.

³ „Российской Федерации в цифрах в 1994 году”. Госкомстат. – Москва, 1995. г. – 143 с.

SIENCIA DENIQUE

megtervezésével és megvalósításával volt megbízva. Csubajsz elfogadta a nyugat által felkínált segítséget is jogászok, közgazdászok, PR-szakemberek és befektetési bankárok személyében. Csubajsz úgy gondolta, hogy a szerkezetváltás megvalósítására a kívülállók – a magántulajdonosok új nemzedéke, esetleg a külföldi befektetők – lesznek a legalkalmasabbak¹. Mind a munkások, mind az gyárigazgatók bennfenteseknek számítottak, és az érintettek lesznek az utolsók, akik hajlandóak szakítani a szocialista múlttal. Csubajsznak jogi háttérre volt szüksége a privatizációhoz, ezért 1992 márciusában beterjesztett egy törvényjavaslatot a Legfelső Tanácsba, amely indítványozta, hogy a munkások és az igazgatók (a bennfentesek) egy-egy vállalat részvényeinek 40%-át kapják meg, a fennmaradó hányadot pedig juttassák a kívülállóknak. A privatizáció általában véve népszerű eszme volt, de a „bennfentesek” dominanciája alatt álló parlament többre tartott igényt, mint amennyit Csubajsz felajánlott. Tervezetük „Opció-2” néven vált közismertté, amelyben javasolták, hogy minden vállalat 51%-a illesse a munkásokat és az igazgatókat, a fennmaradó hányadot pedig adják el a kívülállóknak, vagy tartsa meg az állam. Csubajsz

¹ Réthi Sándor. Magyar-orsz kereskedelem 1992-1996 között a két ország gazdasági tevékenységének tükrében // Közgazdasági Szemle – 1997/10, 64. évf. – 896-914. old.

SIENCIA DENIQUE

kénytelen volt engedni, így a 1992. június 11-én a Legfelső Tanács elfogadta a privatizációs törvényt ¹.

A továbbiakban Csubajsz a tömeges privatizációt kezdet támogatni, amihez Vitalij Najsul Másik élet című szamizdat műve adott alapot. A még a 80-as években megjelent műben az író a szovjet állam teljes vagyonának az ország minden állampolgára közötti széleskörű újraelosztását javasolta.

Csubajsz csapata emellett ihletet merített még a Csehszlovákiában éppen akkor zajló privatizációs eljárásból is, és elhatározta, hogy az egész országnak juttat az állami tulajdonból. 148 millió csekk, utalvány (vagy vócsér) szétesztését tervezték lebonyolítani, amelyeket azután az árveréseken be lehet váltani a vállalatok részvényeire². Valójában ezek az utalványok nem annyira pénzügyi eszközül szolgáltak, mint inkább Csubajsz politikai játszmainak elemeiül, amelynek révén mindenki úgy érezte, hogy kapott egy szeletet a tortából. Ezzel akart társadalmi támogatást szerezni a privatizáció ügyének. A kuponokat a bírálók később „értéktelen cukorkás papírnak” nevezték³.

A csekkek neve „privatizációs utalvány” lett, valódi bankjegyeknek látszottak és a Fehér Házat ábrázoló metszet

¹ Ross, John. Privatizációs botrányok Oroszországban // Eszmélet – 1999/2, 41. szám. – 41-50. old

² Font Márta – Krausz Tamás – Niederhauser Emil – Szvák Gyula. Oroszország története. Bp.: Pannonica Kiadó, 2001. – 609 old.

³ Ludvig Zsuzsanna. Az orosz pénzügyi válság fontosabb összefüggései // Bankszemle – 1998/9-10. – 66-70. old.

SIENCIA DENIQUE

díszítette őket. Minden utalvány tízezer rubel névértékre szólt. A helyi bankfiókokban 25 rubelért be lehetett szerezni, és becserélni egy-egy cég munkavállalói részvényeire, betétként el lehetett helyezni önszegélyező alapok pénztáraiban, vagy pedig el lehetett adni, sőt, valutára váltani. Jelcin hivatalosan 1992. augusztus 19-én jelentette be az utalványos privatizáció tervét. Októbertől az következő év januárjáig összesen 144 millió utalványt vettek fel, vagyis a teljes kibocsátott mennyiség 98%-át¹.

Az utalványos privatizációs program húsz hónapja alatt az árak szélsőségesen ingadoztak négy és húsz dollár között, szorosan követve az orosz politika hatalmas kilengéseit. Országszerte brókerek igyekeztek felkutatni az eladó utalványokat és szállították Moszkvába, mivel a fővárosban magasabb áron lehetett továbbadni. Néhány vállalkozó önszegélyező alapokat létesített az utalványok kezelésére. A reformprogram hívei abban bíztak, hogy a befektetési alapok majd begyűjtik a lakosságtól az utalványokat, befektetnek különböző gazdasági társaságokba, amelyek a nyereségből osztalékot fizetnek a befektetőknek².

A kezdeti lelkesedést azonban lelohasztotta következő hónapok botrányai, amelyek az alapok feletti ellenőrzés elvesztéséből adódtak. Végeredményben körülbelül hatszáz alap

¹ Чужиков В. І. Економіка зарубіжних країн. – Київ: КНЕУ, 2005 р. – 308 с

² Hoffman, David E. Оligarchák. Erő és hatalom az új Oroszországban. – Вр.: Századvég Kiadó, 2005. – 698 old.

SIENCIA DENIQUE

összesen 45 millió utalványt szedett össze. Néhány utalvány szemtelenül nagy osztalékot ígért a naiv befektetőknek, a részvényeket aztán eladták és a kézpénzzel eltűntek. Összesen 99 alapnak veszett nyoma.¹

Hans-Joerg Rudloff a Credit Suiss First Boston elnöke, aki fantáziadús pénzember hírében állt, megbízott két fiatal pénzügyi szakembert, az orosz emigráns családból származó Boris Jordant és az új-zélandi Steven Jennings, hogy kísérik figyelemmel az Oroszországban zajló privatizációs ügyeket. A kettős felkereste Csubajsz, és Rudloff elképzeléseinek megfelelően azt az ajánlatot tette, hogy tanácsaikkal segítik az első árverések lebonyolítását, térítést pedig nem fogadnak el érte. Az első gyár, amely eladásának szemtanúi voltak az a hatalmas Bolsevik Keksgyár volt. A gyár értékesítésének első fordulójában a menedzsment és a dolgozók megtarthatták a részvények 51%-át, míg a fennmaradó 49%-ot utalványokért cserébe külső érdeklődőknek ajánlották fel. Jennings ezt megelőzően egy hasonló keksgyár eladásán dolgozott Kelet-Európában, amelyet a Pepsi körülbelül 80 millió dollárért vásárolt meg. A Bolsevik viszont mindössze 654 ezer dollárért kelt el, ami nevetséges összeg volt². A nyugat ekkor győződhetett meg róla először, hogy

¹ Ross, John. Privatizációs botrányok Oroszországban // Eszmélet – 1999/2, 41. szám. – 41-50. old

² „Российской Федерации в цифрах в 1994 году”. Госкомстат. – Москва, 1995. г. – 143 с.

SIENCIA DENIQUE

bár kockázatos, de hatalmas nyereséggel kecsegtető piac nyílt ki előttük.

Az orosz vagyon tulajdonosi szerkezete folyamatosan átalakulóban volt, egyre kevesebb kézben összpontosítva a milliákat. Valójában a nagy pénz nem a reálgazdaságban, hanem a pénzügyi szférában lappangott. A Szovjetunió összeomlását követő első évek komoly lehetőségei a valutaspekulációban, az arany- és drágakő-kereskedelemben, az olaj eladásában rejlettek. Az utalványok száma, valamint az utcai árfolyamuk alapján végzett becslések szerint az orosz ipar értéke nem érte el a 12 milliárd dollárt. A Gazprom például a külföldiekkel és kívülállókkal szemben különleges korlátozásokat előíró magánosítás során az utalványos árverésen kevesebb, mint 228 millió dollárért kel el, vagyis a külföldi befektetési bankok által becsült érték ezredrészéért. A neves teher- és személyautógyár, a Zil a maga százezer dolgozójával 16 milliós piaci értéket ért el. A többek között a Volgákat is előállító, GAZ-ként ismert Gorkij Autógyár piaci értéke 27 millió dollárnak felel meg. Az orosz gépgyártás két ismert, az Uralmas és a Perm Motors négy-, illetve hatmillió dollárnak megfelelő értéken talált gazdára. Amíg az amerikai cégeknél az egy foglalkozottra jutó piaci érték rendszerint százezer dollár, az orosz vállalatok az utalványos

SIENCIA DENIQUE

árveréseken munkásonként száz-ötszáz dollárt mutattak fel, vagyis tengerentúli társaik értékének kétszázad részét¹.

A tömeges privatizáció 1993 decemberében ért véget. Húsz hónap alatt mintegy 14 ezer vállalat vett részt utalványos árverésen, és kisebb műhelyek, üzletek ezreit privatizálták. Mindent egybevetve a gazdaságnak körülbelül 70%-a került az újdonsült magánszférába².

Oroszország a Szovjetunió 1991-es összeomlásával rálépett a pluralista demokrácia és a kapitalista piacgazdaság megteremtésének útjára. A 90-es évek elején nyugati kutatók javaslatára bevezetett „sokkterápia”, a gyors árliberalizáció beindította az inflációs folyamatot. A rubel elértéktelenedése 1993-ban érte el a maximumát. Hatalmas kihasználatlan termelőkapacitások keletkeztek. A hiperinfláció okozta pénzromlás miatt viszonylagos kárpótlásként jutott a lakosság a privatizációs utalványokhoz, amelyek a tömeges privatizáció idején (1993-94) széles körben keresettek voltak.

Oroszország megnyílt befektetők és külföldi pénzemberek előtt, és a legtöbb gazdasági állapotot felmérő kutatóintézmény pozitív besorolást adott neki. A külföldi befektetők pénzei

¹ Deák András – Farkas Péter – Ludvig Zsuzsanna – Réthi Sándor. Oroszország a világ gazdaságban – válság előtt és után. Bp.: Aula Kiadó, 2001. – 556 old.

² Ross, John. Privatizációs botrányok Oroszországban // Eszmélet – 1999/2, 41. szám. – 41-50. old

SIENCIA DENIQUE

felpezsdítették a piacot és ösztönözték a hazai üzletembereket is. Látszólag az orosz gazdaság dinamikusan fejlődött, azonban még hátravolt egy nagyon komoly megrázkódtatás: az 1998-as ázsiai gazdasági folyamatok hatására jelentkező tőzsdekrach. Elemezve az Oroszországban játszódó gazdasági folyamatokat levonhatjuk a következtetést, hogy sem Jelcin elnök, sem a gazdasági reformerek, Gajdar és Csubajsz, nem tudták meggátolni, hogy az állami ellenőrzés alól kiszabadított piac elvaduljon. A gazdasági és politikai élet minden szegmensében jelenlévő korrupció, illetve a feketegazdaság ellehetetlenítette Oroszország helyzetét. Nem utolsósorban pedig nem számoltak azokkal a tényezőkkel, amelyek a XX. század végi globálizált világot jellemezték, a külső hatások szerepével.

I. FORRÁSOK

1. Ельцин Борис. Записки президента. – М.: „Огонек”, 1994. г. – 220 с.
2. „Российской Федерации в цифрах в 1994 году”. Госкомстат. – Москва, 1995. г. – 143 с.
3. „Российский статистический ежегодник”. Госкомстат. – Москва, 1997. г. – 310 с.

SIENCIA DENIQUE

II. MONOGRÁFIÁK, CIKKEK, SEGÉDKIADVÁNYOK

4. Кукурудза І. І. Міжнародна економіка. – Черкаси: РВВ Черкаського держ. ун-ту, 2000 р. – 186 с.
5. Лузяненко Д. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності. – Київ: КНЕУ, 2005 р. – 204 с.
6. Полохало Володимир. Політологія посткомунізму. – Київ: Політична думка, 1995. – 363 с.
7. Чужиков В. І. Економіка зарубіжних країн. – Київ: КНЕУ, 2005 р. – 308 с.
8. Сергій Макеев. Демони миру та боги війни. Соціальні конфлікти посткомуністичної доби. – Київ: Політична думка, 1997. – 494 с.
9. Hernández-Cata E. Price liberalization, money growth and inflation during the transition to market economy. IMF Working Paper, 1999/76. – 23 p.
10. Arisztov, V. Bőrpénzbe fektetnek // Hetek. – 2008/27, 12. évf. – 20-22. old
11. Arisztov, V. Búcsú Borisz Jelcintől // Hetek. – 2007/17, 11. évf. – 9-10. old.
12. Arisztov, V. Szibériai olajkommandó // Hetek. – 2003/44, 7. évf. – 18. old
13. Aubert Antal. Közép-Kelet Európa az ezredfordulón. – Pécs: PTE Egyetemi Kiadó, 2000. – 20 old.

SIENCIA DENIQUE

14. Deák András – Farkas Péter – Ludvig Zsuzsanna – Réthi Sándor. Oroszország a világ gazdaságban – válság előtt és után. Bp.: Aula Kiadó, 2001. – 556 old.
15. Font Márta – Krausz Tamás – Niederhauser Emil – Szvák Gyula. Oroszország története. Bp.: Pannonica Kiadó, 2001. – 609 old.
16. Györök Orsolya. Oroszország a Putyin-korszak küszöbén // Hetek – 2000/14, 4. évf. – 7-10 old.
17. Hoffman, David E. Oligarchák. Erő és hatalom az új Oroszországban. – Bp.: Századvég Kiadó, 2005. – 698 old.
18. Horváth Ádám. Milliárdos rács mögött: nem érdemes ujjat húzni Putyinnal // Kitekintő – 2009/21. – 12. old.
19. Kotz, David M. Kapitalista összeomlás. Hogyan állhatna talpra Oroszország? // Eszmélet – 1999/2, 41. szám. – 50-55. old.
20. Krausz Tamás. A szovjet peresztrojktól az orosz kapitalizmusig // Rubicon – 1999/3, 87. szám. – 60-63. old.
21. Kulcsár István. A szibériai fogoly // Hetek – 2008/30, 12. évf. – 24-26. old
22. Ludvig Zsuzsanna. A GKO-piac és az orosz pénzügyi válság összefüggései // Bankszemle – 1999/12, 63. évf. – 68-74. old.
23. Ludvig Zsuzsanna. Az orosz pénzügyi válság fontosabb összefüggései // Bankszemle – 1998/9-10. – 66-70. old.

SIENCIA DENIQUE

24. Papp Levente. Pengeélen // Hetek – 2006/16, 11. évf. – 9. old
25. Réthi Sándor. Magyar-orosz kereskedelem 1992-1996 között a két ország gazdasági tevékenységének tükrében // Közgazdasági Szemle – 1997/10, 64. évf. – 896-914. old.
26. Ross, John. Privatizációs botrányok Oroszországban // Eszmélet – 1999/2, 41. szám. – 41-50. old.

Csonkapapi történelmének rövid áttekintése

Kárpátalja délnyugati részében, a Magyar Köztársaság határa mentén terül el Csonkapapi (Попово). Magyar település a Beregszászi járásban, Beregszásztól 25 km-re. A település határai: északról Som (Шом), keletről Kaszony (Косино), délről az ukrán-magyar határ, délnyugatról Kisrapi (Мале Попово), nyugatról Heteny (Гетен). A falut a Micz-patak szeli ketté.¹

Árpád-kori település, melyet Lehoczky Tivadar már a tatárjárás előtt is létező községként említ. Több monda is szárnyra kelt az elnevezést illetően, melyek között befejezetlen, csonka templomok, sőt, még megcsonkított papok is helyet kaptak, ám a szájhagyomány által ránk maradt legvalószínűbb változat a következő: eredetileg két település volt, Csonkás és Papi. Csonkás szinte teljesen elnéptelenedett az 1241–1242-es tatárjárás következtében.² Lakossága Papiba menekült, mivel az fallal megerősített település volt. A Csonkás nevű település lakosai az új lakhelyüket Csonkás-Papinak nevezték el, hogy megkülönböztessék Márokpapitól. Később az „s”-t elhagyták, a könnyebb kiejtés érdekében, aminek következtében kialakult

¹ BOTLIK JÓZSEF – DUPKA GYÖRGY: Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján, Ungvár – Budapest, 1993, 79. o.

² LEHOCZKY TIVADAR: Beregvármegye monográphiája, III. kötet, Ungvár, 1881, 203. o.

SIENCIA DENIQUE

jelenlegi neve: Csonkapapi. A Papi helynév tulajdonképpen értelme „papé, pap birtoka”.¹

A korai feljegyzésekből kitűnik, hogy az eredetileg királyi birtoknak számtó Csonkapapi meglehetősen sokszor cserélt gazdát az idők folyamán. A település éveken át az Aba nemzetség földterületeit gazdagította, majd egy ideig újfent a király birtokába került. Ezek után egy 1318-ból származó feljegyzés azt igazolja, hogy Károly Róbert király Aba Somosi Jánosnak szolgáltatta vissza a korábban elkobzott birtokot.² 1369-ben Kerecsenyi Barabás és Konák István tulajdonában volt a falu, majd Nagy Lajos király anyjára, Erzsébetre szálltak részeik. 1416-ban Haraszi Erazmust említik birtokosként az okmányok.³

A középkorban, Csonkapapiban is kialakulhatott a jobbágytartás. Erről tanúskodik egy 1459. évi eset, amikor is Mikai Beregi Miklós vizsgálatot kezdeményezett Surányi János ellen, amiért az hat zálogban lévő jobbágyat kobzott el önkényesen a maga részére. Az eljárás azonban aligha járhatott sikerrel, ugyanis nem sokkal később már a Surányi testvérek: János, Pál és György lettek „Papifalu” kizárólagos birtokosai.⁴

A XV- XVI. század fordulóján Lehoczky Tivadar Upor László, Upor Borbála, Tákosi Mátyás, majd pedig Szepešy János

¹ Botlik – Dupka, 1993., 79. o.

² Lehoczky, 1881., 203. o.

³ Lehoczky, 1881., 203. o.

⁴ LEHOCZKY TIVADAR: Bereg Vármegye, Budapest-Beregszász, 1996, 496. o.

SIENCIA DENIQUE

nevét említi földbirtokosként. 1552-ben Surányi János és Surányi Miklós, 1556-ból pedig Perényi János nemesúr részére fizettek úrbért a jobbágyságnak.¹

Az 1567. évi adóösszeírási lajstrom arról számol be, hogy a falu több háza és lakosa is német katonák martalékává vált.² A források alapján a község ekkor saját malommal rendelkezett, ám ennek később teljesen nyoma veszett és az idősebb lakosok sem tudtak beszámolni annak lehetséges helyéről. A XVII. században a település alig néhány jobbágyházból állt, a házak szalmával, zsindellyel, náddal, voltak fedve. 1646-tól a térségben is teret hódított a reformáció.³ A református vallás elterjedése előtt a lakosság túlnyomó része római katolikus volt. 1651-ben a Perényi és a Kállai családok lettek a helység birtokosai. 1661-ben püspöki gyűlésnek adott otthont a település.

1659-ben egyházi iskola létesült Csonkapapiban. A falu anyakönyvezése 1769-ben vette kezdetét, Rapolti András lelkeszsége idején.⁴ Kőtemplomát 1795-ben kezdték építeni, és 1800. június 7-én szentelték föl.⁵ A község körpecsétje 1778-ból való, a 2cm-es pecséten három kalász és a következő körirat

¹ Lehoczky, 1881., 203. o.

² Botlik – Dupka, 1993., 79. o.

³ Lehoczky, 1996., 496. o.

⁴ SZÁNTÓ JÁNOS: A Kárpátaljai Református Egyház Gyülekezetei. Beregszász, 2006, 27. o.

⁵ TENKE SÁNDOR: Magyar Református Egyházak Javainak tára, Budapest, 2000, 166. o.

SIENCIA DENIQUE

található: „Csonkapapi helység Pecsétje.¹ 1816-ból származik az első ránk maradt népszámlálás eredménye, amikor is 479-en laktak a falucskát. A XIX. században a falu Lónyi Gábor és Drogenfeld Imre grófok birtoka volt.

1914-ben, az első világháború kitörésének idején Csonkapapi az Osztrák-Magyar Monarchia kötelékébe tartozott.² A hadköteles férfilakosság legjavát a csatatérre szólitották, így az otthonmaradt asszonyokra, gyermekekre és idősekre várt a földek megmunkálása és a mindennapi betevő falat biztosítása. *„Muszáj volt csinálni, mert más megélhetés nem volt abban a vészes időben. Mindennaposak voltak a nélkülözések, annak ellenére, hogy Csonkapapiban nagy mennyiségű élelmet és egyéb árucikket tartottak a hatóságok. De az olyan volt, mint a Kálambó felesége, mert tudta, hogy van, de látni sohase látta az ember.”*³ A községnek 80 polgára vett részt az első világháborúban, közülük 12-en hősi halált haltak.⁴

Miután a monarchia vesztiesen került ki a háborúból, bizonytalanná vált Kárpátalja, s vele együtt Csonkapapi további sorsa is, mivel ebben a régióban jelentős ruszin kisebbség koncentrálódott. 1919. január 18-án, ünnepélyes keretek között

¹ Botlik – Dupka, 1993., 79. o.

² MÓRICZ KÁLMÁN: Kárpátalja sorsfordulói. Budapest, 2001, 35. o.

³ Adatközlő: Baksa Ilona Csonkapapi lakos, szül. 1932. (Továbbiakban: Baksa I.,1932.)

⁴ Botlik – Dupka, 1993., 79. o.

SIENCIA DENIQUE

vette kezdetét az a konferencia, mely a háború következtében kialakult hatalmi viszonyokat kívánta rendezni.¹

Az első világháborút követően, a magyarországi zűrzavaros helyzetet kihasználva 1919. március 21-én a Kun Béla vezette kommunista párt ragadta magához a hatalmat. E dátumtól kezdődően 1919. május 5-ig állt fenn a Tanácsköztársaság.² Hasonlóképpen az ország más területeihez, a községben is kezdetét vette a magántulajdon megszüntetése. Köztulajdonba vették a kisipar kereteit meghaladó üzemeket és a lakóházakat, valamint kijelentették, hogy csak annak van joga élni a proletárállamban, aki dolgozik. A Tanácsköztársaság uralma nem tartott sokáig, mivel 1919. május 5-én a kommunistákat elűldöző Csehszlovák Köztársaság vette át a hatalmat Kárpátalján.³

A világháború utáni területi rendezés végett, a Csehszlovákia ügyével foglalkozó bizottság Saint-Germainben ült össze. Az új köztársaság képviselőjében Karel Kramář kormányfőn s Euard Beneš külügyminiszteren kívül jelen voltak Kárpátalja képviselői is: Anton Beszkid az eperjesi ruszin tanács, Grigorij Zsatkovics és Jurij Gardosh az amerikai ruszin szervezetek részéről.⁴ Az illetékes bizottság végül abban állapodott meg, hogy Kárpátalját a Csehszlovák Köztársasághoz kell csatolni. E döntés

¹ Móricz, 2001., 36. o.

² BOTLIK JÓZSEF: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján, I. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok 1918–1945, Nyíregyháza, 2005, 126.o.

³ U.o. 126.o.

⁴ Móricz, 2001., 36. o.

SIENCIA DENIQUE

megszületésében fontos szerepet játszott Eduard Benes csehszlovák külügyminiszter, aki minden tárgyalásra alaposan felkészült, s ismereteivel elkápráztatta tárgyalópartnereit.¹

Először az 1919. szeptember 10-én aláírt Saint-Germain-i egyezmény szentesítette Kárpátalja bekebelezését, majd ezt az 1920. június 4-én Versaillesban, a Kis Trianon palotában kötött szerződés erősítette meg.²

Kárpátalját, s azon belül Csonkapapit is az elnyomó nemzetiségi politika elleni harc jellemezte. A békekonferencián a csehszlovákok ígéretet tettek a kisebbségek jogainak tiszteletben tartására, ám ígéreteik pusztába kiáltott szavaknak bizonyultak csupán. Ezt ékesen bizonyítja az a tény is, hogy bár Csonkapapiban is megszűnt a grófi és a bárói uralom, a lakosság azonban így sem juthatott saját földekhez, 1919 után az állam és az egyház kezében összpontosult az összes szántóföld, gyümölcsös és kaszáló is.³

Az impériumváltás, az anyaországtól való elszakadás dacára élénk kulturális élet folyt a településen, s az oktatás színvonalára sem lehetett panaszkodni. A csehszlovák időben református magyar népiskola működött, két osztállyal. Az iskola épületét 1929-ben egy tanteremmel kibővítették. Az objektivitás megőrzése érdekében meg kell említenünk azokat a településen

¹ Rácz Árpád: XX. századi portrék. In: *Rubicon*, 1994, V. évf., 37. szám, 20. o.

² Móricz, 2001., 38. o.

³ Adatközlő: Bene Júlia Csonkapapi lakos, szül. 1920.

SIENCIA DENIQUE

megfigyelhető előrelépéseket, melyekben jelentős szerepet játszik az a tény, hogy a terület a Csehszlovák Köztársasághoz tartozott, mivel 1931 végén megkezdődött a település villamosítása, melyet a morvaországi Boleslav székhelyű villanyszerelő cég végzett.¹ Ez hatalmas előrelépés volt a környező országok hasonló falvaihoz képest.

Az 1929-es New York-i tőzsdekrach, és az azt követő világgazdasági válság jelei Csonkapapiban is megmutakoztak, mivel az 1930-as években úgy a település lakosai, mint az egyház és a községi tanács is jelentős mértékben el volt adósodva. Az állam egyre kevesebb támogatást biztosított, s még az állami földek egy része is paragon hevert, csakúgy, mint az egyházi földeké. A nehéz gazdasági helyzet csupán az 1930-as évek második felében kezdett mérséklődni, de a válságból való teljes kilábalás csak az évtized végére sikerült.²

1938. november 2-án a bécsi Belvedere-kastély aranytermében kihirdették az első bécsi döntést, melynek értelmében Kárpátalja déli, magyarlakta területe újraegyesült Magyarországgal.³ Az esemény közvetlen következményei a településen is megnyilvánultak, mivel a Magyar Királyság a visszacsatolt területen rögtön hozzáfogott a katonai célú

¹ A Csonkapapi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyvei, 1922-1945, kelt. 1931. október 31.

² A Csonkapapi Községháza archívuma.

³ Móricz, 2001., 38. o.

SIENCIA DENIQUE

intézkedésekhez. A Magyar Királyi Honvédelmi miniszter rendelete alapján, 1938-ban megkezdődött az 1918-ban születettek sorozása. 1939 elején a falvakban levanteegyesületeket hoztak létre.¹

1941. június 27-én Magyarország hadat üzent a Szovjetuniónak a náci Németország oldalán. 1941–42-ben a II. világháború hatalmas emberigénye miatt nagyon sok helyen elmaradtak a mezőgazdasági munkálatokkal. Ennek következtében a Magyar Királyi Honvédelmi Miniszter 1942. április 1-én, az országos termelés fokozása érdekében felhatalmazta a levanteegyesületeket, hogy május 15-ig szüneteltessék a levanteképzést azokban a településeken, ahol a munkaviszonyok érdekei feltétlenül megkívánják azt.²

Csonkapapi lakosságának 1942-től nem „csupán” a háború viszontagságaival kellett szembenézniük, de még a természet pusztító erői ellen is kénytelenek voltak egyoldalú, elkeseredett csatát vívni. 1942 februárjában a nagy hótakaróval és a rettentő hideggel kellett megküzdeni a lakosságnak, novemberben pedig hastífusz járvány ütötte fel a fejét a településen és a környező falvakban.³ Ráadásul a legtöbb kereskedő, a háborús viszonyokat kihasználva, az egyszerű falusi embereken szeretett volna

¹ A Csonkapapi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyvei, 1922-1945, kelt. 1944. december 12.

² Kárpátaljai Területi Állami Levéltár.(KTÁL) Fond 576., opisz 7., od. zb. nr. 13., sztr. 16. (1406/1942. k. i. sz. ir.)

³ KTÁL. Fond 576., opisz 7., od. zb. nr. 27., sztr. 15. (756/1942. k. i. sz. ir.)

SIENCIA DENIQUE

meggazdagodni és az állam által megszabott ár többszörösét kérte portékáiért, ezzel is megnehezítve a lakosok gyötrelmes mindennapjait.¹ A viszontagságok ellenére némi vigaszt jelentett az emberek számára, hogy egyes esetekben számíthattak az állam segítségére is. 1942. november 3-án Bereg vármegye alispánja elrendelte Csonkapapi egész lakosságának 3 évestől 60 éves korig való beoltását, mellyel meg tudták fékezni a járvány további terjedését,² 1942-ben pedig kellő eréllyel léptek fel a zugkereskedők ellen. A Magyar Királyi Közellátási Miniszter 203/137/1942 számú rendelete értelmében megállapították az áruk maximális állami árát, melytől nem volt szabad drágábban árulni, s utasították a csendőrséget, hogy fokozottan ellenőrizték a falvak eladóit.³

1944. október 28-án a szovjet csapatok bekebelezték Kárpátalját Csonkapapival egyetemben, s csak ezután kezdődtek az igazán nagy megpróbáltatások az itt élő magyarság számára.⁴ 1944 őszén a községből 120 férfit hurcoltak el a sztálinisták, a három napra meghirdetett malenykij robotra, közülük 47-en soha nem tértek vissza a munkatáborokból. A II. világháború frontjain 20-an estek el.⁵ A háború után a szovjethatalom rögtön

¹ Bene J., 1920..

² KTÁL. Fond 576., opisz 7., od. zb. nr. 27., sztr. 15. (756/1942. k. i. sz. ir.)

³ KTÁL. Fond 576., opisz 8., od. zb. nr. 26., sztr. 3. (4275/1942. k. i. sz. ir.)

⁴ Botlik, 2005., 365.o.

⁵ DUPKA GYÖRY: Emlékkönyv a Sztálinizmus Kárpátaljai Áldozatairól. (1944-1946), Ugvár-Budapest, 1993, 23. o.

SIENCIA DENIQUE

hozzálátott a kolhoz megszervezéséhez. A szövetkezeti szervezés kissé nehézkesre sikeredett, mivel nem tájékoztatták az embereket kellőképpen a szükséges teendőkről. De az állandó „agitáció” meggyőzte a parasztokat a kolhoz szükségességéről, s annak első elnöke Baksa Árpád, az ellenőrző bizottság elnöke pedig Kiss József volt. Csonkapapi lakosságának színe-java a kolhozban dolgozott egészen annak felbomlásáig.¹

Ezzel egy időben kezdetét vette a kuláktalanítás. Elkobozták a föld megműveléséhez szükséges alapvető szerszámokat: ekét, cséplőgépet, sarlót, sőt még az igásállatokat is, továbbá kulákká nyilvánítottak minden egyes lakost, akinél valamilyen földművelésre alkalmas eszközt találtak. A kuláktalanításban nagy szerepet játszottak a helyi besúgók, akik jól tudták, hogy melyik család milyen földművelési eszközzel rendelkezik. Ezen besúgók később azzal magyarázták tettüket, hogy kényszer alatt cselekedtek, s ha nem engedelmeskedtek volna a hatalom kérésének, akkor a családjuk „fizetett” volna meg érte.²

A településhez eredetileg három tanya tartozott: Fux-, Kis-, és Nagytanya, azonban a II. világháborút követően a Szovjetunió szögesdróttal vette körbe birtokait, s a határ a tanyákon haladt keresztül. Csak a Fux tanya maradt meg, ez a mai Kispapi. A másik két tanyáról a mai Kispapiba, vagy Csonkapapiba költöztek

¹ Pallagi A., 1935.

² Baksa I., szül. 1932.

SIENCIA DENIQUE

be az emberek, amely a település terjeszkedéséhez vezetett.¹ Ekkor épült tovább a mai Ivókút utca, és ekkor épült be a mai Sport-, és Petőfi utca is.

1972-ben adták át az iskola jelenlegi épületét, a Szovjetunió megalakulásának 50. évfordulója alkalmából. Az épület kétszintes, központi fűtéses.² Napjainkban az iskola igazgatói posztját Károlyi László tölti be, az elmúlt évben 96 gyerek tanult az intézményben.

A KMKSZ helyi alapszervezete 1989. március 19-én alakult meg 100 taggal, elnökéül Sütő Gábort választották. 1991. november 17-én a KMKSZ helyi aktivistái emlékművet állítottak a sztálinizmus áldozatainak a templomkertben.

1991 augusztusa újabb korszakot nyitott meg a kárpátaljai magyarság életében. A Szovjetunió felbomlásával Kárpátaljai immár a független Ukrajna kötelékébe tartozott, s tartozik napjainkban is. A település jelenleg 858 lelket számlál. Az Ukrajnában zajló földreform eredményeként a helyi mezőgazdasági nagyüzemben tevékenykedő dolgozók és a kolhoznyugdíjasok a felosztott közösből, átlagosan másfél hektárnyi földet kaptak. Ez teremtette meg a mai egyéni gazdaságok (számuk jelenleg 300) alapját. A föld és vagyonrész tulajdonosok egy jelentős hányada szántóját és vagyonát bérbe

¹ Bene J., 1920.

² Pallagi A., 1935.

SIENCIA DENIQUE

adta, ezen földeket és termelési eszközöket használja a község területén működő két mezőgazdasági társulás, illetve egy nagyobb méretű farmergazdaság. A helybeli földművesek gabonaféléket, burgonyát, zöldségféléket, újabban napraforgót termesztenek. Sokan foglalkoznak hízó és tejelő jóságok tenyésztésével. A munkaképes lakosság meghatározó része továbbra is a határ túloldalán keresi meg kenyerét. Igen sokan járnak át mezőgazdasági idénymunkára, de jelentős az építőiparban dolgozók száma is.

Csonkapapi történelmének rövid áttekintéséből láthatjuk, hogy sok nehézséggel kellett szembenézniük az itt élő lakosoknak az idők folyamán. Határterületről lévén szó többször kellett idegen országok keretein belül érvényesülniük, s ez nincs másképp napjainkban sem, ám az átjárható határok, a technika és a média világának fejlődése már egyre több lehetőséget biztosít az anyanyelvünk, kultúránk és identitásunk megőrzésére.

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

A Csonkapapi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve
1922–1945.

SIENCIA DENIQUE

A Csonkapapi Községháza archívuma

Botlik József–Dupka György: Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. Ungvár – Budapest, 1993.

Botlik József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján, I. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok 1918–1945, Nyíregyháza, 2005.

Dupka György: Emlékkönyv a Sztálinizmus Kárpátaljai Áldozatairól. (1944-1946), Ungvár-Budapest, 1993.

Lehoczky Tivadar: Beregvármegye monográphiája, III. kötet, Ungvár, 1881.

Lehoczky Tivadar: Bereg Vármegye, Budapest-Beregszász, 1996.

Móricz Kálmán: Kárpátalja sorsfordulói. Budapest, 2001.

Rácz Árpád: XX. századi portrék. In: *Rubicon*. 1994, V. évf. 37. szám, 20. o.

Szántó János: A Kárpátaljai Református Egyház Gyülekezetei. Beregszász, 2006.

Tenke Sándor: Magyar Református Egyházak Javainak tára, Budapest, 2000, 166. o.

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL). Fond 576., opisz 7., od. zb. nr. 27., sztr. 15. (756/1942. k. i. sz. ir.)

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL). Fond 576., opisz 7., od. zb. nr. 13., sztr. 16. (1406/1942. k. i. sz. ir.)

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL). Fond 576.,

SIENCIA DENIQUE

opisz 8., od. zb. nr. 26., sztr. 3. (4275/1942. k. i. sz. ir.)

ADATKÖZLŐK NÉVSORA

Baksa Ilona Csonkapapi lakos, szül. 1932.

Bene Júlia Csonkapapi lakos, szül. 1920.

Pallagi Anna Csonkapapi lakos, szül. 1935.

Charles Darwin és az emberré válás problémája

A tudomány számára máig is vitatott és fontos az emberré válás kérdése, melynek kutatása már régóta folyik. A tudósok, kutatások során megpróbálták felállítani elméletüket. A publikáció témája a Darwin féle evolúciós elmélet, valamint az emberré válás kérdésének elemzése. A kérdés igen aktuális hisz nemrég méltattuk Darwin születésének 200-ik évfordulóját. Ennek köszönhetően a téma kutatása nagy érdeklődést kelt.

A témához kapcsolódó forrás-, és irodalom anyaga gazdag. Legjobb és legfontosabb forrásanyag, amelyet a témához felhasználhatunk, Darwin tudományos művei, amelyben a tudósok és kutatók próbálnak választ találni az emberi faj kialakulására.

A fajok kialakulásának és változásának kérdését, Darwin, „A fajok eredete” című művében vitatja¹. Az ember származásával kapcsolatos gondolataival „Az ember származása” című munkájában találkozhatunk Másik felhasznált forrás „Az ember és az állat érzelmeinek kifejezése” című munkája².

A témakörrel kapcsolatban találkozhatunk monográfiákkal és cikkekkel, amelyek szintén a témát kutatva vizsgálódnak az

¹ Charles Darwin. A fajok eredete. – Bp. : Magyar Helikon, 1913. – 750. old.

² Charles Darwin. Az ember és az állat érzelmeinek kifejezése. Bp. : Gondolat könyvkiadó, 1963. – 288. old.

SIENCIA DENIQUE

emberré válás problémáját kutatva. Ezek közül kiemelném Dr. Lipták Pál „Embertain és emberszármazástan” című munkáját¹, amelyben szintén próbál választ találni az emberré válás eddig még meg nem válaszolt kérdéseire.

Géczy Barnabás „Lamarck és Darwin” című munkájában leírja², hogy milyen összefüggések találhatók a támeval kapcsolatban, a két kutató, Lamarck és Darwin munkáiban.

Kutatásokat végeztek még Charles Darwinról és az emberré válás problémájáról a következő tudósok: Kampis György, aki kutatásait a „Darwin élete és fő munkája” című művében foglalta össze, Lambrecht Kálmán, „Az ősemlék” című munkájában fejt ki gondolatait, valamint kutatásokat végzett e témakörben Pintér András, aki „Az evolúciós gondolkodás története” című monográfiájában kronológiailag visszavezeti az evolúciós gondolkodás kialakulását.

Az evolúció gondolkodás gyökerei az ókori görög és római időkben megfogalmazott filozófiai eszmékben jelennek meg először. A biológiai evolúcióról elsőként Anaximandrosz elmélkedett az i. e. VI. században. Olyan elmélettel állt elő, amely, az embert a vízből származónak tekintette. Az elmélet tudományos formái egészen a XIX. századig vártak magukra, amikor is Lord Manboddó és Erasmus Darwin, Charles Darwin

¹ Dr. Lipták Pál. Embertain és emberszármazástan. Bp.: Magvető Kiadó, 1999. – 288. old.

² Géczy Barnabás. Lamarck és Darwin . Bp. : Magvető Kiadó, 1982.- 170.old.

SIENCIA DENIQUE

nagyapja, felvetették, hogy az első szervezetek mind egyetlen közös őstől származnak. Jean-Baptiste Lamarck 1809-ben olyan elméletet alkotott, amely a szerzett tulajdonságok öröklődését feltételezte¹.

A modern elméletet, amit darwinizmusként is szokás emlegetni, először Charles Darwin mutatta be, és annak részleteit. Ezen írások között volt az elmélet leghíresebb interpretációja, „A fajok eredete” is, amely 1859-ben jelent meg. Darwin határozottan külön választotta teóriájának két elemét: igyekezett alátámasztani a biológiai evolúció tényét, valamint bemutatni a természetes szelekció elvét, amely magyarázza az előbbit².

Az evolúciós elméletet, amelyet Darwin dolgozott ki, az egyházi és vallási személyek valamint más tudósok, egyaránt támadták. Az evolúció tanát joggal lehet a biológia leginkább központi és épp ezért legfontosabb kérdésének tekinteni. Az evolúció tanának alapja máig is a darwinizmus, mégha módosult formában is. Darwin elméletében arra törekedett, hogy lerögzítse az evolúció tényét, és igyekezett megmagyarázni az evolúció folyamatának mikéntjét is. Munkássága épp azért volt eredményes, mert a kérdés mindkét oldalának megoldásához

¹ Pintár András. Az evolúciós Gondolkodás története. Bp. : Magvető Kiadó, 1999. -280.old.

² Charles Darwin. A fajok eredete. – Bp. : Magyar Helikon, 1913. –315. old.

SIENCIA DENIQUE

egyszerre kezdett hozzá. Egyrészt óriási tényanyagot gyűjtött össze, amelyekből indukciós következtetéseket lehetett levonni az evolúciós folyamatokra vonatkozólag, másrészt néhány általános összefüggésből kiindulva deduktív úton jutott a természetes szelekció elvéhez¹.

Darwin elméletének értékét fokozza az a körülmény, hogy az ő korában az öröklődés mechanizmusáról alig tudtak valamit.

A darwinizmus a XX. század második felében rohamosan elterjedt, és ez a biológiai tudományok legkülönbözőbb területein a kutatások nagy fellendülését eredményezte. Egyes kutatók munkáiban, például egymás után konstruálták a leszármazási törzsfákat, amikor ehhez még a kellő számú ásatag anyag nem állt rendelkezésre, ez volt a darwinizmus „romantikus” korszaka. Sok biológus szkeptikus, a múlt század első évtizedében a származástan (evolúció) gondolatával szemben volt, mert úgy érezte, hogy ellentétben áll a kvantitativ is kifejezhető örökléstani törvényszerűségekkel. A harmincas évektől kezdve azonban egymástól függetlenül, számos kutató újból felismerte az evolúció gondolatának helyességét².

A fajok kialakulásának és változásának kérdését, Darwin, „A fajok eredete” című művében vitatja. Eszerint megállapíthatjuk, hogy a fajok átalakulása beigazolt tény, ami kísérletileg nem

¹ Charles Darwin. A fajok eredete. – Bp. : Magyar Helikon, 1913. – 421. old.

² Pintár András. Az evolúciós Gondolkodás története. Bp. : Magvető Kiadó, 1999. -89.old.

SIENCIA DENIQUE

figyelhető meg, hiszen az időfaktor, aminek a jelentősége döntő, nem kapcsolható ki. A evolúció folyamán az őslénytan (paleontológia) tanúsága szerint a fajok (species) és a nemek (gentis) keletkeznek és elmúlnak. Egy faj eltűnése kétféle módon következik be: az egyik az, hogy valamely okból a fajt alkotó egyének száma egyre kisebb lesz, és végül az a bizonyos állatfaj valóban kihal. Viszont a fajok eltűnésének egy másik magyarázata az, hogy az állatfajok az evolúció folyamán fokozatosan új fajjá alakulnak át. Ebben az esetben nem kihalásról beszélünk, hanem átalakulásról (transzformáció)¹.

Az ember származásával kapcsolatos gondolataival „Az ember származása” című munkájában találkozhatunk. Ez a munkája sok éven át gyűjtött jegyzeteinek köszönhető, amelyet az ember eredetéről gyűjtött, de anélkül, hogy szándéka lett volna írni a tárgyról. Bemutatta munkájában az ember és az ún. emberszabású (antropomorf) majmok között tapasztalható különbségeket és hasonlóságokat².

A darwinizmus, Darwinnak az evolúció működésének mechanizmusáról alkotott elmélete, mely a szerves világ változásaira ad magyarázatot. A darwinizmus egyúttal az evolúciónak azt a sajátos szemléletmódját is jelöli, melyet Darwin elmélete alapozott meg.

¹ Charles Darwin. A fajok eredete. – Bp. : Magyar Helikon, 1913. – 435. old.

² Charles Darwin. Az ember származása. – Bp. , 1961. – 145.old.

SIENCIA DENIQUE

Mára a darwinizmust a korszerűbb ismereteken alapuló neodarwinizmus váltotta fel, amely megtisztította az elméletet attól az elképzeléstől, hogy a szerzett tulajdonságok átörökíthetők. Az öröklődés mechanizmusának pontos ismerete révén a mai tudósok Darwinnál sokkal jobban megtudják különböztetni az át nem örökíthető testi változásokat a valódi, genetikai eredetű, átörökíthető variációktól, de tevékenysége a tudományos világ számára óriási eredménynek számít.

Felhasznált forrás és irodalom jegyzéke:

1. Charles Darwin. A fajok eredete. - Bp.: Magyar Helikon, 1913. - 750 old.
2. Charles Darwin. Az ember származása. - Bp., 1961
3. Charles Darwin. Az ember és az állat érzelmeinek kifejezése. - Bp.: Gondolat Könyvkiadó, 1963. - 288 old.
4. Dr. Lipták Pál. Embertan és emberszármazástan. - Bp.: Tankönyvkiadó, 1980. - 290 old.
5. Géczyi Barnabás. Lamarck és Darwin. - Bp.: Magvető kiadó, 1982.- 170 old.
6. Pintér András. Az evolúciós gondolkodás története. - Bp. : Magvető Kiadó, 1999. - 280 old.

Az első világháború katonai eseményei Kárpátalján

Az első világháború és az azt követő békerendszer megváltoztatta nemcsak a mai Kárpátalja, de egész Közép-Kelet-Európa történelmét. Nem köztudott, hogy a mai Kárpátalja területén folytak harci cselekmények a háború alatt, pedig az 1914-1915-ös események majdnem tragédiába fordultak.

Az első világháború kutatása azonban az utóbbi időben háttérbe szorult a két világháború közötti időszak és a divatos második világháborúval szemben. 2014-ben lesz 100 éve annak, hogy kitört az első világháború, ezért is fontos annak részletes, a mai Kárpátaljára is kiterjedő kutatása.

Ha 1914-ben nem állítja meg az Antant oldalán harcoló Oroszországot a Monarchia hadserege a Kárpátok hegygerincein, akkor azt áttörve egészen az Alföldre juthattak volna, s akár egész Magyarországot megszállhatták volna.

Csap-Munkács-Máramarossziget vonalán folytak leghevesebben a harcok. Itt érte a civil lakosságot a legtöbb atrocitás is. A kivételes intézkedésekről szóló 1912-ben elfogadott törvény a helyi szláv lakosságot is érintette, ez a törvény kiterjesztette a kormány hatáskörét, s előírta, hogy mozgósítás

SIENCIA DENIQUE

esetén a gyanús elemek őrizetbe veeendők, de ezt az egész határ menti lakosságra kiterjesztették.¹

Ennek ellenére érdekes, hogy ez a téma nem nagyon kutatott, szinte feledésbe merült. Az eseményekről a Horthy-korszak történészei írtak, közülük leginkább forrásértékű vitéz uzsoki Szurmay Sándor, aki akkoriban a védelmi harcokat irányította.² Emellett Mátray Sándor, Doromby József és Reé László foglalkozott az orosz harctér eseményeivel és a kárpáti harcokkal. Napjainkban Horváth Miklós és Galántai József történészek foglalkoznak a témával.

A második világháború után a kor történészei polgárosodást és a paraszti társadalom modernizációját kutatták. Az első világháború további megismerése így háttérbe szorult, ezért is fontos annak tényszerű feltárása a még meglévő levéltári források által, legfőképpen a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár és a Budapesti Hadtörténelmi Levéltár iratanyagában.

Az 1914 nyarán kitört első világháború kezdetén már számítani lehetett arra, hogy a cári orosz birodalom egyik célja a Monarchia szlávok lakta területeinek a megszerzése a pánszláv eszmék törekvéseinek megfelelően. A két fél között ki is törtek a harcok Galíciában, ahol a szeptember 6-11-i lemergi csatában az

¹ Galántai József: A Habsburg–Monarchia alkonya. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985. 313 old.

² Szurmay Sándor: Magyar katona a Kárpátokban. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1940. 26-39 old.

SIENCIA DENIQUE

osztrák-magyar sereg vereséget szenvedett az oroszoktól, de lemberget és Premysl erődjét nem tudták bevenni. Várható volt, hogy a Monarchiához tartozó Galícia keleti felének és Bukovinának az elfoglalása után a magyar területekre törnek be az orosz csapatok, annak is az északkeleti szlávok lakta területére.

A Kárpátok vonalán azonban nem volt megfelelő magyar katonai erő, mindössze néhány népfölkelő, hadtáp, híd és vasútbiztosító osztag, csendőr, illetve pénzügyőr alakulat védte a legfontosabb pontokat. Bruszilov tábornok vezette orosz sereg egy része először szeptember 14-én tört be. Bár az teljesen nem tisztázott, hogy pontosan mikor, mivel a levéltári és egyéb szakirodalmi források más-más dátumot közölnek. Dr. Gonda Henrik haditudósító 24-ét ír, aki az Ungvári Közlöny című újság 1915. 37. évfolyam 52. számában közli is ezt. Mindegyik orosz betörésnél találunk eltéréseket. Az Uzsoki, a Vereckei, és a Tatárhágón az orosz seregek valóban benyomultak, valamint több kisebb szoroson Kárpátaljára, de Ungvárt és Munkácsot nem tudták elfoglalni. Annyit tudni kell, hogy az Uzsoki szorosnál a határ védelmére Drechsler alezredes parancsnoksága alatt egy népfölkelőkből álló közös zászlóalj és egy hadtápszászlóalj állt. Ezek sorszáma nem ismeretes, de a betörő oroszok, név szerint a 257., 258., 259., 260. és a 261. gyalogezred, valamint a 33. tüzérezred, továbbá kubáni és doni kozákok voltak.¹ Az osztrák-

¹ Szerk.: Gonda Henrik: Ungvári Közlöny. 1915. dec. 30, 37. évfolyam, 52

SIENCIA DENIQUE

magyar alakulatok e számbeli fölény miatt visszavonultak, így az oroszok Malomrétig nyomultak előre. Közben a Bereg vármegye védelmére rendelt csapatokból a Turja völgyén át Takcsány felől megérkezett Karg báró kolozsvári hadosztálya. Szeptember 27-én Csontos és Malomrét között felvették a harcot az ellenséggel, azonban október 4-én Máramarosszigetet elfoglalták az oroszok.¹ Az ellentámadás következtében sikerült kiszorítani az oroszokat az Uzsoki szorosig, s október 8-án befejeződött az első orosz támadás. Közvetlenül a győzelem Plank Ede és Benke Béla dandárparancsnokoknak köszönhető, akik végig üldözték az ellenséget. Az oroszok visszavonulásuk idején felrobbantották az uzsoki, a beszkidí és a turkai hidat és itt heves ellenálás alakult ki, de Terstyánszky Homonnáról ideérve és bevetve hadtestét, valamint a 31-ik budapesti gyaloghadosztályt József főherceg vezetésével Strary Samborig vetette vissza az oroszokat.²

Az orosz támadás Ung és Bereg vármegye északi sávját és Máramaros nagyobb részét érintette. Az orosz hadsereg nagy károkat okozott, 28 magyar-orosz községet elpusztított, elhurcolta a lakosság állatait, élelmiszerét. Ungban a nagybereznai járás élt át súlyos megpróbáltatásokat, itt érte a legnagyobb atrocitás az ott lakókat a katonaságtól. Azonnal megkezdődött a romok

szám.

¹ Julier Ferenc: 1914-1918, a háború magyar szemmel. VI. kötet. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1933. 25 old.

² Ungvári Közlöny. 1915 dec. 30, 37. évfolyam, 52 szám.

SIENCIA DENIQUE

eltakarítása, az újjáépítés, a károk felmérése, majd megtérítése. Egyes helyeken a hadikárok felbecsülésére alakított községi bizottságok tárgyalását a jegyzők vezették, s a katonai parancsnokságtól is e tárgyalásokra katonai képviselők kiküldetését kérték, de ezt csak a főszolgabíró vagy a polgármester kérhette.¹ Ezeket a kárfelméréseket szorgalmazta Tisza István miniszterelnök is, aki a harcok végeztével már 23-án egy különvonattal körútra indult a Kassa-Eperjes-Homonna-Sátoraljaújhely-Ungvár-Uzsok-Ungvár-Csap, Munkács-Máramarossziget-Kőrösmező vonalon. Innen október 28-án érkezett vissza Budapestre.²

A cári sereg második támadásánál is különbségek mutatkoznak, bár ezek az eltérések nem nagyok, a cári sereg november 15-én az Uzsoki-hágón tört be, így Ung vármegye északi peremének településeit érintette. A fő csapás ekkor a szomszédos Zemplén vármegyét érintette, itt feküdt az oroszok által elfoglalt 83 település nagy része. Az osztrák-magyar alakulatok Révhelyig vonultak vissza, így az oroszok Csontosig jutottak el, mely az offenzíva legtávolabbi részét tette ki. A Lyuta völgyében a Havasköz és Sóhát közti Bistrica hídig nyomultak előre. Ekkor került az ellenállás élére Szurmay Sándor, aki azt a feladatot kapta, hogy a Ciróka völgyébe behatolt és a Szinna felől

¹ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár: Fond 7. opisz. 1. odinicja. zberihanja 2721. (Továbbiakban KTÁL, op, od. zb)

² KTÁL.Fond 4.,op. 1., od. zb. 712.,736.,773.

SIENCIA DENIQUE

Homonna ellen fordult oroszokat állítsa meg, s így november 20-tól véres harcok folytak a térségben. A magyar csapatok három hétig tartó harcok után december 9-én kiszorították az országból az ellenséges erőket. De üldözni nem üldözte Szurmay az ellenséget, mivel ekkor Boroevics kárpáti seregének a balszárnyához rendelték utóvédharcokra.¹

A hatóságok a háborús körülmények között is igyekeztek a helyzet urai maradni, a talán leginkább veszélyeztetett nagybereznai járási hivatal nem menekült Ungvárra, csak a harmadik orosz betöréskor, amikor a község is hadszíntérré vált. A hadműveleti területről sokan már az első orosz betöréskor az ország belsejébe távoztak főleg a zsidó lakosság, mely a galíciai zsidóság hatására hagyta el otthonát, ezt Blasovszky Miklós a nagybereznai járás főszolgabírája jelentette.² Az északkeleti-felvidék volt hadműveleti területre a lakosság 1915 elején sem tudott még visszatérni. Nem véletlenül érdeklődött Eger város rendőrkapitánya 1915. február 19-én kelt levelében (859/1915. 15.) Ung vármegye főispánjánál, hogy az oda menekült zsidókat mikor lehet visszaköltöztetni, mivel azok miatt megnőtt az infláció. A főispán február 24-én válaszolt (182/főisp.sz.)

¹ Szerk.: Gonda Henrik: Ungvári Közlöny. 1915 dec. 30, 37. évfolyam, 52 szám.

² KTÁL.Fond 4.,op. 1., od. zb. 736.

SIENCIA DENIQUE

levélben, ahol leszögezte, hogy csak a Nagybereznai lakosok térhetnek vissza a csapattestek elhelyezése folytán.¹

A három orosz betörés folytán a hősök nevét meg kellett örökíteni, ezért több településen is emlékművet állítottak a hősöknek. Ilyet állítottak fel Beregszászban is, melyet a Nemzeti Áldozatkészség Szobrának neveztek el. Ez egy lovas szobor volt, melyre a hősök nevét fémlemezekkel rögzítették. A szobrot 1915. szeptember 12-én adták át a Deák téren Augusztus királyi főhercegnő és Károly István királyi főherceg jelenlétében. A szobor alján a vármegyék és városok címeres lemezei voltak elhelyezve.²

A sikeres orosz támadás mellett a visszavonuló magyar csapattestek között hólyagos himlő járvány tört ki. Ezért a sebesült szállító vonatok megérkezése alkalmával a vasúti peronon csak olyan katonai és polgári személyek jelenhettek meg, akiknek ottléte okvetlenül szükséges volt. A kassai császári és királyi katonai parancsnokság területén a beérkező járványjelentések alapján nagyszámú települést zár alá kellett helyezni Bereg, Máramaros, Ugocsa, Ung vármegyében. A járvány Bereg vármegyében: Árdánháza, Örhegyalja, Ung vármegyében: Havasköz, Felsőőröcze, Bunkós és Pálócz, Máramaros vármegyében pedig Bükköspatak, Felsőapsa

¹ KTÁL. Fond 4., op. 1., od. zb. 773.

² KTÁL. Fond 721., op. 1., od. zb. 1390.

SIENCIA DENIQUE

településen tetőzött.¹ A katonák között felütő járványok miatt gyorsan rendezni kellett a temetkezésekkel kapcsolatos kérdéseket. A hadtápparancsnokság 320/28. rendelete alapján a katonasírok a végleges rendezésig nyilván tartandó minden német, osztrák-magyar és orosz temető. A nagy esőzése folytán a rögtön létrehozott katonai sírokat tilos volt exumálni. A katonai temetők kimutatásait 3 példányban kellett elkészíteni. Egyet a hadtápparancsnokságnak, egyet a község lelkészének, egyet pedig a kerületi hadtápvezetésen keresztül a hadtápcsoport parancsnokának kellett beküldeni.²

A sebesültek nagy részét a vasúti kórházakban helyezték el, s az itt elhunyt katonák a kórház mellett lettek eltemetve. Az egyik ilyen legnagyobb kórház Ungvárnál volt, ahol a galíciai harctéren megsebesült vagy megbetegedett katonák feküdtek, de elhaláloztak. A kórház katonai parancsnoksága a temetőben keresztet állíttatott fel 1915. június 10-én.³ A sírok készítéséhez, valamint a szükséges anyagok beszerzéséhez a hadtápcsoportok (Etappentruppen) rendelkezésére álló legénysége is bevonható volt. A tisztek sírjai külön bánásmódban részesültek, melyeket a viszonyoknak megfelelően kellett ellátni, melyeken a név, a rendfokozat, a csapattest, a halálozás napja, a halálozás helye volt

¹ KTÁL. Fond 7., op. 1., od. zb. 2714.

² KTÁL. Fond 721, op. 1, od. zb. 1388.

³ Ungvári Közlöny: 1915. Június 10. 37. évfolyam. 23. szám.

SIENCIA DENIQUE

feltűntendő. A sírokat kereszttel vagy sírkővel kellett megjelölni. Ezeket, a sírokat a 7. hadtápparancsnokság ellenőrizte.¹

Minden egyes katonai temető felmérését 1916-ban rendelték el a 2393-as rendelet értelmében. Bereg vármegyében ezt Gulácsy István alispán végezte. A települések katonai sírjaiban általában a környéken lévő katonai kórházak elhunyt sebesültjei feküdtek. Ezért is volt lehetséges, hogy az 1916. február 21-i Beregszászi alispáni jelentésben, a harctéri sebesülés vagy betegség miatt máshol elhalt katonák temetése itt nem fordult elő, egyetlen egy kivételével. Ez a személy pedig Csulei János tartalékos honvéd főhadnagy, aki az újvidéki sírkertben volt eltemetve. A kórház és a vöröskereszt 1917. január 5-i jelentése alapján a világháború kitörése óta a helyi kórházban 36 katona halt meg, melyek közül egy orosz és egy német származású volt. 36 személy közül hét görög katolikus, 17 római katolikus, hét református és három evangélikus temetőben nyugszik.

Vékony Károly közlegény a magyar királyi honvédség katonája Majosházára lett átszállítva, Szirogyni Iván pedig, aki a 6. orosz hadsereg 12. gyalogezredének volt a katonája szintén hazájába lett eltemetve, mely neve ismeretlen.² A nagy veszteségekkel kivívott győzelmek ellenére számos szakirodalom elhibázottnak tartja a haditerveket, Barczy Zoltán „*Királyért és a*

¹ KTÁL. Fond 721,op. 1, od. zb. 1388.

² KTÁL. Fond 721,op. 1, od. zb. 1431.

SIENCIA DENIQUE

hazáért: a magyar királyi honvédség szervezete, egyenruhái és fegyverzete 1868-1918 között” című könyvében számos okokat sorol fel. Ilyen volt, hogy a menetalakulatok összetétele és kiképzése sem engedte volna meg, hogy azok önálló egységenként rögtön az első vonalba vezényeltessenek. Az első vonalbeli gyalogoscsapatoknak csak bizonyos része állt rendes két vagy három évig kiképzett legénységből, jelentős része csak nyolcheti kiképzésben részesült, póttartalékosból állt. A lovasság békekiképzése, egyenruhája és fegyverzete nem felelt meg a háború követelményeinek. A gyalogos harcra való kiképzést elhanyagolták. A tüzérség nagy hátrányban volt, mind a lövegek száma, mind teljesítőképessége, mind pedig a harcászati kiképzés és a gyalogsággal való együttműködés terén. Nem voltak felkészülve a mozgó háborúra, valamint menetben és harcban a gyalogságot túl nehéz felszerelés gátolta az előrehaladásban.¹

A meglévő szakirodalmakból és a levéltári forrásokból azt a következtetést vonhatjuk le, hogy egy kétfrontos háborúra az ország nem volt felkészülve. Ezek a harcok a kezdeti reménytelenség ellenére sikeresnek bizonyultak, de a háterszág felkészítése egy háborúra nem történt meg. Járványok tizedelték a katonai állományt és a civil lakosságot is. A szervezés nem volt megfelelő csak a katonák hősie ellenállásán múlt, hogy nem

¹ Eckhart Ferenc: Az 1914–1918. évi világháború új megvilágításban. Századok, Budapest, 1943. 437 old.

SIENCIA DENIQUE

szenvedtek azonnali vereséget a Kárpáti harcokban. A lakosság nagy része határ menti vármegyék északi részéről menekült el. A környező vármegyékben az ide özönlő menekültek miatt infláció következett be. Az újoncok a nyolcheti kiképzés után az azonnali menetalakulásból az első vonalba vezényeltettek és így természetes volt a nagy veszteséglista. A háború idővel állóháborúvá vált és a Kárpátok, mint védőbástya szolgálta a Monarchia hadseregét.

Forrás:

KTÁL. Fond 4, op. 1, od. Zber.nr. 712.

KTÁL. Fond 4, op. 1, od. Zber.nr. 736.

KTÁL. Fond 4, op. 1, od. Zber.nr. 773.

KTÁL. Fond 7, op. 1., od. zb. 2714.

KTÁL. Fond 7, op. 1, od. Zber.nr. 2721.

KTÁL. Fond 721, op. 1, od. zb. 1388.

KTÁL. Fond 721, op. 1., od. zb. 1390.

KTÁL. Fond 721, op. 1, od. zb. 1431.

Ungvári Közlöny: 1915. Június 10. 37. évfolyam. 23. szám.

Ungvári Közlöny. 1915 dec. 30, 37. évfolyam, 52 szám.

Szakirodalom:

SIENCIA DENIQUE

Barczy Zoltán: Királyért és a hazáért: a magyar királyi honvédség szervezete, egyenruhái és fegyverzete 1868-1918 között. Corvin Kiadó Vállalat, Best, 1989.dapu

Galántai József: A Habsburg–Monarchia alkonya. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985.

Eckhart Ferenc: Az 1914–1918. évi világháború új megvilágításban. Századok, Budapest, 1943.

Julier Ferenc: 1914-1918, a háború magyar szemmel. VI. kötet. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1933.

Szurmay Sándor: Magyar katona a Kárpátokban. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1940.

SIENCIA DENIQUE

Szabó Ágnes

A beregszászi zsinat hatása a felvidéki reformációra.

A reformáció nagyjai bár egy meggyőződésen voltak, mégis akadt számos ellentét nézeteik között. Teológiájuk meghatározó volt, ez ismertette meg a világgal, hogy mi is az, amiért harcolnak. A reformáció megindítójaként ismert Luther Márton és a felvidéki reformációra legnagyobb hatást gyakorolt Kálvin János hitelvei között is akadtak nézeteltérések. Legnagyobb eltérések az úrvacsora kiszolgáltatása körül voltak.

A reformátorok abban megegyeztek, hogy a római sákramentumok nem egyenlők a kegyelemmel. Úgy, hogy a sákramentum látható zálog és jel arra, hogy Isten a Krisztussal való közösségben bűnbocsánatot és örök életet ajánl a hívő embernek. Ezért a hit nélkül való sákramentumvétel nem ad kegyelmet az embernek. Pál apostol tanítása alapján, az úrvacsorával kapcsolatban elhangzik az is az 1Kor. 11,29-ben, hogy: „Mert aki úgy eszik és iszik, hogy nem becsüli meg az Úrnak testét, ítéletet eszik és iszik önmagának.” Ez azt jelenti, hogy hit nélkül nem is szabad élni az úrvacsorával. A reformátorok abban egyetértettek, hogy a kenyeret és bort is ki kell osztani a gyülekezeti tagoknak, és hogy az úrvacsora lényege a hitben rejlik, de a további értelmezésben eltért a véleményük. Legelőször Luther és Zwingli között alakult ki ilyen éles vita. Luther szerint Krisztus az úrvacsora kiosztásának pillanatában

SIENCIA DENIQUE

valóságosan is jelen van, Luther a bűnbocsánatra helyezte a hangsúlyt: „ti érettetek adatik” – ebben látta a bűnbocsánat ígéletét. Zwingli másként látta: ő úgy vélte, hogy Krisztus a keresztfán már megszerezte a hívők üdvösségét és az úrvacsora, csak az erre való emlékezés.¹

Kálvin igazán sem a lutheri, sem a zwingli szerinti tanokat nem követte. Szerinte Krisztus az úrvacsoránál szétosztja jótéteményeit, a bűnbocsánatot, megigazulást és az örök életet. Ez lelki módon történik meg, amit csak hittel lehet elfogadni. A lutheránusok ahhoz ragaszkodtak, hogy Krisztus teste a jegyekben valóságosan jelen van, de ezt Kálvin egyértelműen tagadta. Zwingli követőivel szemben pedig Kálvin ahhoz ragaszkodott, hogy az úrvacsorában igazi közösség jön létre a Krisztussal, de csakis lelki értelemben.²

Ilyen és ehhez hasonló viták, nemcsak a nagy külföldi reformátorok között bontakoztak ki, de Bereg és Ungi vármegyében is voltak ilyen jellegű nézeteltérések a helyi lelkészek között. Az ilyen problémák megoldására gyűléseket, egyházi berekben használatos elnevezés szerint zsinatokat hívtak össze. A Beregi Református Egyházmegye történetében ilyen volt

¹ Jos Colijn. Egyháztörténelem. Előadások az egyetemes keresztyén egyház történelmének körképéhez. – Sárospatak: Sárospataki Református Teológiai Akadémia kiadványa, 1996. – 176-178 oldal; Biblia. – Budapest: Kálvin János Kiadó, 2002. – 1224 oldal.

² Tonhaizer Tibor. Egyháztörténeti teológia. – Budapest: Corvinus Kiadó, 2000. – 102 oldal.

SIENCIA DENIQUE

az 1552-es évi Beregszászon megrendezett két zsinat. Ezek az első helvét irányú zsinatok közzé tartoztak. A megbeszélés középpontjában az úrvacsora kiszolgáltatása és a szertartások körüli kérdés forgott. Nagy jelentőséggel bírnak ezek a zsinatok, hiszen meghatározták a helvét irányú reformáció alapjait, abban a korban, amikor legnagyobb volt a tanbeli elkülönülés.¹

Ez az elkülönülés a hitvallások terén mutatkozott meg. A magyar reformátusság két hitvallást tart számon, a II. Helvét Hitvallást és a Heidelbergi Kátét. A lelkészek felesküdnak arra, hogy ennek a két iratnak a szellemében élnek és tevékenykednek. Az egyház tanítása szerint, minden öntudatos reformátusnak ismernie kell a két hitvallás tanait. Viszont mindenütt említést tesznek arról, hogy ezek a tanok kizárólagosan a Bibliára építenek és megvilágítják a történelem során keletkezett szentírási hagyományokat. A hitvallásokat mintegy iránytűnek tekintették és tekintik még napjainkban is, amelyek segítenek a szentírás értelmezésében. Ezek az iratok egyben óva intették a híveket a tévtanításoktól és egyben tudományos alapul is szolgáltak a református hithez. Azért is volt fontos, hogy leszögezzék, milyen hitvallást fogadnak el, mert így külföldön is tudták azonosítani, hogy milyen felekezetűek, ha jelezték, hogy helvét hitvallású

¹ Fodor Gusztáv. Elfelejtett beregszászi református zsinatok. Hatodik Síp 1998 Tél.

SIENCIA DENIQUE

evangélikusok, ez testvéri közösségbe kapcsolta őket a helvét hitvallású evangélikusokkal.¹

A beregszászi zsinatokat, ahogy nevéből is láthatjuk, Beregszász városában tartották, amelyet 1504-től neveztek az okmányok Beregszásznak. Sokáig a munkácsi uradalomhoz tartozott. A mohácsi vész után, állandó csatározások színhelye volt, a terület megszerzéséért versengtek az erdélyi fejedelmek és a Habsburgok. A város lakói részt vettek a Dózsa György vezette parasztfelkelésben, annak elfojtása után a várost a lázadó területek közé sorolták és valamennyi kiváltságától megfosztották. A reformáció hamar teret hódított a városban, és a későbbiekben is fontos színhelye volt a hit terjedésének. A reformáció kezdetét 1548-ra datálhatjuk, az első lelkipásztorok a város férfikolostorainak a szerzeteseiből került ki.²

Fontos esemény, hogy 1551-ben meggyilkolták Fráter Györgyöt, aminek következtében Petrovics Péter Észak-Magyarországra tette át székhelyét, ő volt a helvét irány legjelentősebb és leggazdagabb pártfogója, így az ő védelme alatt tarthatták meg a beregszászi zsinatot, Kálmáncsehi Sánta Márton részvételével. Pártfogója biztatására hívta össze a reformátor a

¹ A Magyarországi Református Egyház hitvallási iratai. - Budapest: Kiadja a Magyarországi Református Egyház zsinati irodájának sajtóosztálya, 1989 - 7-13 oldal.

² Lehoczky Tivadar, szerk.: Kobály József. Adalékok Beregszász történetéhez. - Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség kiadványa, 1999. - 28. oldal.

SIENCIA DENIQUE

zsinatot. Ezen részt vett Radán Balázs beregszászi prédikátor is, aki Debrecenben Kálmáncsehi hivatali elődje volt. Sajnos a zsinatról elég kevés adat maradt fenn az utókor számára. Ez azzal magyarázható, hogy egy későbbi hadjárat során, a zsinattal kapcsolatos iratok és határozatok nagy része megsemmisült. Annyi bizonyos, hogy az első zsinatot Kálmáncsehi 1552 késő tavaszán, vagy kora nyarán tartotta, a környékbeli lelkészekkel.¹

A második zsinattal kapcsolatban már több adatunk maradt fenn, sőt még az elsővel kapcsolatos adatok is a második utalásaiból maradtak ránk. A beregi egyházmegye lelkészei 1552. december 1-én ültek össze második ízben, Beregszászban (valószínűleg a város domonkos kolostorának épületében). A zsinaton részt vettek a környék lelkészei: Kálmáncsehi Sánta Márton, Radán Balázs, Batizi Mihály, Bácsi Kelemen, Csucsi Lőrinc, Csürei János, Décsi Bálint, Dézsi Tamás, Eszéki Balázs, Kállai Lukács, Pelbárd a beregszászi iskolaigazgató, Pesti Gáspár, Szemer Pál, Szőlősi Péter, Tolnai Balázs, Tutacsi Ferenc. Az mindenképpen bizonyos, hogy Kálmáncsehi volt ezeknek a megbeszéléseknek a mozgató rugója. Sajnos a zsinaton készült eredeti jegyzőkönyv nem maradt meg, adataink csak másodkézből közölt iratokból maradtak. Ennek hátrányai a pontatlanságok és más értelmezések, melyek nem adnak pontos képet a zsinatról. Az

¹ Nagy János. Általános református hit és erkölcstan. – Ungvár - Budapest: Intermix Kiadó, 1993. - 338. oldal.

SIENCIA DENIQUE

azonban bizonyos, hogy négy pontban határozott a zsinat. Ugyan a különböző forrásokban ezeknek a határozatoknak a sorrendje nem ugyanaz, de tartalmilag megegyezik.¹

A második zsinatban megismételték és megerősítették az úrvacsoráról az elsőben közölt végzést. Ez azért is volt fontos, mert úgy ahogy elődeik idejében, az akkori Beregszász környéki lelkészek között is voltak viták az úrvacsorattal kapcsolatban. Néhányan az összlényegülés, consubstantiatio értelmezést fogadták el. Ez még Luther értelmezésével megegyezett, és azt foglalta magába, hogy Krisztus a jegyekben, a jegyekkel és a jegyek által testileg jelen van, amikor az úrvacsorát ünneplik. Luther számára ez nagyon lényeges momentum volt, mivel sokan támadták ezen tanítással kapcsolatban. Kálvin ezt egyértelműen tagadta, így azon egyházi vezetők, akik Kálvin tanát fogadták el szembe kerültek a zwingliánus felfogás képviselőivel. Ezért volt arra szükség, hogy még egyszer megbeszéljék az úrvacsorával kapcsolatos kérdést. Továbbá elvetették a gyóntatást és a nyilvános bűnvallás bevezetése mellett döntöttek. Úgy vélekedtek, hogy nem az lényeg, hogy az egyházszolgáknak vallják meg a bűneiket. Megtiltották, hogy a templomokból eltávolított oltárok visszakerüljenek a helyükre. Egy ideig még használhatták azokat asztalként, de lassan eltávolították azokat.

¹ Papp Gusztáv. Kálmáncsehi Sánta Márton. – Budapest: Sylvester irodalmi és nyomdai R. T; 1935. - 27 oldal; A Beregi egyházmegye régi Iskoláiról és Iskola Tanítóiról. Kézirat a Debreceni Református Kollégium Levéltárából.

SIENCIA DENIQUE

Továbbá szó volt még arról is, hogy azok a lelkészek, akik olyan helyen szolgálnak ahol nincs földesúr és a nép nem képes eltartani s lelkészt, kihez kell fordulni a helyzet megoldásáért.¹

Kálmáncsehi Sánta Márton és Méliusz Juhász Péter, a kálvinista tanok képviselőiként reformatori működésüket az erdélyi részekre is kiterjesztették. Itt azonban elég nagy ellenállásra találtak. A politikai tekintetben is egységesnek mondható szászok, és a város német ajkú polgárai a Németországról behozott erdélyi részen már elterjedt reformáció ágához hevesen ragaszkodtak. Akkor változott meg ez a helyzet, amikor Petrovics, majd több más főúr a kálvini reformációt kezdték el támogatni. Ezt valószínű azért tették, mert ez az irány határozottan Bécs-ellenes, vagyis németellenes politikát folytatott. Néhány év ellenkezés után a magyar ajkú protestánsok legnagyobb része Kálvin követőjévé vált. Kálmáncsehi ezt az irányzatot „magyar vallás”-ként nevezte el.²

1556-ban Erdélyben megkezdődött a harc a két protestáns irányvonal között, amikor is Petrovics visszatért Erdélybe és Kolozsváron a főtemplom oltárát átalakította, valamint a templomból eltüntette a katolikus jelvényeket és képeket. A helyzetet csak fokozta az a momentum, amikor Kálmáncsehi

¹ Dr. Zsilinszky Mihály. A Magyarhoni Protestáns Egyház története. - Budapest : Athenaeum Kiadó, 1907. - 78. oldal.

² Révész Imre. A magyar református egyház története. - Sárospatak: Minerva Kiadó, 1995. – 70. oldal.

SIENCIA DENIQUE

Petrovics kérésére Kolozsváron a kálvini értelmezés szerint kezdett prédikálni az úrvacsoráról. A lutheránus Dávid Ferenc és Heltai Gáspár nem nézték jó szemmel Kálmáncsehi betolakodását saját gyülekezeteikbe. Előbb nyilvános vitára hívták ki, majd írásban fejezték ki tiltakozásukat a Kálvin-féle úrvacsorai tannal szemben. Ebben az időben más lelkészek is felemelték szavukat az idegen prédikátor által hirdetett tanok ellen. Ekkor nem került sor nyilvános vitára, de amikor Izabella királyné 1556 novemberében Kolozsváron országgyűlést hívott össze, a kialakult helyzetre való tekintettel, ott kénytelenek voltak vallásüggyel foglalkozni. Végeredményben a királyné a rendek kérésére engedélyezte, hogy mindenki szabadon dönthesse el, hogy melyik felekezethez akar tartozni. Ez az intézkedés azonban nem nyugtatta meg a lutheránus híveket: 1557. január 13-án a szász papság Nagyszebenben zsinatot hívott össze, amelyen ismét hangot adtak ágostai hitvalláshoz való ragaszkodásuknak. Az ez évben megrendezett tordai országgyűlés is az előbbi határozataival értett egyet és kimondta: mindenki azt a hitet követheti, amelyet akar. Ugyanakkor javasolták a kialakult harcok és hitviták beszüntetését.¹

Kálmáncsehi és Petrovics halála után nem volt megfelelő személy, aki Izabella királyné udvarában a kálvini eszméket

¹ Dr. Zsilinszky Mihály. A Magyarhoni Protestáns Egyház története. - Budapest: Athenaeum Kiadó, 1907. – 88. oldal.

SIENCIA DENIQUE

képviselje. Az 1558. évi tordai országgyűlésen már teljesen a szakramentáriusok ellen törvénykeztek. A százszok között a lutheri irányzat maradt meg uralkodó felekezetként. A magyarok és székelyek körében egyre nagyobb teret hódított a helvét reformáció, amelynek szószólója Méliusz Juhász Péter volt. A fejedelmi udvarban is egyre többen csatlakoztak ehhez az irányhoz, pár év múlva maga a fejedelem, János Zsigmond is.¹

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a lényegében az úrvacsoratan körül csoportosuló beregszászi zsinatok nagy jelentőséggel bírtak, nemcsak a város történelmére nézve, hanem a reformáció helvét irányú terjedésére is. A zsinatok szervezője és fő irányítója Kálmáncsehi Sánta Márton, Radán Balázssal karöltve méltán válhattak a magyar reformáció legnevesebb képviselőivé. Bár a határozatokról csak kevés adat maradt fenn, így is meg tudtuk vizsgálni a lényeges döntéseket. Megláthattuk azt, hogy milyen jelentőséggel bírt a zsinat a felvidéki reformáció alakulásában, melyek voltak azok az események, amelyek miatt egyes területeken akadályokba ütközött a helvét irány terjedése. Az bizonyos viszont, hogy a Beregszász városában történt tanácskozások meghatározták a terület további hitvilágának alakulását.

¹ Bíró – Bucsay – Tóth – Varga. A magyar református egyház története. - Budapest: Akadémiai Kiadó, 1949. – 16. oldal.

Bibliográfia

1. A Beregi egyházmegye régi Iskoláiról és Iskola Tanítóiról. Kézirat a Debreceni Református Kollégium Levéltárából.
2. A Magyarországi Református Egyház hitvallási iratai. Budapest. Kiadja a Magyarországi Református Egyház zsinati irodájának sajtóosztálya, 1989.
3. Biblia: Budapest. Kálvin János Kiadó, 2002.
4. BÍRÓ – BUCSAY – TÓTH – VARGA: A magyar református egyház története. Budapest. Akadémiai Kiadó, 1949.
5. COLIJN Jos: Egyháztörténelem. Előadások az egyetemes keresztyén egyház történelmének körképéhez. Sárospatak. Sárospataki Református Teológiai Akadémia kiadványa, 1996.
6. Dr. ZSILINSZKY Mihály: A Magyarhoni Protestáns Egyház története. Budapest. Athenaeum Kiadó, 1907.
7. FODOR Gusztáv: Elfelejtett beregszászi református zsinatok. Hatodik Síp 1998 Tél.
8. LEHOCZKY Tivadar, szerk.: Kobály József: Adalékok Beregszász történetéhez. Ungvár. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség kiadványa, 1999.
9. NAGY János: Általános református hit és erkölcsan. Ungvár – Budapest. Intermix Kiadó, 1993.
10. PAPP Gusztáv: Kálmáncsehi Sánta Márton. Budapest. Sylvester irodalmi és nyomdai R. T; 1935.
11. RÉVÉSZ Imre: A magyar református egyház

SIENCIA DENIQUE

története. Sárospatak. Minerva Kiadó, 1995.

12. TONHAIZER Tibor: Egyháztörténeti teológia.
Budapest. Corvinus Kiadó, 2000.

Érdekképviseltek a 1990-es évek Kárpátalján

Kárpátalján a szovjet időszakban nem volt lehetőség érdekvédelmi szervezetek kiépítésére és fent tartására, ez főleg a pártvezetés és rezsim centralizáló és oroszosító politikájának volt betudható. Fordulatot a 1980-as évek második felében Gorbacsov párttitkár és az őt jellemző glasznoszty és peresztrojka hozták. A mélyen a szovjetunióban megkezdődött változások melyek 1985-ben kezdtek el terjedni Kárpátaljára két évvel később, ez lehetőséget adott hogy ne csupán irodalmi körök formájában hanem ténylegesen érdekvédelmi társaságok képében mutakozzanak meg. 1988- as év során Kárpátalja szerte alakultak meg a magyar lakta településeken kulturális körök, ilyenek voltak például: Beregszászban az Illyés Gyula Kör, Munkácson II. Rákóczi Ferenc Kör, Nagyszőlősen Bartók Béla Kör, Técsőn Hollósy Simon Kör, Gáton Kovács Vilmos Kör. Ezen körök munkásságának és elért eredményeiknek köszönhetően közös összefogásukkal meg is alakulhatott az első tényleges érdekvédelmi egyesület.

1988. szeptemberében a sorolt magyar művelődési körök vezetői beadványban fordultak az Ukrajnai Kommunista Párt Központi Bizottságához és a Kárpátontúli Területi Pártbizottsághoz, amelyben egy kulturális szövetség, az Ukrajnai

SIENCIA DENIQUE

Magyarok Kulturális Szövetségének megalapítását kérték, Ungvár központtal. Ez a szervezet az első elképzelések szerint egy rendszer konform egyesület lett volna, amely a kárpátaljai magyar művelődési köröket fogta volna össze állami keretek között, fizetett apparátussal, az akkori rendszer által elfogadott értelmiségiek vezetésével.¹ A területi pártbizottság világossá tette, hogy egy magyar kulturális szövetség megalakításának politikai akadálya nincs, ám az állam az anyagi háttérrel ehhez nem biztosítja. A pártbizottság javaslatát, miszerint a megalakuló szervezet működhetne a Szovjet – Magyar Baráti Társaság vagy az Ukrán Kulturális Alap keretein belül, a magyar értelmiségiek elutasították. Az 1989. január 21-én Ungváron megalakuló Sevcsenko Ukrán Anyanyelvi Társaság kárpátaljai szervezete első ülésén részt vett több magyar értelmiségi is, akik ott helyben jelezték, hogy nem a társaság magyar tagozataként, hanem független magyar érdekvédelmi szervezetként képzelik el a létrehozandó magyar egyesületet. Természetesen felfigyeltek a mozgolódásra az „illetékes” szervek is, amelyek saját magyar kádereiken keresztül igyekeztek befolyásolni az eseményeket.² A területi pártbizottság világossá tette, hogy egy magyar kulturális szövetség megalakításának politikai akadálya nincs, ám az állam

¹ FEDINEC Csilla – VEHESE Mikola: Kárpátalja 1919 – 2009. Argumentum Kiadó. Budapest. 2010. 463.old.

² BARANYI Béla: Kárpátalja. Dialóg Campus Kiadó. Pécs – Budapest. 2009. 102. old.

SIENCIA DENIQUE

az anyagi háttérrel ehhez nem biztosítja. A pártbizottság javaslatát, miszerint a megalakuló szervezet működhetne a Szovjet – Magyar Baráti Társaság vagy az Ukrán Kulturális Alap keretein belül, a magyar értelmiségiek elutasították. Az 1989. január. 21-én Ungváron megalakuló Sevcsenko Ukrán Anyanyelvi Társaság kárpátaljai szervezete első ülésén részt vett több magyar értelmiségi is, akik ott helyben jelezték, hogy nem a társaság magyar tagozataként, hanem független magyar érdekvédelmi szervezatként képzelik el a létrehozandó magyar egyesületet.¹ Még a Szovjetunió felbomlása előtt, 1989. február 26-án létrejött Ungváron a *Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ)*, az első független, határon túli, magyar érdekvédelmi szervezete a Kárpát-medencében, amelynek elnökévé *Fodó Sándort* választották.² A szervezet megalakulását követően kis idővel olyan népszerűséget élvezet hogy pár hónapon belül taglétszáma meghaladta a 20000 főt és ez több mint 130 tagszervezetből jött össze.

A szövetség megalakulása után azonnal felvetette a kárpátaljai magyarság évtizedeken át elhallgatott, égető kérdéseit: az 1944-ben ártatlanul elhurcoltak rehabilitációját; a magyar iskolák helyzetét; a magyar nyelv és a magyar szimbólumok használatát; a településnevek visszaállítását; az autonómia

¹ FEDINEC – VEHES, 2010. 464. old.

² MÓRICZ Kálmán: *Kárpátalja sorsfordulói*. Hatodik Síp Alapítvány. Budapest. 2001. 149. old.

SIENCIA DENIQUE

kérdését. A KMKSZ-en belül megindult a vita az autonómiatervezet körül, ami feszültségeket okozott a területi autonómiában érdekelt tömbmagyarság, illetve a kulturális autonómiában érdekelt szóránymagyarság között.¹ Végül a szövetség megalakulása után fél évvel, a KMKSZ választmányának augusztus 21-i palágykomoróci kihelyezett ülésén, a Bereg-vidék tömbmagyarsága nevében, a szövetség beregszászi járási középszintű szervezetének vezetői kezdeményezték egy magyar autonóm körzet kialakítását Beregszász központtal.² Sajnos hiába a későbbi népszavazás hol a helyi lakosság egyértelműen kinyilvánította akaratát és álláspontját az autonóm körzet létrehozásával kapcsolatban az elakadt a megyei tanács berkei között.³

Később mikor már kellő eredményeket ért el a szövetség felvetődött az igény, hogy hozzanak létre egy egész Ukrajnára kiterjedő magyarság érdekeit védő és istápoló szervezetet. 1991. október 4-5-én a KMKSZ a Lembergi Magyarok Kulturális Szövetségével (LMKSZ) és a Magyarok Kijevi Egyesületével (MKE) közösen döntöttek az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) létrehozásáról, melynek elnökévé Fodó

¹ BALLA D. Károly: Kisebbségi áramszünet a shengeni fal tövében. Magyar Napló Kiadó. Budapest. 2000. 22. old.

² BOTLIK József: Egestas subcarpathica. Hatodik Síp Alapítvány. Budapest. 2000. 292. old.

³ MÓRICZ Kálmán: Kárpátalja sorsfordulói. Hatodik Síp Alapítvány. Budapest. 2001. 159 old.

SIENCIA DENIQUE

Sándort, a KMKSZ elnökét, társelnökeivé Vigh Jánost (MKE) és Ilku Marion Józsefet (LMKSZ) választották meg.¹ Ugyanekkor, tehát 1991 októberében a kárpátaljai ruszinok, németek, szlovákok és romák nemzetiségi szervezetei, valamint a KMKSZ megalakította a Kárpátaljai Nemzetiségek Demokratikus Ligáját, hogy az együttes fellépésben rejlő lehetőségeket ily módon használják ki a kisebbségi szervezetek

Az UMDSZ első közgyűlését 1992. január 18-án tartotta, ahol főtitkárává a kijevi Vass Tibort választotta, aki a Szövetségi Alapszabályát 1992. március 17-én jegyeztette be az Ukrán Igazságügyi Minisztériumban. Az Alapszabály újrajegyzésére 1993. március 9-én került sor.

Az UMDSZ életében lényeges változást hozott az 1996. március 9-én Lembergben megtartott közgyűlés. A Szövetségi Közgyűlést az MKE és az LMKSZ, az UMDSZ két alapító tagszervezetének elnökei hívták össze azzal a céllal, hogy az addig tapasztalt passzivitást félredobva az UMDSZ átszervezésének további kérdéseiről, valamint a Szövetség jövőbeni tevékenységéről határozzanak. Új tagszervezetek felvételének kérdésében is döntöttek: a Közgyűlés a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségét (MÉKK), a Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fórumát (KMSZF) egyhangú szavazással

¹ BOTLIK József – DUPKA György: Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. Intermix Kiadó. Ungvár – Budapest. 1993. 22. old.

SIENCIA DENIQUE

felvette az UMDSZ-be. A Szövetség Ungvárról Kijevbe tette át a székhelyét. Elnöke Tóth Mihály parlamenti képviselő lett, Vass Tibort ügyvezető elnökké választották¹. A korábbi három társelnök helyébe a Közgyűlés létrehozta a társelnökök tanácsát, melynek tagjai a tagszervezetek elnökei: Vigh János (MKE), Ilku Marion József (LMKSZ), Dalmay Árpád (KMSZF), Dupka György (MÉKK) lettek. A döntés értelmében, a továbbiakban szövetségi fórumban minden tagszervezetet öt-öt személy képviselt. A közgyűlésen munkabizottságot hoztak létre a belső működési szabályzat és a programtervezet kidolgozása céljából. A szövetségi fórum megbízta az ügyvezető elnököt, hogy kérje az UMDSZ felvételét a Magyarok Világszövetségébe. Az UMDSZ elnöke pedig megbízást kapott arra, hogy az UMDSZ-t képviselje Ukrajna törvényhozó és végrehajtó szervében, illetve az országos és a nemzetközi fórumokon².

Lényeges határozatokat hozott a Kijevben 1996. június 8-án megtartott közgyűlés. A közgyűlés tudomásul vette a KMKSZ elnökségének azon állásfoglalását, miszerint felfüggeszti tagságát az UMDSZ-ben. A Szövetség elfogadta az UMDSZ módosított alapszabályzatát és programját. A MÉKK javaslata alapján a közgyűlés állást foglalt a Vereckei-hágón felállítandó

¹ DUPKA György: Kárpátaljai magyarság. Honismereti kézikönyv. Kiadta A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. Budapest. 2000. 152. old.

² BALLA D. Károly: Kisebbségi áramszünet a shengeni fal tövében. Magyar Napló Kiadó. Budapest. 2000. 22. old.

SIENCIA DENIQUE

honfoglalási emlékművel, a Szolyvai- emlékpark karbantartásával és egy honfoglalás kori síremlék felállításával, valamint Kijevben egy emlékjel elhelyezésével kapcsolatban.¹ Az UMDSZ tagszervezete lett az Ivano-Frankovszki Balaton Kulturális Egyesület, a Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Egyesülete.

Az UMDSZ 1999. május 29-én Ungváron tartotta meg soros, tisztújító közgyűlését. A döntöttek új tagszervezetek: a Krími Magyarok Petőfi Sándor Szövetsége, a Kárpátaljai Egészségügyi Dolgozók, a Kárpátaljai Magyar Gazdaszövetség, a Magyar Újságírók Kárpátaljai Szövetsége felvételéről; később a Magyar Iskolaigazgatók Fóruma is az UMDSZ tagja lett. Így 2000. évre tízenegy tagszervezettel és tízezres taglétszámmal büszkélkedhettek.²

A politikai szerveződésekén kívül más érdekvédelmi és kulturális összetartozást segítő szervezetek is megalakultak. A Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közossége a legnagyobb szakmai érdekvédelmi szervezet, amely kárpátaljai szinten alakult meg. A közösség megalapítását 1992 őszén, az ungvári református templomban lezajlott I. Kárpátaljai Magyar Értelmiségi Fórum kezdeményezte az Erdélyi Közművelődési

¹ Tíz éve a magyarság szolgálatában. A KMKSZ X. közgyűlése. Szerkesztette: Kacsur Gusztáv. KMKSZ. Nagyszőlős. 1999. 13.old .

² DUPKA György: Fogó, gyarapodó nemzetiségek, érdekképviseltek Kárpátalján. Intermix Kiadó 2011. 220. old.

SIENCIA DENIQUE

Egyesület mintájára.¹ 1993.április 30-án Ungváron meg is alakult a Magyar Értelmiségiek Kárpátalja Közössége. Szeptember 25. Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége (MÉKK) néven bejegyezték az UMÉK április 30-án megalakított szervezetét. A Kárpáti Igaz Szóban a bejegyzésről a MÉKK közleményt tesz közzé.² Kiemeli, hogy "A közösség alapszabályában rögzített célja egybefogni a magyar ajkú értelmiséget, erejéhez mérten elő kívánja segíteni a kapcsolatteremtést és tartást mind idehaza, egymás közt, mind külfölddel, ugyancsak az információáramlást szakmán belül és szakmák között. Alapelvük, hogy nem kallódhat el egyetlen magyar vállalkozó, gazdálkodó sem Kárpátalján, anyagi, erkölcsi támogatás híján, vagy egyszerűen érdektelenség folytán nem halhat el csírájában egyetlen épkézláb ötlet, kezdeményezés sem. Egyik legfőbb, titkon dédelgetett célunk – szögezi le a MÉKK közleménye – megállítani vagy legalább mérsékelni azt az emberi csökkenést, és a vele járó szellemi értékfogyatkozást, amit a kivándorlás következtében szinte nap mint nap tapasztalunk Kárpátalja magyar közössége körében. Megpróbálunk olyan légkör megteremtéséhez hozzájárulni, hogy mi vonzzuk a külföldi tőkét, ne ez a tőke szippantsa el tőlünk a tehetséges, tenni akaró embereket. Tudjuk, a munka érdemi része

¹ SKULTÉTY Csaba: Kárpátaljai Magyarok viharok sodrában. Kairosz Kiadó. Budapest. 2009. 193. old.

² DUPKA György: Fogó, gyarapodó nemzetiségek, érdekképviseltek Kárpátalján. Intermix Kiadó 2011. 220. old.

SIENCIA DENIQUE

még előttünk áll. Amennyiben sikerül minél több embert megnyerni a főntebb röviden vázolt célokhoz, bízhatunk abban, hogy az eredmény nem maradhat el. E célok érdekében a MÉKK nemre, vallásra, szakmára, politikai beállítottságra való tekintet nélkül hajlandó mindenkivel együttműködni".¹

A szervezet szakmai társaságok konföderációja, szakterületek alapegységeit tömöríti magába. Ezek: a MÉKK Gyöngyösi Tudományos-ismeretterjesztő Társasága, a MÉKK Irodalmi, Művészeti, Közművelődési Társasága, Gazdaságfejlesztési Társasága, a MÉKK Ifjúsági Tagozata. Ezeken kívül a közösségnek van tizenkét munkabizottsága melyek szinte minden irányban az kulturális élettől kezdve a kárpótlás és privatizációs ügyekig minden témával és területtel foglalkoztak. 1994-től indult be a közösség szervezésében indult be a Kárpátaljai Magyar Önkormányzati Fórum, amelynek résztvevői magyarlakta települések polgármesterei, képviselői.² 1994-1999 között 11 szakmai fórumot szervezett többek között a következő témakörben: a magyar közösség és a helyi önkormányzatok viszonya, privatizáció és területfejlesztés, regionális gazdasági programok stb. az 1997-ben elfogadott új ukrán önkormányzati törvény lehetővé tette a térségi önkormányzati társulások

¹ DUPKA György: Kárpátaljai magyarság. Honismereti kézikönyv. Kiadta A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. Budapest. 2000. 153. o.

² BARANYI Béla: Kárpátalja. Dialóg Campus Kiadó. Pécs – Budapest. 2009. 102. old.

SIENCIA DENIQUE

létrejöttét.¹ Ennek révén a MÉKK összefogásra buzdította a gazdaköröket és más köröket hogy alakítsanak szövetségeket. Aktív munkájának köszönhetően a MÉKK regisztrált taglétszáma 2000-re elérte a 3000 főt. Évente közel 100 rendezvényt szervezett és bonyolított le.

Hasonló nagy méreteket ölt az érdekvédelmi palettán Kárpátaljai Pedagógusszövetsége. A szervezet megalakítására 1991. december 8-án került sor Beregszászon.² Elnökévé Orosz Ildikót, a Nagydobronyi Középiskola igazgatóját, a KMKSZ oktatási bizottságának akkori elnökét választották. A KMKSZ és KMPSZ a továbbiakban szerződést kötött az oktatási problémák közös megoldása érdekében. A szervezet céljainak tekintette, hogy megszervezze Kárpátaljai magyar pedagógustársadalmát, alapot teremtsen érdekvédelmi szervezetének kialakításához, elősegítse Kárpátalja önálló oktatási rendszerének kialakítását, a KMPSZ jogot formál a törvények által a társadalmi szervezeteknek megengedett minden tevékenységére, különös tekintettel a nyelvországgal való kapcsolattartás való kapcsolattartás valamennyi formájára. Az ukrainai nemzetiségi kisebbségi lehetőséget ad a nemzeti-kulturális autonómia

¹ BOTLIK József: *Egestas subcarpathica*. Hatodik Síp Alapítvány. Budapest. 2000. 292. old.

² DUPKA György: *Kárpátaljai magyarság*. Honismereti kézikönyv. Kiadta A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. Budapest. 2000. 154. old.

SIENCIA DENIQUE

létrehozására, az oktatási autonómia kialakítására.¹ E törvény által garantált lehetőségeket szerette volna kihasználni a KMPSZ, amely legfontosabb feladatának tekintette, hogy a magyar oktatási intézmények óvodától a felsőoktatásig egységes irányítás alá kerüljön, ami lényegében az önálló magyar tankerület létrehozását jelentette volna. A szervezet 1994 szeptemberétől megszervezte Beregszászban a négy szakon beindított főiskolai képzést, a magyarországi Nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola kihelyezett tagozataként.²

Kárpátaljai gyökerekkel rendelkező Magyarországi cserkészvezetők keresték meg a helyi egyházakat és közszemélyeket, ajánljanak számukra olyan vezető személyeket, kik alkalmasak lennének a kárpátaljai magyar cserkészet beindítására. Ennek eredményeként cserkésztishti képzést szerzett újdonsült vezetőből heten kezdtek hozzá a szervezőmunkához: Bárdos István Beregszászban, Kozma József Huszton, Nagy Sándor Csongoron, Popovics Béla Munkácson, Popovics Pál Munkácson és Ungváron, Ráss Tibor Técsőn illetve Tegze József Nagyszőlősen.

Nem tömeges cserkésztorzozásba kezdtek, hanem 13-15 éves lelkes, értelmes fiatalokból álló örsöket szerveztek és tartottak

¹ FEDINEC Csilla – VEHESE Mikola: Kárpátalja 1919 – 2009. Argumentum Kiadó. Budapest. 2010. 463.old.

² BOTLIK József: *Egestas subcarpathica*. Hatodik Síp Alapítvány. Budapest. 2000. 292. old.

SIENCIA DENIQUE

foglalkozásokat azzal a szándékkal, hogy belőlük kerülnek ki majd az alkalmas őrsvezetők és a következő évben már velük látnak hozzá az időközben nagy népszerűségnek örvendő mozgalom tagságának növeléséhez. Később mikorra kialakultak és megszilárdultak a cserkész bázisok elhatározták hogy létrehozzák a szövetséget.¹

1991. december 15-én, Munkácson, a Zrínyi utcai KMKSZ-könyvtárban megalakult a Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség. Az alakuló ülésen a frissen képzett vezetőkön kívül képviseltették magukat a történelmi egyházak, az öregcserkészek, a MCSSZ, a SZMCS, illetve a magyar társadalmi szervezetek vezetői. Az ülésen elfogadásra került az alapszabály is, illetve meg lett választva a szövetség elnöke (Popovics Béla) és vezetése. A szövetség központja Munkács lett. Még ebben az évben, december 29-én a munkácsi Csernek-hegyen újoncpróbára és hosszú évek után az első fogadalomtételre is sor került, amit a következő év elején a többi alakuló csapatnál is hasonló követett.

1993-ban hivatalosan is megalakultak és a szövetségben bejegyzésre kerültek az első csapatok. Ez év nyarán Beregváron 36 jelölttel megrendezésre került az első őrsvezetőképző tábor. Mezőkaszonyban, Tiszaújlakon illetve Dercenben is elkezdődött a cserkészmunka.

¹ DUPKA György: Kárpátaljai magyarság. Honismereti kézikönyv. Kiadta A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. Budapest. 2000. 156. old.

SIENCIA DENIQUE

1996-ban, a millicentenárium évében máglyagyújtási akció lett szervezve, amikor Kárpátalja több hegycsúcsán egyidőben, éjfélkor meggyúltak a hatalmas tüzek. Ekkor volt a szövetségnek a legnagyobb a taglétszáma, majdnem 800 fő. Ebben az évben egy csapattáborban történt tragikus haláleset miatt két csapatnál leállt a cserkészmunka.¹

1999-ben két fő vett részt az Európai Kisebbségi Ifjúsági Szervezetek Találkozóján Dániában. Ennek az évnek a végén alakult meg a Magyar Ifjúsági Konferencia, melynek a KMCSSZ is alapító tagja lett.²

Egy évvel korábban kezdete meg Ungváron a Kárpátaljai Magyar Diákok és Fiatal Kutatók Szövetsége a tevékenységét hivatalosan ugyanis ekkora sikerült jegyeztetnie magát. Ezután lefogadták alapszabályzatát melyben céljaikként tűzték ki a Kárpátalján tanuló diákok és fiatal kutatók érdekeinek képviseletét mint az Ungvári Nemzeti Egyetemen mint pedig a civil életben. Fontosnak tartották azt is, hogy a diákok ne csupán az egyetemen tudjanak összegyűlni és találkozni egymással. Ezért különböző esteket és találkozókat szerveztek hol a diákok megismerkedhettek egymással és ez által segítséget tudtak nyújtani egymás problémáira. Szervezet a kapcsolatteremtésen kívül kirándulások és tudományos diák konferenciák

¹ <http://www.mcssf.org/hu/mcssf/tortenetunk>

² FEDINEC Csilla – VEHEs Mikola: Kárpátalja 1919 – 2009. Argumentum Kiadó. Budapest. 2010. 463.old.

SIENCIA DENIQUE

szervezésébe kezdtek. A KMDFKSz kis időn belül nagy népszerűsége tett szert főleg az egyetemista diákok körében így taglétszáma évről- évre bővült.¹

Bibliográfia:

1. BALLA D. Károly: Kisebbségi Magyar skizofrénia. Galéria Kiadó Ungvár – Budapest. 1993. 60. o.
2. BALLA D. Károly: Kisebbségi áramszünet a shengeni fal tövében. Magyar Napló Kiadó. Budapest. 2000. 22. old.
3. BARANYI Béla: Kárpátalja. Dialóg Campus Kiadó. Pécs – Budapest. 2009. 102. old.
4. BOTLIK József – DUPKA György: Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. Intermix Kiadó. Ungvár – Budapest. 1993. 22. old.
5. BOTLIK József: Egestas subcarpathica. Hatodik Síp Alapítvány. Budapest. 2000. 292. old.
6. DUPKA György: Fogó, gyarapodó nemzetiségek, érdekképviseltek Kárpátalján. Intermix Kiadó 2011. 220. old.
7. DUPKA György: Kárpátaljai magyarság. Honismereti kézikönyv. Kiadta A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. Budapest. 2000. 152. o.
8. FEDINEC Csilla – VEHEZ Mikola: Kárpátalja 1919 – 2009. Argumentum Kiadó. Budapest. 2010. 463. old.
9. MÓRICZ Kálmán: Kárpátalja sorsfordulói. Hatodik Síp Alapítvány. Budapest. 2001. 149. old.

¹ BARANYI Béla: Kárpátalja. Dialóg Campus Kiadó. Pécs – Budapest. 2009. 102. old.

SIENCIA DENIQUE

10. SKULTÉTY Csaba: Kárpátaljai Magyarok viharok sodrában. Kairosz Kiadó. Budapest. 2009. 193. old.
11. SZABÓ László: Kárpátaljai demográfiai adatok. Intermix Kiadó. Ungvár – Budapest. 1993. 90. old.
12. Tíz éve a magyarság szolgálatában. A KMKSZ X. közgyűlése. Szerkesztette: Kacsur Gusztáv. KMKSZ. Nagyszőlős. 1999. 13.o .
13. <http://www.hhrf.org/mekk/tortenete.html>
14. <http://www.mcssf.org/hu/mcssf/tortenetunk>

SIENCIA DENIQUE

Szanyi M József

Kárpátalja visszacsatolásának első szakasza.

A trianoni békeszerződés egyike volt a Magyarországot valaha is ért legsúlyosabb csapásoknak. Az első világháború után szétdarabolt ország elveszítette területének kétharmadát, lakosságának pedig közel egyharmadát. A legyőzött országok közül egyikre sem kényszerítettek ennyire súlyos és megalázó békefeltételeket. A nagyhatalmak egyes józan gondolkodású politikusaiban már akkor is felmerültek kételyek azzal kapcsolatban, hogy a legyőzött és súlyosan megalázott országok a későbbiekben nem jelentenek-e majd komoly veszélyt a nemzetközi biztonságra nézve, de a többség hatalmi vágya elnyomta ezeket a hangokat. Még az angol miniszterelnök, Lloyd George is kétségeinek adott hangot miután a békekonferencián Apponyi Albert ismertette vele a részleteket, de ekkor már nem lehetett visszafordítani a folyamatot.¹

A békeszerződések revíziójának gondolata néhány éven belül egyre inkább elterjedt az európai politikai közvéleményben. Két nagyhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió kezdettől fogva aggályainak adott hangot a trianoni békediktátum egyes részeivel kapcsolatban. 1925-ben Francesco Nitti olasz

¹ MÓRICZ Kálmán: Kárpátalja sorsfordulói. Kiad. Hatodik Síp Alapítvány. Budapest, 2001. 60.old.

SIENCIA DENIQUE

politikus könyvet írt az európai békéről, és ebben leszögezte: „*Magyarország szétdarabolása rettenetes igazságtalanság és akkora erkölcstelenség volt, hogy a felelősséget érte senki sem akarja vállalni... Nincs más orvosság, mint az őszinte és becsületes megegyezésen alapuló békerevízió.*”¹

A nagyhatalmak vezetői közül elsőként Benito Mussolini foglalt állást a trianoni szerződés felülvizsgálata mellet 1928-ban. Október 27-én mondott egyik beszédében részletesen is kifejtette, hogy ez az egész világnak érdeke, és egyáltalán nem megvalósíthatatlan, mivel a revízió lehetőségét a népszövetségi alapokmány is tartalmazza.

Elsősorban persze Magyarország szerette volna az elszakított területeit visszaszerezni, hiszen a magyarság nem tudott megbékélni a nemzet feldarabolásával. A magyar politikai elit természetesen tisztában volt saját korlátaival, ezért a revízióhoz nemzetközi szintén keresett szövetségeseket. Az 1920-as években Olaszország, Adolf Hitler hatalomátvételével pedig Németország is szembefordult a versailles-i renddel. ² A nemzetközi helyzet változásai a harmincas évek közepén már mind jobban egy új európai rend megteremtése felé mutattak. A korábban stabilizáló szerepet betöltő Franciaország és Nagy-

¹ ÁDÁM Magda: Csehszlovákia megalakulása. In: Glatz Ferenc (szerk.): Magyarok a Kárpát-medencében. Budapest, 1989. 254. old.

² VEHES Mikola – FEDINEC Csilla: Kárpátalja 1919–2009. Argumentum Kiadó. Budapest, 2010. 157. old.

SIENCIA DENIQUE

Britannia befolyása gyengülni látszott. Ezzel szemben Németország gazdaságilag talpra állt, és várható volt, hogy az ugyancsak megerősödött Szovjetunióval együtt nagyobb beleszólást kér az európai ügyekbe. Ennek legmeggyőzőbb bizonyosságát, a diplomáciai manővereken túlmenően, Ausztria bekebelezésével adta 1938 márciusában.¹

A Csehszlovák kormány már 1938 tavaszán felismerte, hogy hatalma a megoldatlan nemzetiségi kérdések miatt megrendült. Március elején Milan Hodža csehszlovák miniszterelnök tárgyalásokat kezdett a nemzetiségi pártok vezetőivel, és kijelentette: *„a közeljövőben a kormány a kissebségi kérdésekben messzemenő engedményeket tesz, az összes bajokat orvosolni fogják közmegelegedésre”*.² Az ügyben előlegezett bizalmat kért a prágai kormánynak, és türelmet az intézkedések életbe léptetéséig.

Ennek megfelelően bővítették Kárpátalja kormányzójának a hatáskörét, azonban ezek az intézkedések nem elégítették ki a helyi közvéleményt. A csehszlovák kormányzat tárgyalásokat kezdeményezett a helyi ruszinság vezetőivel az autonómia

¹ S. BENEDEK András: Kárpátalja története és kultúrtörténete. Bereményi Kiadó. Budapest, 2002. 54. old.

² Magyar Országos Levéltár (továbbiakban MOL), K 28. 59. tétel, 1938-P-15 406.

SIENCIA DENIQUE

megvalósításáról, amelybe a helyi magyarság képviselőit nem vonták be.¹

A kárpátaljai politikai erők jól érzékelték a csehszlovák állam kereteinek fellazulását, a kormány nemzetközi és hazai pozícióinak megrendülését. Kihasználva a helyzetet, 1938. május végén összehívták a Ruszin Nemzeti Tanácsot, és az elfogadott nyilatkozatban nyomatékosan követelték a ruszin autonómiára vonatkozó igényeik mielőbbi teljesítését.²

A tavaszi és a nyári hónapokban a szudétanémetek önrendelkezésre törekvő mozgalmi, majd az 1938. szeptember 12-14-i véres összetűzéseket követően az ostromállapot kihirdetése, Csehszlovákia súlyos belső válságát mutatták. Az ország külpolitikailag is egyre lehetetlenebb helyzetbe került. A magyar kormány szeptember 22-én jegyzéket intézett Prágához, amelyben a magyarlakta területek visszaadását követelte.³

A Münchenben e hónap 29-én tartott angol, francia, német és olasz négyhatalmi konferencián arról döntöttek, hogy Csehszlovákia a szudétanémetek által lakott területeket átadja Németországnak. A magyar és a lengyel kisebbségek ügyében közvetlen tárgyalást javasoltak a csehszlovák kormánynak, ha

¹ BARANYI Béla (szerk.): Kárpátalja. Dialóg Campus Kiadó. Pécs-Budapest, 2009. 84. old.

² DUPKA György: Autonómia-törekvések Kárpátalján. Intermix Kiadó. Ungvár-Budapest, 2004. 19. old.

³ SKULTÉTY Csaba: Kárpátalja magyarsága a viharok sodrában. Kairosz Kiadó. Budapest, 2009. 66. old.

SIENCIA DENIQUE

azonban három hónapon belül nem tudnak megegyezni, akkor a négy hatalom kormányfői újra tanácskoznak. Október 1-én a magyar kormány jegyzékben szólította fel a csehszlovák kabinetet, hogy a müncheni egyezményben előírtak szerint azonnal kezdjen Magyarországgal közvetlen tárgyalásokat, és a felvidéki magyarságnak adjon önrendelkezési jogot.¹ Szintén október 1-jén Imrédy Béla miniszterelnök magához hívatta Kozma Miklós volt belügyminisztert, aki a találkozóról így írt naplójában: *„Imrédy fél tizenegyre kéret, s felkér, hogy vállaljam a ruténföldi akció politikai vezetését, propagandáját és felügyeletét, s a felkelők irányítását. Mindazt, amit javasoltam, elfogadja és belemegy, ha a helyzet kívánja, illegális és erőszakos módszerekbe is”*.²

A legfelsőbb vezetés három nap múlva elfogadta Kozma terveit, és Ruténföld felé megindították az erőteljes propagandát, és határoztak egy hatszáz fős katonai alakulat bevetéséről is. Ezek az ún. szabadcsapatok, közismert nevükön a „Rongyos Gárdá”-k október 5.-én kezdtek átszivárogni az országhatáron, és szabotázsakciókat hajtottak végre a csehszlovák alakulatok ellen.

A magyar kormány október 3.-án újabb jegyzékben már a politikai foglyok szabadon bocsátását, a magyar katonáknak a csehszlovák hadseregből való azonnali leszerelését és két-három

¹ BOTLIK József: Egestas Subcarpathica. Kiad. Hatodik Síp Alapítvány. Budapest, 2000. 211. old.

² MOL, K 429. 28. csomó, 1. dossz.: 44.

SIENCIA DENIQUE

határ menti magyar város előzetes átadását követelte. Németország szándékait is igyekezett kipuhatolni a magyar kormányzat, ekkor azonban a német vezetés nem támogatta maradéktalanul Budapest törekvéseit. A németek Kárpátalja kézben tartásával meg akarták akadályozni a kialakulóban lévő olasz – magyar – lengyel szövetség létrejöttét, másrészt Kárpátalját támaszpontul akarták felhasználni egy szovjetellenes Nagy-Ukrajna megteremtéséhez.¹

Beneš köztársasági elnök október 5-én lemondott, még ekkor megalakult az autonóm szlovák kormány, Jozef Tiso miniszterelnökkel az élen. Kárpátalja is megkapta a két évtizede követelt autonómiát, külön kormányral, amelynek élére Bródy András került. Október 8-án rendkívüli ülésén a magyar minisztertanács kimondta: a csehszlovákiai magyar területeket „nem történelmi, hanem etnikai alapon” követeli vissza, Kárpátalján pedig tartsanak népszavazást a vidék hovatartozásáról.²

Végül október 9-én csehszlovák – magyar tárgyalások kezdődtek Komáromban. A magyar delegáció vezetője Kánya Kálmán külügyminiszter volt, legfőbb tanácsadója és szakértője Teleki Pál. A csehszlovák küldöttséget Jozef Tiso, a szlovák

¹ MÓRICZ Kálmán: Kárpátalja sorsfordulói. Kiad. Hatodik Síp Alapítvány. Budapest, 2001. 64. old.

² BOTLIK József: Egestas Subcarpathica. Kiad. Hatodik Síp Alapítvány. Budapest, 2000. 212. old.

SIENCIA DENIQUE

kormány elnöke vezette, mivel az autonóm Szlovákia volt közvetlenül érdekelt az új határok kijelölésében. A szlovákok nem bizonyultak megfelelően engedékenynek, mindössze nemzetiségi önkormányzatot helyeztek kilátásba a kisebbségi magyarok számára. Budapest azonban ebben az időszakban már hajthatatlan volt, ragaszkodott a magyar többségű területek visszaadásához, és nem érte be a Csallóköz felajánlott átengedésével sem, ami 1800 négyzetkilométernyi területet, illetve 121 ezer lakost érintett volna. Október 13-i előterjesztésükben a szlovákok már 5405 négyzetkilométerről lettek volna hajlandóak lemondani 349 ezer lakossal (ebből 342 ezer volt magyar), de a magyar fél ezt sem tartotta elfogadhatónak, ezért a tárgyalások megszakadtak.¹

A magyar kormány ekkor már a katonai megoldást sem tartotta elképzelhetetlennek, de Németország nem járult hozzá a Csehszlovákia ellen indítandó támadáshoz. Felajánlotta viszont közvetítését a két ország vitájában. Ennek hatására a csehszlovák fél, október 22-én új ajánlatot tett: 11 300 négyzetkilométer átengedését 740 000 lakossal (ebből 680 000 magyar). Ezzel ugyan elismerték a magyarok igényeit az ország déli szegélyére, de még mindig 8 vitatott, vegyes népességű terület volt, köztük Ungvár, Munkács és Nagyszőlős. Budapest újabb jegyzéke október 24-én a nem vitatott területek azonnali átengedését, a

¹ BARANYI Béla (szerk.): Kárpátalja. Dialóg Campus Kiadó. Pécs-Budapest, 2009. 85. old.

SIENCIA DENIQUE

vitatott területeken pedig népszavazás kiírását követelte. A kormány bejelentette, hogy ha a csehszlovák fél tovább halogatja a megállapodást, a müncheni döntéshozó négy hatalom döntőbíráskodását fogja kérni. A nem vitás területeket viszont azonnal visszakövetelte a magyar fél. Két nap múlva Prága látszólag elfogadta a bíráskodást.¹

Mégis újabb huzavona következett, végül német-olasz eszmecsere után, október 30-án Csehszlovákia, majd nyomban Magyarország is döntést kért. Anglia és Franciaország érdektelenséget mutatott az ügy iránt, nem vettek részt a döntéshozatalban. Német és olasz döntőbíráskodás következett, amelynek eredményét november 2-án hirdették ki a bécsi Belvedere-kastély aranytermében.² Ennek értelmében Csehszlovákiától visszacsatolják Magyarországhoz a déli, mintegy 650 km hosszú magyarlakta sávot – a csallóközi Somorjától az ugocsai Feketeardóig –, amelynek területe 11 927 négyzetkilométer, lakossága a másfél hónappal későbbi, 1938. december 15-i népösszeírás szerint 1 041 101 fő volt, ebből magyar 83,7; szlovák 12,9; rutén 2,0%.³

¹ MÓRICZ Kálmán: Kárpátalja sorsfordulói. Kiad. Hatodik Síp Alapítvány. Budapest, 2001. 65. old.

² RÓNAI András: Térképezett történelem. Budapest, 1989. 155. old

³ BOTLIK József: Egestas Subcarpathica. Kiad. Hatodik Síp Alapítvány. Budapest, 2000. 212. old.

SIENCIA DENIQUE

A kárpátaljai közvélemény ugyan a sajtóból és a rádióból ellentmondó híreket kapott, de a józanul gondolkodóknak a nemzetközi helyzet alapján ítélve még a komáromi tárgyalások kudarca után sem lehetett kétséges, hogy a magyar lakosságú területek visszakerülnek Magyarországhoz. A magyarság megnyugvással és bizakodással vette tudomásul, hogy Bécsben a nagyhatalmak döntenek Kárpátalja sorsáról. *„A tárgyalások alatt tetőfokára hágott az izgalom. Az őslakosság remény és kétségbeesés között élte át a tárgyalás néhány óráját, míg a csehek és az ukránok biztosak voltak Ungvár és Munkács dolgában... 1938. november hó 2-án este 9 óra után jelentette be Magyarország akkori miniszterelnöke, vitéz Imrédy Béla, hogy... Rozsnyó, Kassa, Ungvár, Munkács, Beregszász ismét magyar városok. A magyar érzelmű lakosság örömét nehéz papírra vetni. Oly elemi erővel tör ki a lelkekből, hogy kicsalta a lakosság ezreit az utcákra, ujjongva újságolták egymásnak a nagy és sorsdöntő történelmiényt.”*¹ A meglepett ukrán miniszterek és cseh hivatalnokok Ungváron tanácskozásra ültek össze, hogy határozzanak az új fővárosról. Hosszú vita után Szolyvával szemben, Huszt mellett döntöttek, ide költöztették át a kárpátaljai minisztériumot. A gépkocsioszlopok már másnap, november 3-án elindultak kelet felé.

¹ ORTUTAY Tivadar: Cseh világ a Kárpátokban. Ungvár, 1941. 209. old.

SIENCIA DENIQUE

Kárpátalján a vitatott városok közül Ungvár és Munkács tért vissza. Az első bécsi döntés határozata részletesen közölte az új csehszlovák-magyar határt, amelyet a két ország erre alakított közös bizottsága a helyszínen tűz majd ki. A vonal kárpátaljai része: *„Az Eperjes-tokaji hegyláncban fekvő és Szlovákiának megmaradó Nagyszalánctól délre kanyarodik el (a határ) most már eléggé egyenesen keleti irányban, úgyhogy az Ungvár–Nagykapos vasútvonal Magyarországé, szintúgy Ungvár városa is. Ungvárt megkerülve a határ nagyjából dél felé tart. Munkácsot északon és északkeleten körülkerüli, úgyhogy Munkács Magyarországé. Munkácstól keletre kanyargó vonalban bocsátkozik le Ugocsa megyébe a határ. Nagyszőlőstől nyugatra halad el, körülbelül Feketeardóig, amely Magyarországé, azután egyenes vonalban metszve a Királyháza-Halmi vasútvonalat a román határnál ér véget”*.¹

Az első bécsi döntéssel Kárpátalja déli, tiszaháti magyarlakta sávja is – melyet ekkor szintén felvidéknek neveztek, s annak legkeletibb részének tekintettek – visszakerült Magyarországhoz, amelyen az előbbi városokon kívül még Beregszász volt jelentős település. Az összesen visszacsatolt 1896 négyzetkilométernyi tiszaháti területen 207 059 lakost számoltak össze.

¹ HALMOSY Dénes: Nemzetközi szerződések 1918-1945. Budapest, 1983. 450. old.

SIENCIA DENIQUE

Az átmenet időszakában, vagyis a magyar csapatok bevonulásáig nagy volt a felfordulás Ungváron. A hivatali apparátus, a hatalmi szervek a költözködéssel voltak elfoglalva, így hamar leromlott a közbiztonság. A magyar nemzeti tanács nyomban megalakult, és a nemzetőrséggel együtt igyekezett fenntartani a rendet. A közel ezer jelentkezőből kétszázat válogattak ki nemzetőri szolgálatra – javarészt a világháborút megjárta tiszteket és altiszteket –, ám feladatuknak nehezen tudtak eleget tenni, hiszen a csehek a fegyverviselést megtiltották, pedig sokszor épp a fegyelmezetlen cseh katonasággal szemben lett volna szükség hathatós fellépésre.

Ungvár birtokba vételét november 10-re tűzték ki. Ezen a napon délelőtt fél 12-kor Francel csehszlovák alezredes a nemzetőrség parancsnokának átadta a katonai parancsnokság kulcsait, hogy továbbítsák a magyar hadsereghez, amely ekkor már Homok községben állomásozott. A magyar csapatok megindultak Ungvár felé, és a közbiztonsági szervek, a csendőrség és a rendőrség egymás után vette át a csehektől a szolgálatot. Az előcsapatok még napvilágnál vonultak be a városba, a derékhadat azonban már villanyfényben köszöntötte nemzeti színű lobogókkal a magyar lakosságot. A honvédséget először Korláth Endre, a kárpátaljai magyarság vezető politikusa köszöntötte, aztán Egry Ferenc mondott beszédet, majd őt az

SIENCIA DENIQUE

egyházak, az egyesületek, a polgárság jeles személyiségei követték.

Az 1938-as visszacsatolás az akkori európai politikai realitásokat tükrözte, és találkozott az európai közvélemény megértésével, támogatásával is. Kárpátalja visszaszerzése Magyarország számára nemcsak azért volt fontos, hogy a Trianon után megcsönkített ország gazdasági vérkeringése helyreálljon, hanem azért is, hogy az itt élő több mint százezer magyar felszabaduljon a közel húszéves cseh megszállás alól, és helyreállhasson a nemzet egysége. Éppen ezért érthető, hogy a magyar kormány minden eszközt megragadott a cél elérése érdekében, aminek meg is lett az eredménye, és Kárpátalja, ha nem is túl hossz ideig, de újra Magyarország részét képezte.

Források

HALMOSY Dénes. Nemzetközi szerződések 1918-1945. Budapest, 1983.

Magyar Országos Levéltár, K 28. 59. tétel, 1938-P-15 406.

Magyar Országos Levéltár, K 429. 28. csomó, 1. dossz.: 44.

Szakirodalmak, monográfiák, segédkiadványok.

ÁDÁM Magda: Csehszlovákia megalakulása. In: Glatz Ferenc (szerk.): Magyarok a Kárpát-medencében. Budapest,

1989.

BARANYI Béla (szerk.): Kárpátalja. Dialóg Campus Kiadó. Pécs-Budapest, 2009.

BOTLIK József. Egestas Subcarpathica. Kiad. Hatodik Síp Alapítvány. Budapest, 2000.

DUPKA György: Autonómia-törekvések Kárpátalján. Intermix Kiadó. Ungvár-Budapest, 2004.

MÓRICZ Kálmán: Kárpátalja sorsfordulói. Kiad. Hatodik Síp Alapítvány. Budapest, 2001.

Ortutay Tivadar: Cseh világ a Kárpátokban. Ungvár, 1941.

RÓNAI András: Térképezett történelem. Budapest, 1989.

SKULTÉTY Csaba: Kárpátalja magyarsága a viharok sodrában. Kairosz Kiadó. Budapest, 2009.

S. BENEDEK András: Kárpátalja története és kultúrtörténete. Bereményi Kiadó. Budapest, 2002.

VEHES Mikola – FEDINEC Csilla: Kárpátalja 1919–2009. Argumentum Kiadó. Budapest, 2010.

A KMKSZ létrejötte és politikai tényezővé válása

A kárpátaljai magyar nemzeti törekvések kibontakozása már a hruscsovi időktől kezdetét vette az ú.n. „beadvány”-ok képében, melyek eredményeként sorban megalakultak: a magyar sajtó alapjai, az Ungvári Egyetem magyar filológiai tanszéke, majd az itt tanulók aktivizálódása útján irodalmi körök, kulturális egyesületek (Forrás-stúdió, József Attila Alkotóközösség), illetve ezeken keresztül még egy nem elhanyagolható tényező: az érdekvédelem. A Gorbacsov által meghirdetett „glasznosztj”, valamint a Szovjetunióban végbemenő változások pedig megadták a végső lökést ahhoz, hogy a hatvanas évektől érlelődő magyar polgárjogi mozgalom végre egy helyen egyesüljön 1989. február 26-án az ungvári filharmónia épületében KMKSZ néven. Ekkor fogadták el a Szövetség alapítólevelét is.¹

Kárpátalján sem a két világháború közötti első kisebbségi korszakban, sem a háborút követő negyven-egynéhány esztendő során nem jött létre magyar érdekvédelmi szervezet, így a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, mint a kárpátaljai magyarság kulturális, politikai és szociális érdekeit védő

¹ BOTLIK József – DUPKA György: Ez hát a hon... Tények, adatok és dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből. 1918-1991. Mandátum – Universum Kiadó, Budapest – Szeged, 1991. 214. old.

SIENCIA DENIQUE

nemzetiségi társadalmi szervezet gyakorlatilag előzmények nélkül való. A kultúra által életre hívott törekvés végkifejleteként létrejövő Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetségnek meghatározó szerepe volt, sőt ma is van az 1989 óta végbemenő magyar politikai történesekben Kárpátalja területén. A munka egyik aktualitását éppen ez a tényállás fejezi ki: napjaink magyar képviseletének közvetlen előzményeinek tanulmányozása, annak érdekében, hogy kiderítsük, melyek azok a tényezők, amelyek akár pozitívan akár negatívan befolyásolták a rendszerváltozást követő idők magyar érdekvédelmét.

A magyar közösségek szerveződése természetes módon indult meg. 1988 folyamán számos magyarlakta településen alakultak művelődési körök – pl. a beregszászi Illyés Gyula, a munkácsi II. Rákóczi Ferenc, a gáti Kovács Vilmos, a técsői Hollósy Simon, a nagyszőlősi Bartók Béla Kör –, s az a közösségi élmény, amelyet nyújtottak, nagyban befolyásolta az események további alakulását.¹

Ezek a szervezkedések meghatározóan egy kulturális tevékenységre orientált szervezet létrejöttét valószínűsítették. Az elképzelt szervezet az említett művelődési körökre támaszkodva és azokat összefogva, az akkori rendszer által elfogadott értelmiségi irányításával működött volna a csehszlovákiai

¹ A KMKSZ X. közgyűlése. Tíz év a kárpátaljai magyarság szolgálatában. Kárpátaljai Magyar Kulturális Közösség, Ungvár, 1999; 18 old.

SIENCIA DENIQUE

CSEMADOK (Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Szövetsége) mintájára. Bár ez a megoldás a kárpátaljai magyar értelmiségiek egy jelentős rétege számára elfogadhatatlan volt, az év (1988) folyamán mégis több fórumon megvitatták az elképzelést, míg végül hosszas egyeztetés után, a megfelelő politikai és ideológiai biztosítékok beépítésével már a területi pártbizottság is jóváhagyta azt. A helyi pártvezetők hallani sem akartak arról, hogy államilag finanszírozott intézményként hozzák létre a magyar kulturális szervezetet, így tovább folyt az alkudozás, s a végleges döntés 1989-re halasztódott.¹

1989. január 21-én Ungváron megtartotta alakuló gyűlését az ukrán Sevcsenko Anyanyelvi Társaság területi szervezete, ami új lendületet adott az eseményeknek. A gyűlésen jelen volt több magyar értelmiségi is, akik számára az ukrán kulturális szövetség megalakulása igazolta, hogy lehetséges nemzetiségi alapon szerveződő társadalmi szervezet létrehozása közvetlen állami, illetve pártközreműködés nélkül. A felismerés hatására kezdeményező csoportot alakítottak, mely egy hasonló magyar szervezet létrehozását határozta el. Természetesen semmi sem történhetett a kommunista párt tudta nélkül, így ez az új elképzelés lett a pártvezetőkkel folytatott további egyeztetések tárgya. Többek között felmerült annak lehetősége is, hogy a

¹ DUPKA György: Autonomiatörekvések Kárpátalján. Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 2004. 64. old.

SIENCIA DENIQUE

magyar szövetség alakuljon meg és működjék a Szovjet Baráti Társaságok Szövetsége területi szervezetének keretein belül. Ez a megoldás elfogadható lett volna a CSEMADOK- szerű kulturális szervezet elképzelésének támogatói számára, hiszen az általuk kötelezőnek tartott pártkontrollhoz így mégiscsak társult volna némi állami támogatás, de elfogadhatatlan a kezdeményező csoportot megalakító értelmiségiek többségének, akik a létrehozandó szövetséget ekkor már egyértelműen a hatalomtól független magyar érdekvédelmi tömegszervezetként képzeltek el.¹

Ilyen előzmények után került sor február 26-án Ungváron, a Tudományos Ismeretterjesztő Társaság nagytermében a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség alakuló gyűlésére, melyen a megye valamennyi magyar települése képviselve volt. A létrehozandó szervezet célját a Kárpátalján élő magyar nemzetiség „kultúrájának, nemzeti hagyományainak, anyanyelvének megőrzésében és ápolásában, anyanyelvi művelődésének és oktatásának elősegítésében, valamint az e célokkal kapcsolatos érdekek védelmében határozta meg”, jóváhagyta az Alapszabályt, majd sor került az elnök, az Ellenőrző Bizottság és a Választmány megválasztására. A KMKSZ elnöke Fodó Sándor lett.²

¹ DUPKA, 2004. 66. old.

² BALLA D. Károly: A Lendület évei, Galéria – Ecriture Kiadó, Ungvár – Budapest. 1994. 210. old.

SIENCIA DENIQUE

Az alakulás folyamata a Választmány március 19-i első, beregszászi ülésén folytatódott. A testület titkos szavazással megválasztotta a Szövetség Elnökségét.

Hátra volt még a KMKSZ hatóságok általi elismerése, az Alapszabály bejegyzése. Válaszul a Szövetség ez iránti kérelmére a területi tanács végrehajtó bizottsága április 18-ra tűzte ki a bejegyzés megejtését, majd május 18-ra halasztotta a döntést, később egyre újabb és egyre távolibb időpontok merültek fel. Nyilvánvalóvá vált, a területi vezetésből hiányzik a szándék a KMKSZ hivatalos elismerésére. Hogy véget vessen a huzavonának, a KMKSZ Választmánya csapi ülésén május 23-án állásfoglalásban tiltakozott a területi hatóságok eljárása ellen, amelyet eljuttatott a területi, köztársasági és országos pártvezetéshez. Az akció elérte célját, 1989. június 20-án megtörtént a bejegyzés.

1989 a szervezetépítés, a tagságtoborzás jegyében telt. Sorra alakultak Kárpátalja szerte a Szövetség alapszervezetei, melyek járási és regionális szervezetekbe tömörültek. A már említett májusi választmányi ülésen megfogalmazott állásfoglalásban, alig 3 hónappal az alakuló ülést követően, mintegy tízezres tagságról esik szó, egy évvel később pedig, a KMKSZ első közgyűlésén

SIENCIA DENIQUE

Fodó Sándor beszámolójában elhangzott, a tagság száma megközelítette a 20 ezret.¹

Az 1990. április 30-án ugyancsak Ungváron megtartott tisztújító közgyűlésnek ezért törvényszerűen egyik legfontosabb feladata volt, hogy megkísérelje a szervezeti struktúra és az Alapszabály hozzáigazítását a Szövetség működésének gyakorlatából fakadó igényekhez. Ennek keretében az Elnökség létszámát 7-ről 13 főre növelték, Etikai Bizottságot hoztak létre, valamint a korábbi 9-ről 18-ra emelkedett a munkabizottságok száma.

Az esztendő során folytatódott a Szövetség szervezeti struktúrájának kiépülése, a tagság létszáma folyamatosan növekedett. A KMKSZ rövid időn belül Kárpátalja legnagyobb társadalmi szervezetévé nőtte ki magát. November 24-én megalakult a KMKSZ ifjúsági szervezete, a Kárpátaljai Magyar Ifjúsági Szövetség (KMISZ).²

A Szövetség múlhatatlan érdemei közé tartozik, hogy a szovjet-rendszer egyre lazuló szorításában elérte és megszervezte, hogy a kárpátaljai magyarság fél évszázad múltán ismét nyíltan és szabadon ünnepelhette nemzeti ünnepeit, használhatta nemzeti szimbólumait, s átélhette az összmagyarsághoz való tartozásának

¹ CSANÁDI György: Sorsfordító évek sodrásában. Poliprint Kiadó, Ungvár. 2004. 366. old.

² *Kárpátalja*, Kovács Lajos: Egyelőre marad a régi név: KMKSZ. 1990. május (2. szám) I. évf. 3.old.

SIENCIA DENIQUE

az idáig legfeljebb egyedi esetekben megtapasztalt élményét. A kárpátaljai magyar közösség öntudatra ébredésének csodálatos pillanatai voltak az olyan tömegeket megmozgató rendezvények, mint például az ungvári Petőfi-emléktábla megkoszorúzása 1989. március 15-én. Hasonlóan felemelő élménnyel gazdagított minden résztvevőt az 1991. március 1–3.-án Ungváron „A kárpát-medencei magyarság a XX. század végén” címmel megrendezett nemzetközi konferencia, amelyen több mint húsz ország magyarságának képviselői vettek részt. A háromnapos rendezvény záróeseménye az Avangard stadionban megrendezett ökumenikus istentisztelet volt, amelyen többek között Tőkés László Királyhágó-melléki református püspök szólt a több ezres hallgatósághoz. Jeles napja lett vidékünk magyarságának október 6., amikor meggyeszerzte megemlékeztek az aradi vértanúkról. 1993-tól, ugyancsak a KMKSZ aktivistáinak kezdeményezésére, minden évben október 23-án ünnepi rendezvényekre kerül sor az 1956-os események évfordulója kapcsán.¹

A történelmi múlt felelevenítése, hagyományaink életre keltése és ápolása céljából fél évszázad után ismét emlékműveket és emléktáblákat állítottak a KMKSZ helyi szervezeteinek kezdeményezésére vagy közreműködésével a magyar történelem vidékünkhöz kapcsolódó kiemelkedő eseményeinek, helyszíneinek, Kárpátalja s az összmagyarság nagy fiainak

¹ DUPKA, 2004. 67. old.

SIENCIA DENIQUE

tiszteletére, illetve visszakerült eredeti helyére jó néhány olyan emlékjel, amelyet a II. világháborút követően a szovjet hatóságok távolítottak el. Így például 1989 kiemelkedő kulturális eseményei voltak a Tiszaabökény határában, a Rákóczi-szabadságharc első győztes csatája színhelyén újra felállított turulmadaras emlékmű avatóünnepsége júliusban, vagy Illyés Gyula mellszobrának felavatása Beregszászban október 14-én. A Turul-emlékmű, nemzeti ünnepeink helyszíneihez hasonlóan, azóta is minden év júliusában több ezer kárpátaljai magyar zarándokhelye. 1990. szeptember 29-én nagyszámú közönség előtt került sor az ungvári Petőfi-szobor avatóünnepségére. Az eseményen jelen volt Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke és Leonyid Kravcsuk, Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának elnöke. 1991. október 24-én Nagyszőlősen – a KMKSZ járási szervezete kezdeményezésére – régi helyén, azaz az egykori megyeháza épülete előtt több mint negyven év után újra felállították báró Perényi Zsigmond mellszobrát.¹

Kiemelt feladatként kezelte a Szövetség a magyar történelmi helységnevek visszaállításának ügyét. A KMKSZ Anyanyelvi és Nyelvpolitikai Bizottsága már 1990 szeptemberében megkereste ez ügyben a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetét, majd 1991-ben az ungvári Szovjet Hungarológiai Központ és a Magyarságkutató Intézet részvételével tanácskozást

¹ CSANÁDI, Ungvár. 2004. 355 old.

SIENCIA DENIQUE

rendezett Ungváron a névváltoztatások alapelveinek kidolgozása, a vitás kérdések rendezése céljából. Ezzel egy időben több ízben sürgette a vonatkozó döntések meghozatalát a kárpátaljai megyei tanácsban, így végül a folyamat, ha vontatottan is, de megindult. Az ukrán parlament döntése nyomán még 1991-ben visszakapta két magyar falu – Eszeny és Tiszaásvány – történelmi nevét, további 23 magyarlakta település nevének visszaállítására pedig 1995-ben került sor. Elmaradt ugyanakkor Beregszász hivatalos nevének megváltoztatása, annak ellenére, hogy 1990. november 25-én a KMKSZ kezdeményezésére népszavazást is tartottak a kérdésben Kárpátalja egyetlen magyar többségű városában, s a 14. 478 szavazó közül 12.457-en a Beregszász név mellett voksoltak a jelenleg is használatos Beregovo ellenében. Ugyanakkor a KMKSZ nem elégedhetett meg a névváltoztatás pusztá tényével, el kellett érnie, s sok esetben ez a feladat sajnos még ma is aktuális, hogy a magyarlakta településeken megjelenjenek a névváltoztatást tükröző új helységnévtáblák, fel kellett vennie a harcot azokkal az erőkkel, amelyek szabotálták a feladat végrehajtását vagy eltávolították helyükről a már kihelyezett helységnévtáblákat.¹

A hatékony érdekvédelem szempontjából a Szövetség rendkívüli jelentőséget tulajdonított az önkormányzati munkának,

¹ KOVÁCS Miklós: Ukrajnai választások és magyar érdekvédelem 1989-2008 között. KMKSZ, 2008; 14. old.

SIENCIA DENIQUE

a helyi tanácsokban való jelenlétnek. Így természetes volt, hogy az 1990 márciusára kiírt helyhatósági választásokon jelölteket állított a települési és járási tanácsokba, valamint a megyei tanácsba is. A KMKSZ népszerűségének, a fennállásának egy éve alatt elért látványos sikereknek tudható be, hogy a választások eredményeként képviselői és az általa támogatott magyar jelöltek jelen voltak szinte minden magyarlakta település önkormányzatában, a járási tanácsokban és a megyei tanácsban is. Az eredmények nagyságrendjének érzékeltetésére elegendő, ha megemlítjük, hogy a magyar többségű beregszászi járás tanácsában a választások után jelentős KMKSZ-frakció alakult, a megyei tanácsban pedig a Szövetség 11 képviselőjéhez további magyar képviselők csatlakoztak, s így fennállása során először magyar frakció alakult a testületben.¹

A kárpátaljai magyarság szervezetének sikerei nyomán egyre szélesebb körben vetődött fel egy, az ukrainai magyarságot egyesítő érdekvédelmi szervezet megalakításának szükségessége. E célból 1991. október 4-5-én tanácskozásra került sor a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a Lvovi Magyarok Kulturális Szövetsége (LMKSZ) és a Magyarok Kijevi Egyesülete (MKE) vezetőinek részvételével, amelyen megállapodás született az Ukrainai Magyarok Demokratikus Szövetségének létrehozásáról. Az alapítószervezetek delegált küldöttei

¹ A KMKSZ X. közgyűlése, 1999. 10. old.

SIENCIA DENIQUE

elfogadták az UMDSZ Alapítólevelét, Alapszabályát, megválasztották tisztségviselőit. Az országos szervezet elnökévé Fodó Sándort (KMKSZ), társelnökeivé pedig Vigh Jánost (MKE) és Ilku Marion Józsefet (LMKSZ) választották.¹

Néhány nappal később, október 27-én a kárpátaljai ruszinok szövetsége, a kárpátaljai németek és szlovákok nemzetiségi szervezetei, a kárpátaljai romák szövetsége, valamint a KMKSZ, felismerve a közös fellépésben rejlő lehetőségeket, megalakították a Kárpátaljai Nemzetiségek Demokratikus Ligáját.

Az ukrán állam születését kísérő gazdasági válság elmélyülése, a vontatottan meginduló privatizáció – melyek igen érzékenyen érintették a kárpátaljai magyarságot is – indokolták, hogy mind meghatározóbb szerepet játsszanak a KMKSZ érdekvédelmi tevékenységében a gazdasági kérdések. Különösen a földprivatizáció menetét kísérte élénk érdeklődéssel a tagság, hiszen kimenetele hosszú évtizedekre meghatározhatta a többségében vidéken élő magyarság boldogulását. Átérezve a probléma súlyát, a KMKSZ Választmánya már 1992 májusában bizottságot hozott létre a földreformmal kapcsolatos álláspont kidolgozására, s azzal a követeléssel fordult a területi tanácshoz, hogy a vitás kérdések rendezéséig állítsa le a föld magánkézbe adását.

¹ TÓTH Mihály: Kisebbségi érdekvégyesítés, önkormányzatiság, autonómiaformák. // Nemzetközi Konferencia, Budapest, 1995.november 9-10. Osiris Kiadó, Budapest. 1997. 157-160 old.

SIENCIA DENIQUE

Az Alapszabályában foglaltaknak megfelelően a Szövetség megalakulásának pillanatától felvállalta a helyi magyarság autonómiatörekvéseinek megjelenítését. Első ízben 1989. szeptember 10-én tárgyalta a Választmány a kérdést, amely heves vitát váltott ki: biztosítható-e, s ha igen, miképpen, hogy a magyar többségű beregszászi járás határain kívül, főleg a szórványban élő magyarságra is kiterjedjenek a területi autonómia által garantált jogok és lehetőségek. Konkrét elképzelések ekkor még nem körvonalazódtak, ugyanakkor a Választmány állásfoglalásában leszögezte, hogy támogatja egy magyar autonóm körzet létrehozását Beregszász központtal.¹

A KMKSZ mindenkor szoros kapcsolatokra és együttműködésre törekedett a kárpátaljai történelmi egyházakkal. Ennek egyik eklatáns példája volt, hogy 1990-ben közös javaslatot terjesztettek elő a területi tanácsban a lelkiismereti szabadságról és a vallási szervezetekről rendelkező törvénytervezettel kapcsolatban. Következétesen szorgalmazta a Szövetség az állami tulajdonba vett egyházi javak minél teljesebb körű, feltételek nélküli és haladéktalan visszaszolgáltatását.

Elmondható, hogy a KMKSZ megkülönböztetett figyelemmel kezelte a magyar iskolák, az anyanyelvi oktatás kérdéseit. A Szövetség minden elérhető fórumon szorgalmazta az internacionalista iskolák létrehozásának következtében

¹ A KMKSZ X. közgyűlése, Ungvár. 1999. 22 old.

SIENCIA DENIQUE

önállóságukat veszített magyar tanintézmények függetlenségének visszaállítását, s új magyar iskolák, illetve magyar tannyelvű osztályok megnyitását ott, ahol erre a lakosság körében igény mutatkozott. Ez irányú erőfeszítéseinek köszönhetően 1989 augusztusában újra megnyílt a magyar tannyelvű középiskola Aknaszlatinán, s a helyi aktivisták kitartó munkájának eredményeként 1991. szeptember 1-től 19 év után ismét van önálló magyar iskolája Nagyszőlősnak. Lépések történtek az anyanyelvi oktatás tartalmi reformja érdekében is, különösen, ami a magyar nyelv és irodalom, valamint a magyar történelem oktatását illeti.¹

Tekintettel az anyanyelvi oktatás rendkívüli fontosságára a magyar kisebbség szempontjából, e területtel a kezdetektől külön munkabizottság foglalkozott, majd amikor 1991 végén a kárpátaljai magyar pedagógusok létrehozták érdekvédelmi szervezetüket, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetséget (a KMPSZ elnöke Orosz Ildikó, a KMKSZ Oktatási Munkabizottságának elnöke lett), a KMKSZ lehetőségeihez mérten minden támogatást megadott az újonnan létrejött szakmai szervezet munkájához. Nem sokkal később együttműködési megállapodást írtak alá a felek, első gyakorlati példaként a KMKSZ azon koncepciójának, amely a Szövetség fő feladatául az

¹ OROSZ Ildikó: A függetlenségtől a narancsos forradalomig (1991-2004). A kárpátaljai magyarság helyzete a független Ukrajnában. Ungvár, Poliprint Kiadó; 2007. 181-248 old.

SIENCIA DENIQUE

általános politikai érdekvédelmet tekint, míg a speciálisan szakmai kérdésekben az illetékes szakmai-érdekvédelmi szervezetek véleményét és álláspontját fogadja el mérvadónak. A két szervezet együttműködése azóta is igen gyümölcsöző, s bátran állíthatjuk, példaértékű a régióban.¹

A látványos sikerek mellett azonban egyre inkább megmutatkoztak a gyors és nagymértékben spontán szervezeti fejlődés negatív hatásai is. A KMKSZ ugyanis néhány hónap alatt messze túllépte azt a szervezeti nagyságrendet, amelynek irányítását és fenntartását a lelkes tagság társadalmi munkában még kielégítően meg tudta volna oldani. Működésének határfoka egyre inkább elmaradt azoktól a követelményektől, amelyeket a kiterjedt szervezeti struktúra és a nagyszámú feladat támasztott a kárpátaljai magyarság érdekvédelmi szervezetével szemben. A szövetségi ügyvitelt mind gyakrabban jellemezte az esetlegesség és a felszínesség. Sok bírálat érte az elnök vezetési stílusát is, amelyet gyakran a rögtönzés, az egyéni akciók jellemeztek. Hasonló kifogások fogalmazódtak meg azonban az elnököt legharsányabban bíráló elnökségi tagok egynémelyikének tevékenységével kapcsolatban is, akik úgyszintén számos esetben mellőzték a kollektív döntéshozatalt, s a szervezetben elfoglalt pozíciójuk folytán ugyancsak felelősséggel tartoztak az említett

¹ KOVÁCS Miklós: Üzenet a kalapács alól. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1998; 48 old.

SIENCIA DENIQUE

hiányosságok eluralkodásáért. Tovább súlyosbították a helyzetet a Szövetség vezető testületein belül ekkortájt mind markánsabbá váló ellentétek és a széthúzás. Fodó Sándor elnök egyenesen kudarcként értékelte az 1991-es közgyűlésen elhangzott beszámolójában, hogy több, a kárpátaljai magyarság és a KMKSZ számára igen fontos kérdésben, mint amilyen az autonómia-koncepció kidolgozása vagy az 1990. márciusi helyhatósági választásokon való részvétel volt, a döntéshozó testületeknek nem sikerült egységes álláspontot kialakítaniuk és képviselniük.¹

Mindezek a körülmények jelentős mértékben csökkentették a szervezet működésének hatékonyságát, s nemegyszer lehetetlenné tették, hogy a KMKSZ valódi súlyának megfelelően vegyen részt a társadalom életében, méltóképpen képviselje a kárpátaljai magyarságot. Egyre nyilvánvalóbbá vált – elsősorban a tagság körében –, hogy elkerülhetetlen a szervezet belső reformja, a KMKSZ életében 1992-vel lezárult egy korszak.

Az új idők új minőséget, új eszközöket és módszereket kívántak: érzelemmentes, ugyanakkor elvszerű és következetes politizálást a kitűzött célok elérése, a kárpátaljai magyarság érdekeinek hatékony képviselete érdekében, jól működő információs láncot, az eszközszinten kezelhető anyagi-technikai háttér meglétét, a feladatok és tevékenységek mélyebb differenciálását, a munkát segítő szakértői gárdát.

¹ A KMKSZ X. közgyűlése, Ungvár. 1999; 25 old.

SIENCIA DENIQUE

A reform az 1992. március 7-én Ungváron megtartott III. közgyűlésen kezdődött el, ahol a küldöttek megszavazták az Alapszabály módosítását, amellyel megváltozott a KMKSZ legfelső vezetésének struktúrája. A módosítások célja egyrészt az volt, hogy a Szövetség Elnökségében az egyes régiók választott küldöttei legyen a meghatározó szerep, vagyis a KMKSZ valóban demokratikus képviseleti tömegszervezetté váljon, a döntéshozatalban még kifejezettebben érvényesüljön a tagság akarata; másrészt egy olyan struktúra létrehozásának feltételei teremődtek meg ezáltal, amely lehetővé tette a valóban hatékony ügyintézés és irányítást. Ennek egyik elemeként hozták létre az Elnökség mellett működő Titkárságot, melynek feladatát a napi ügyvitel lebonyolításában és koordinálásában határozták meg. A közgyűlés több, túlnyomórészt a reform által indokolt személyi változást is jóváhagyott.¹ Ugyancsak a reform részeként a közgyűlést követően az Elnökség számos intézkedésével igyekezett minőségi változásokat elérni a Szövetségen belüli kommunikáció terén, azaz az alapszervezetekkel való rendszeres kapcsolattartás révén biztosítani a tagság aktív részvételét a szervezeti életben, a döntések előkészítésében és meghozatalában. Ebből a megfontolásból indították útjára a *Kis Újság*-ot, a KMKSZ hírlevelét, valamint igyekeztek rendszeresebbé tenni találkozóikat a tagsággal az Elnökség tagjai. A személyes

¹ DUPKA, 2004; 62.o

SIENCIA DENIQUE

találkozás és a tapasztalatcsere, az együttgondolkodás fórumainak bővítése céljából rendezték meg 1992 októberében egy Nagyszőlős környéki üdülőben a Szövetség alapszervezeti elnökeinek első konferenciáját, amely olyannyira eredményesnek és sikeresnek bizonyult, hogy máig egyike a KMKSZ legnépszerűbb fórumainak.

Megtörténtek az első lépések az irányban, hogy a KMKSZ valóban professzionális szinten működő szervezetté alakulhasson át. Elkezdődött a tagság felmérése és nyilvántartásának rendszerezése, egy számítógépes adatbázis létrehozása, miáltal a szervezet egész működése fokozatosan áttekinthetővé és dokumentálhatóvá vált. Ezzel párhuzamosan folyt a működés anyagi-technikai feltételeinek megteremtése. 1992 végén első ízben az alapszervezetekhez eljuttatott adatlapok tanúsága szerint a KMKSZ tagsága ekkor 24 975 fő volt, amely 141 alapszervezetbe tömörült.¹

Összegzőként tehát elmondható, hogy a rendszerváltás bizonytalan éveit túl élve jelentős események mentek végbe, melyek pozitívuma az érdekképviselő megvalósulása, negatívuma az autonómia-törekvések meg nem valósulása. Miután megteremtődtek a feltételek a szabadabb politikai szerepvállalásra, máris megjelentek azok az elképzelések, melyek a magyar nemzetet egy közös intézmény keretein belül képzelték

¹ KOVÁCS, KMKSZ. 2008. 19 old.

SIENCIA DENIQUE

el. Ilyen volt a KMKSZ létrejöttének meghatározó feltétele: az egységes gondolkodás hívta életre, egy ingatag birodalom legmélyén. Sajnos megalakulása után nem telt el sok idő és megkezdődtek a párton belüli frakció harcok, viták, melyek idővel az egység felbomlását eredményezték. Miuán nem sikerült kiharcolni elsőre az autonómia valamely formáját, a széthúzás visszafordíthatatlanná vált.

Bibliográfia

1. A KMKSZ X. közgyűlése. Tíz év a kárpátaljai magyarság szolgálatában. Kárpátaljai Magyar Kulturális Közösség, Ungvár, 1999; 128 old.

2. BOTLIK József – DUPKA György: Ez hát a hon... Tények, adatok és dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből. 1918-1991. Mandátum – Universum Kiadó, Budapest – Szeged, 1991. 267. old.

3. BALLA D. Károly: A Lendület évei, Galéria – Ecriture Kiadó, Ungvár – Budapest. 1994. 245. old.

4. DUPKA György: Autonómiatörekvések Kárpátalján. Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 2004. 198. old.

5. CSANÁDI György: Sorsfordító évek sodrásában. Poliprint Kiadó, Ungvár. 2004. 396. old.

6. *Kárpátalja*, Kovács Lajos: Egyelőre marad a régi név: KMKSZ. 1990. május (2. szám) I. évf. 3. old.

SIENCIA DENIQUE

7. KOVÁCS Miklós: Üzenet a kalapács alól. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1998; 211 old.

8. KOVÁCS Miklós: Ukrajnai választások és magyar érdekvédelem 1989-2008 között. KMKSZ, 2008; 105 old.

9. TÓTH Mihály: Kisebbségi érdekérvényesítés, önkormányzatiság, autonómiaformák. // Nemzetközi Konferencia, Budapest, 1995.november 9-10. Osiris Kiadó, Budapest. 1997. 157-160 old.

10. OROSZ Ildikó: A függetlenségtől a narancsos forradalomig (1991-2004). A kárpátaljai magyarság helyzete a független Ukrajnában. Ungvár, Poliprint Kiadó; 2007. 356 old.

SIENCIA DENIQUE

Lektori ajánlás

Lukovicsová Anikó fontos témát választott. Az 1945. október első napján kiadott, 88. számú elnöki, azaz Benes-dekrétum alapján Csehországba, a kitelepített szudétanémetek helyébe deportált felvidéki magyarok számára 1948–1949-ben kiadott Jó Barát című hetilapot elemezte dolgozatában. Jól érzékelteti, hogy a hatóságok azzal a nem titkolt szándékkal jelentették meg az újságot, hogy a szülőföldjüktől erőszakkal elhurcolt felvidéki magyarokat rávegyék a végleges letelepedésre. Ennek ellenére a több mint 11 ezer család 1949 első hónapjaiban visszatért eredeti lakhelyére. Jól megírt, tartalmas dolgozat. Közlésre javaslom.

Budapest, 2011-11-03.

Dr. Botlik József egyetemi docens
Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK

SIENCIA DENIQUE

Lukovicsová Anikó

A Jó Barát. A Csehszágba deportált magyarok számára kiadott hetilap történetéből

Mielőtt rátérnék a hetilap bemutatására, szükségesnek tartom, hogy rövid történeti áttekintést adjak az 1945–1948 közötti felvidéki magyarság életéből, elsősorban az elhurcolással kapcsolatban. A magyarok Csehszágba való deportálására, valamint teljes jogfosztására elsősorban a Beneš - dekrétumok valamint a Szlovák Nemzeti Tanács rendeletei nyújtottak jogi alapot. Kettőt emelnék ki közülük: az 1945/33-as alkotmánytörvényt, mely a magyarokat és a németeket megfosztotta állampolgári jogaiktól. Másodikként az 1945/88. számú elnöki rendeletet említem meg, amely munkaszolgálatra kötelezte a 16 és 50 év közötti férfiakat és a 18 és 45 év közötti nőket.¹

A deportálás idejét három szakaszra oszthatjuk Štefan Šutaj nyomán, ezekre azonban más-más volt jellemző. Az első 1945. szeptembere és decembere között zajlott. Ez a felnőtt magyar,

¹ **Szarka László:** *Csehszlovákiai magyar kisebbség felszámolását célzó dekrétumok és renddeletek* In: Popély Árpád – Štefan Šutaj – Szarka László (szerk.): *Beneš - dekrétumok és a magyar kérdés 1945–1948*. Máriabesenyő-Gödöllő, Attraktor, 2007. 14. old. vagy **Štefan Šutaj:** *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945–1948*. Veda vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied, Bratislava, 1993.

SIENCIA DENIQUE

főleg a férfilakosságot érintette, akiket válogatás és előzetes értesítés nélkül hurcoltak el, és feltehetően 12 000 főt érintett. Erre a szakaszra, Štefan Šutaj szerint, nem az előzetes válogatás és mérlegelés volt a jellemző, mint egy későbbire. Ezzel elsősorban a tényleges munkaerő-hiányt igyekeztek orvosolni, mely a szudéta németek kitelepítésével előállt. Azonban szlovák részről már ekkor felvetődött, hogy a közmunkára fogott személyek után a családjukat is oda kellene küldeni, a felvidéki othonaikba pedig szlovák telepeseket helyezni. Ezzel már az beolvasztás is felbukkant, valamint Dél-Szlovákia egységes magyar tömbjének megbontása. Jogi alapként ehhez is az említett az 1945/88-as dekrétum szolgált, miként a későbbi deportálásokhoz is.

Az ún. munkaerő-átcsoportosítás második szakaszára 1946.július 22. és 1946. augusztus 1. között került sor. Ennek főjellemzője az önkéntesség volt. Toborzással és megtévesztő propagandával próbálták megnyerni az embereket, ám nem volt túl sikeres. A hatóságok többek között csehekkel egyenrangú fizetést, különböző természetbeni juttatásokat, és az emberséges bánásmódot ígértek. 1932 magyar nemzetiségű személy jelentkezett önkéntesen.¹

A deportálás harmadik szakasza 1946. november 19-ével vette kezdetét. Karhatalmi erők felügyelték és hajtották végre a

¹ Šutaj, 1993, 65. old.

SIENCIA DENIQUE

„munkaerő” elszállítását. Vadkerty Katalin adatai szerint a fegyveres karhatalmi erők körülférták a kiszemelt falut. Ezután kihírdették a kijárási tilalmat, majd a kirendelt családoknak kiosztották a munkaszolgálati végzést (pridelovaci výmer). Ezt követően az embereket az ingóságaikkal együtt teherautóra rakták és a legközelebbi vasútállomásra szállították. Itt több család került egy-egy tehervagonba. A hatóságok folyamatosan emberséges bánásmódról szólaak, viszont a visszaemlékezések sokasága, sőt a dokumentumok is mást tanúsítanak. Tudnunk kell, hogy 1946–1947 fordulója volt az évtized leghidegebb tele. A hőmérséklet nappal általában mínusz 10–12 Celsius-fok körül mozgott, éjszaka pedig akár mínusz 26 fok is előfordult. Itt kell hozzátenni, hogy a marhavagonokban, ahova a családokat elhelyezték, nem volt fűtés. Ha nem vittek magukkal kályhát vagy valamilyen fűtő alkalmasságot, nem sok esélyük volt az utazás túlélésére. Tüzelőanyagként gyakran a saját bútoraikat használták fel. Az út több napig tartott, sőt akár egy hétig is eltartott. A be-, és kipakolás is több áldozatot követelt. Ebben az időszakban az összeírások szerint 43 546 személyt hurcoltak ki Csehországba. 2489 személy önként költözött oda. A deportáltak 12,5%-a 6 évesnél fiatalabb gyermek volt. A cseh gazdáak úgy tudták, hogy önkéntes munkavállalókról van szó. A magyarok szinte kivétel

SIENCIA DENIQUE

nélkül mezőgazdasági munkát végeztek, a cseh gazda felügyelete mellett.¹

A rövid történeti bevezető után a Jó Barát című hetilapot ismerttetem, amely 1948. június 28-ától 1949. április 10-éig jelent meg. Összesen 35 rész jelent meg. és a Csehszországba kitelepítettek számára készült. Megszűnésének egyik oka, hogy már nem volt rá szükség, mert 1949. január 1-jétől engedélyezték a deportált magyarok hazaköltözést, április végéig haza is érkeztek azok a személyek, akik visszavágytak Dél-Szlovákiába. A másik ok, hogy ebben az időben szervezték napilappá a Pozsonyban megjelenő az Új Szó című hetilapot, amely hamarosan a felvidéki magyarság legjelentősebb újságává vált.²

A Jó Barát a Földművelésügyi és Népjóléti, valamint a Tájékoztatásügyi Minisztérium közreműködésével jelenhetett meg, és az Orbis Rt. Praha XII. nyomdában készült, fő- és felelős szerkesztője dr. Sily Imre. A szerkesztőség és a kiadóhivatal az Orbis Rt. Praha XII. Stalinova 46 szám alatt működött. Minden héten, szerdán jelent meg. Ára számonként 1 KČs³ volt, az előfizetés ára évenként 52 KČs a postaköltséggel együtt. Ez a lap

¹ **Vadkerty Katalin:** *A kitelepítéstől a reszlovakizációig 1945-1948. Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945–1948 közötti történetéről.* Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2007. 23–24. old.

² Popély Árpád: *Kronológia a csehszlovákiai magyarság jogfosztásának történetéből.* In: Popély Árpád – Štefan Šutaj – Szarka László, 2007. 348. old.

³ KČs – Koruna Československa, vagyis Csehszlovákia hivatalos pénznemének rövidítése.

SIENCIA DENIQUE

jelent meg a legkorábban a háború után, ugyanis a jogfosztó rendeletek 1945-ben betiltottak minden magyarul megjelenő sajtóterméket. Az Új Szó csupán 1948. december 15-étől látott napvilágot.

A Jó Barát folyóirat tehát már a jogfosztottság idején is megjelenhetett, erőteljes minisztériumi támogatással. Legfőbb feladatának a magyarok Csehországban való letelepítésének és asszimilációjának elősegítését szánták.¹ Ezen kívül adatokat, információkat szolgáltatott számukra, amit azonban gondosan megválogattak. Ezekre a későbbiekben külön kitérek.

Erőteljes propagandisztikus folyóirat volt, amit már az 1. szám első, bemutatkozó cikke is ezt sugallja: *„Jó barát kopogtat a csehországi magyarok ajtaján, hogy pontosan és az igazságnak megfelelően, gyorsan és tárgyilagosan beszámoljon mindenről, ami az itt élő magyarokat érdekli. Őszinte barátként kopogtatunk, reméljük szándékunkat senki sem érti félre. (...) mi úgyis azon vagyunk, hogy az esetleges panaszokat békésen és megalégedésre orvosoljuk és – ha lehet – segítsünk. (...) Ígérjük, hogy a hozzánk forduló magyarok ügyes bajos dolgaikban számíthatnak velünk. (...) Igazi jó barátként azt tanácsoljuk, maradjon mindenki nyugodtan a munkahelyén, végezze szorgalmasan a munkáját, mert a hű szolgálat, a polgári kötelességtudás, a közösség iránti*

¹ Csicsay Alajos: *Iskolatörténet*. Lillum Aurum könyvkiadó, Dunaszerdahely, 2002. 144. old.

SIENCIA DENIQUE

felelős szolidaritás és az állam iránti tisztelet rövidesen meghozza a maga jutalmát”.¹

A címe és a jelképül választott kézfogás² – ami még az 1. számban nem jelent meg, csak a másodiktól látható – a hírverés termékei. A hetilap terjedelme csupán négy oldal volt, nagysága A4-es. Mindezek ellenére a Csehországban élő magyarok nagy örömeire szolgált: *„Tisztelt Szerkesztőség, nagyon köszönjük az újságot, hogy megemlékeznek a szétszórt magyarságról, nagyon is jól esik, ha már olvashatunk magyar újságot”*.³ *„Levelem elején is köszönetet kell, hogy mondjak, azért a fáradtságért mellyel a Cseh- és Morvaországba dolgozó magyar népet kitűntette. Mert igazán teljes szívből örülünk ennek a kis lapnak”*.⁴ *„Mélyen tisztelt Jó Barát szerkesztőség, örömmel olvassuk a hozzánk intézet kis újságot, hogy pár szót olvashatunk (ti. magyarul).”*⁵ *„A Jó Barátot igen szívesen fogadtuk! Ezer jókívánságunk és köszönetünk érte.”*⁶ *Első sorban is köszönetünket fejezzük ki azért a jóságukért, hogy megemlékeztek rólunk a jó baráttal. Igazán nagyon örülünk neki, hogy magyar újságot olvashatunk.”*⁷

¹ *Jó Barát* I. évfolyam. 1. szám. 1948. július 28.

² Lásd a mellékletben; 2. számú kép.

³ Sármany János levele a *Jó Barát* hetilaphoz, kelt 1948. szeptember 5.

⁴ Markó Kálmán levele a *Jó Barát* hetilaphoz, kelt 1948. szeptember 5.

⁵ Anonim levél a *Jó Barát* hetilaphoz, beérkezés dátuma 1948. szeptember 9.

⁶ Filkó család levele a *Jó Barát* hetilaphoz, beérkezés dátuma 1948. szeptember 9.

⁷ Bartalos Ignác levele a *Jó Barát* hetilaphoz, keltezés ismeretlen.

SIENCIA DENIQUE

Azt viszont meg kell jegyezni, hogy a ezek az emberek érezték a propagandát. Jó példa erre Török Štefan levele, aki a sok üres ígélet miatt lemondta a hetilapot.¹ Káli Aladár levélből származó idézet is sokat mond: „*amit máma² hirdetnek lapjukban (...) kérjük, hogy orvosolják és igazságosabban tegyenek intézkedést ügyünkben, hogy csakugyan áldásosnak mondhassuk a mai demokrácia hatásos munkáját, és úgy akkor csakugyan leszünk jó barát ”*. A legtöbb ember számára mégis nagyon fontos volt ez a lap, annak minden hibája ellenére is, mert róluk és nekik szólt. Sőt igyekezett nekik segíteni – legalábbis ezt sulykolták beléjük a cikkek, és a szerkesztői üzenetek is ezt sugallták.

Az utóbbi állandó rovatnak számított és, minden számban megjelent. Itt találhatóak az olvasói levelekre adott válaszok vagy a munkavégzéssel kapcsolatos információk. Az első részben hírül adták, hogy kinek, mennyi a munkaideje. Innen tudható meg, hogy az órabérre szerződött iparosok, kertészek hivatalosan napi 8 órát dolgoztak – nem igazán hiszem, hogy nagy számban lettek volna közöttük magyarok –, a cselédeknek és a deputátosoknak napi 12 órát kellett dolgozniuk egyórás ebédszünettel együtt. A hetilap következő számaiban a cselédekről szólt, így megtudtuk, hogy léteztek olyan magyarok, akik napszámosként dolgoztak, és

¹ Štefan Török levele a Jó Barát hetilaphoz, keltezés ismeretlen.

² Vagyis az időleges állapotot jelzi – érzi, hogy tegnap nem így beszéltek, más volt az állam viszonya hozzájuk. Káli Aladár levele a Jó Barát hetilaphoz, keltezés ismeretlen.

SIENCIA DENIQUE

csak pénzt kaptak. A szolgálók és a deputátosok állandó alkalmazottak közé számítottak. A cseléd általában nőtlen vagy hajadon, és meleg ételt kapott naponta ötször, valamint havi fizetést is. A deputátos általában házas volt, és természetbeni jutásokat kapott, amiből a feleség főzött, és ezen kívül havonta kapott fizetést.¹ A lap 3. és 4. számában a természetbeni járandóságokról és a cselédeknek az életkor szerint változó pénzbeli juttatásról szólt.

A hetilap egyik állandó rovata, a külfölddel foglalkozott. A nyugati országok említésekor a kapitalizmust igen elítélően tüntette fel – gyakori volt a Marshall-terv éles kritikája. Ha a keleti tömb országairól szólt, akkor azt taglalta, hogy milyen szépen és jól épül a kommunizmus. Szinte minden számban megjelent a kétéves tervre való hivatkozás, amely Csehszlovákiában az 1938 előtti gazdasági helyzet visszaállítását tűzte ki célul. Többek között ezzel is magyarázták a deportálásokat. A kétéves terv népszerűsége több levélben is visszatükröződik: „*Október 28-án telik le a munkaidő, a két éves terv.*”² „*Tiszteletet éreztünk Csehország iránt, szívesen eljöttünk segíteni,*”³ „*két éves munkatervet számítottunk, hogy akkorra*

¹ *Jó Barát* I. évfolyam 1. szám.

² Egy deportált magyar asszony levele a *Jó Barát* hetilap, kelt 1948. szeptember 7.

³ Jan Gubek levele a *Jó Barát* hetilap, kelt 1948. szeptember 9.

SIENCIA DENIQUE

elengednek”¹ A levelek szövegéből egyértelműen az derül ki, hogy a deportáltak úgy gondolták, hogy annak terv letelte után hazatérhetnek szeretett szülőföldjükre.

Az olvasók kérésére indították az 5. számtól a *sport rovatot*, ez a megjegyzés szerepelt az első ilyen jellegű cikk mellett. A *Gyarpítsuk ismereteinket* rovat pedig praktikus tanácsokkal látja el az embereket, mint például a kecsketej fogyasztása, a csecsemők gondozása, a zöldség tízparancsolata, a mesterséges eső stb. A kulturális rovat verseket (Például József Atilla: Amikor az utcán átment a kedves), és rövid elbeszéléseket közölt. Ezek a rovatok nincsenek benne minden számban, abban semmi rendszer sincs, hogy mikor kerültek bele és mikor nem a lapba. Úgy tűnik, a helyszűke határozta meg, hogy épp melyik rovat kaphatott helyet.

A terjesztés módjáról a levelek adnak tájékoztatást: „*aztán kérnénk, hogy ne küldjenek annyi újságot, mert egy házba vagyunk, elég egy, mert Ján és Julia egy házaspár.*”² „*Kérem a szerkesztőséget, hogy az újságot Bartalos Mihály nevére tessék küldeni Bartalos Máriának ne, mert ez egy család. És az újság árát legközelebb elküldjük.*”³ Ezek szerint a hetilap postán érkezett a deportáltakhoz, előzetes megrendelés nélkül. Feltehetően egy nyilvántartást használtak fel arra, hogy az

¹ Dénesné levele a Jó Barát hetilaphoz, keltezés ismeretlen.

² Sármany János levele a Jó Barát hetilaphoz, kelt 1948. szeptember 5.

³ Bartalos Ignác levele a Jó Barát hetilaphoz, keltezés ismeretlen.

SIENCIA DENIQUE

újságokat eljuttassák az elhurcolt magyarokhoz. Két helyen voltak ilyen adatok: a munkaügyi illetve és az élelmiszerjegykezet kiadó hivataloknál. A hiányos adatkezelés okozhatta, hogy egy családon belül több személy is kaphatott a hetilapból.

A Jó Barát hangulatkeltő, népszerűsítő jellegét jelzi az ára is, amely 1 KČs volt. Néhány levél képeslapon érkezett a szerkesztőséghez. Ezeken rajta van, hogy egy korabeli képeslapot mennyiért lehetett megvásárolni. A beküldöttek közül a legolcsóbb, 1,20 KČs volt, a legdrágább pedig 1,60 KČs. A bélyeg, a képeslapra 1,50 KČs-be került. Ha összevetjük a legdrágább képeslap árát, kiderül, hogy bélyeggel együtt az újság ellenértékének a háromszorosa volt. Ez azt igazolja, hogy a minisztérium nemcsak erkölcsi, hanem jelentős anyagi támogatásban is részesíthette a kiadványt. Ezt a pénzbeli segítyezést megerősíti az a tény, hogy néhány levélíró jelzi: még mindig nem tudta megfizetni a lap árát, és az mégis folyamatosan érkezett hozzájuk. Az általam vizsgált levelek, szeptemberben érkeztek a szerkesztőségbe, vagyis néhány olvasó több mint egy hónapja nem fizetett a lapért. Nem véletlen, hogy a Jó Barát 5. számában, a következő felhívást tették közzé: *„Azok a mezőgazdasági munkások, akiknek az előfizetés beküldése nehézséget okoz, kérhetik a lap ingyenes küldését.”*¹ Ebből kiderül, hogy a hetilap két kiadójának az említett

¹ Jó Barát. I. évf. 5. szám.

SIENCIA DENIQUE

minisztériumoknak érdekében állt, hogy a Jó Barát minél szélesebb körhöz eljusson, függetlenül attól, hogy tudnak-e érte fizetni, avagy nem.

A hetilap megjelenésének időpontja sem volt véletlen: 1948. július 28-án jelent meg az első példány, néhány nappal azután, hogy kiadták az 1948/175-ös törvényt.¹ Ez a rendelkezés módosította a 1945/88. az általános munkakötelezettségről szóló Beneš-dekrétumot. Erről a jogszabályról már az első szám első cikkében említést tettek: Csehszlovákiában „*a nemzetgyűlés a napokban szavazta meg az általános munkakötelezettségnek bizonyos időre való meghosszabbítását. Szívesen mutatunk rá erre a tényre, mert az következik belőle, hogy nem állandó, vagy hosszúlejáratú munkakötelezettségről van szó, hanem olyan szükséges kényszerintézkedésről, mely az összlakosságra vonatkozik és az összlakosság érdekében van.*”².

Az előbbi törvény eredetileg azt mondta ki, hogy az általános munkakötelezettség kétszer, de az egy évet meg nem haladó időre hosszabbítható meg.³ Ebbe már beleszámított az 1945/88. számú Beneš-dekrétum hat hónapos kibővítése is. A Jó Barát nem mondta ki, hogy a következő megnövelés 8 hónapos lesz. Az,

¹ 1948. július 21.-én, Sbírka zákonu, <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1948/sb63-48.pdf> (letöltve 2010. november 1.)

² *Jó Barát* I. évf. 1. szám.

³ *Jó Barát* I. évf. 3 szám. 1948. augusztus 18.

SIENCIA DENIQUE

hogy ez végül nem egy év lett, a levelekből és egy teljes munkaszolgálati végzésből (pridelovaci výmer)¹ derül ki. A szakirodalom ma is úgy tekint erre a jogszabályra, amely egy és majd még egy éves meghosszabbítást rendelt el,² holott az a valóságban „csak” 6-8 hónapos volt. Annak vizsgálata, hogy a hatóságok miért nem használták ki mégsem a törvény adta kibővítési lehetőséget, további kutatásokat igényelne. Annyi tény, hogy az előbbieket következtében négy hónappal hamarabb sikerült a magyaroknak hazajutni szülőföldjükre. S a cseh gazdákat sem terhelték azzal, hogy még egy negyedévig ellássák a magyar „önkénteseket”.

A nyolc hónapos meghosszabbítás egységesen 1948. augusztus 23-án kezdődött, és 1949. április 30-áig tartott. Stemmer Ferenc esetében az előző a fél éves megtoldás, 1948. június 6-án járt le, emiatt hivatalos munkaszerződéssel több, mint másfél hónapig nem volt, ennek ellenére mégsem engedték őt haza. Szinte valamennyi elhurcolt személynél a fél éves meghosszabbítás napra pontosan az elszállítás napja után 18

¹A pridelovaci výmer az a dokumentum, amelyben értesítették a deportáltakat a munkakötelezettségéről. A teljes pridelovaci výmer három részből állt, amelynél az első munkaszolgálati végzés egy éves időtartamra szól, a második fél éves meghosszabbítást jelent, a harmadik pedig a nyolc hónapos meghosszabbítást dokumentálja. Köszönet érte Stemmer Ferencnek, aki ezeket a felbecsülhetetlen értékű dokumentumokat rendelkezésemre bocsájtotta, melyek édesapja nevére vannak kiállítva.

² Molnár, 1990, 68. old.; Popély, 2004/2, 115.old.

SIENCIA DENIQUE

hónappal járt le. Ez azt jelenti, hogy az egy éves munkakötelezettséget közvetlenül követte a féléves hosszabbítás. A nyolc hónapos megnyújtás viszont csak akkor követte napra pontosan a hat hónapost, ha a személyt 1947. február 22-én szállították ki. Ennek okán a legtöbb esetben néhány hétre vagy hónapra szünetelt a magyarok munkaviszonya. Ezért jogalap sem volt arra, hogy őket ott tartsák. A hatóságok nagyon ügyeltek arra, hogy a deportáltak napra pontosan megkapják az egy év utáni fél éves meghosszabbítást, vagyis, hogy ne legyen a munkaviszony akár egy napra sem megszakítva. A nyolc hónapos meghosszabbításnál, úgy tűnik a folytonosságra már nem fordítottak olyan nagy figyelmet.

A Jó Baráthoz érkező levelekből kiderül, hogy az embereket felhábortotta az újabb megtoldás: „...*azt szeretnénk megtudni, hogy az utolsó hosszabbítás¹ ideje mikor jár le, mert ha ez még sokáig így megy, hogy csak hitegetnek bennünket, akkor mi dolgos magyarok kénytelenek leszünk a helyünket önkényesen elhagyni.*”² A vizsgált levelek közül a legkorábbi augusztus 27-ei³ keltezésű, amiben nyoma sincs az előbbi panasznak. A legelsőt, amelyben az ezzel kapcsolatos sérelmekről írtak szeptember 5-én

¹ Ti. a nyolc hónapos meghosszabbítást – ezt „reklámozta” a folyóirat utolsó meghosszabbítás néven.

² Anonim levél a Jó Barát hetilaphoz, beérkezés dátuma 1948. szeptember 7.

³ A beérkezés 3-5 napon belül megtörtént a postára adástól számítva.

SIENCIA DENIQUE

született.¹ Mint fentebb említettem, a Jó Barát nem közölte, hogy milyen időtartalmú a meghosszabbítás, csak a törvényt közli. Ebből arra lehet következtetni, hogy az érintett személyek csak szeptember első hetében kaphatták kézhez azt a tájékoztatót, amely tényszerűen kimondta: életbe lépett az általános munkakötelezettség újabb meghosszabbítása: amely nyolc hónapról szólt. A Jó Barátnak tehát csak az előkészítő propagandában volt szerepe.

A hetilap még egy további elemét fontos kiemelni, az úgynevezett „mi különlegesek vagyunk” hírverést. Azt sugallja, hogy azok a kivételesek, akik kitartanak, és ők megkapják majd jutalmukat: „...mert a hű szolgálat, a polgári kötelességtudás, a közösség iránti felelős szolidaritás és az állam iránti tisztelet rövidesen meghozza a maga jutalmát.”² „...bármilyen további kedvezmény nyújtása a jelenben és a jövőben, feltétlenül a polgári kötelességek telejésítésétől függ és ezek közé tartozik az eddigi munkahelyen való kitartás. (...) Aki kitart, további kedvezményekben részesülhet.”³ Ez az az „ideológia”, amely a legerősebben köszön vissza a levelekben: „És mi, még azok a magyarok, kik meg őriztük ősi nemzeti voltunkat, mert egyedül ez minden, irányító az élet útjain, vagyunk itten, és állunk föl emelt fővel. És mi is várjuk a mi részünkre azt a nemzetiségi

¹ Sármány János levele a Jó Barát hetilaphoz, kelt 1948. szeptember 5

² Jó Barát I. évf. 1. szám.

³ Jó Barát I. évf. 1. szám.

SIENCIA DENIQUE

egyenjogúságot.”¹ Hogy mi magyar munkások, akik még idáig cseh és morva területen hűségesen és becsülettel kitartottunk, mi a népi demokráciának a támogatói vagyunk.² „Bocsánatot kérek, úgy tudom, és tudjuk, hogy mink kivételesek vagyunk és voltunk.”³

A különlegesekek legfőbb jutalmának mind az állam mind a Jó Barát a csehszlovák állampolgárságot tekintette, valamint a Csehországban való letelepedés lehetőségét, továbbá a kártérítést az elkobzott szlovákiai javakért. „...kedvezményekben részesülhetnek azok a magyar nemzetiségű polgártársaink, akik kitartanak eddigi munkahelyükön. Elsősorban újból elnyerhetik a csehszlovák állampolgárságot és ennek alapján megfelelő pénzsegélyben részesülhetnek, hogy Csehországban tartós megélhetést biztosítsanak maguknak és gyermekeiknek.”⁴ A levélírók szintén a csehszlovák állampolgárságot tekintették a legnagyobb jutalomnak, de csak olyat, amely engedélyezi a szabad mozgást és a felvidéki falvaikba való visszaköltözést. „...állampolgárságot a másfél év elteltével is megakartátok adni⁵ de nem fogadtuk el, mert Szlovákiába nem szól már pedig aki

¹ Búra Gyula levele a Jó Barát hetilaphoz, kelt 1948. szeptember 5.

² Marczel István levele a Jó Barát hetilaphoz, kelt 1948. szeptember 5.

³ Kovács József levele a Jó Barát hetilaphoz, kelt 1948. szeptember 6.

⁴ Jó Barát. I. évf. 2. szám. 1948. augusztus 4.

⁵ Itt a levélíró az 1948. április 13-án kelt rendeletre gondol, amelynek értelmében azok a magyarok és németek, akik Csehországban dolgoztak minimum egy évet, és továbbra is kötelezték magukat, hogy ott maradnak, visszakaphatták kaphatták az állampolgárságot három évre ideiglenes jelleggel, amely csak a cseh országrészre volt érvényes. Popély, 2004/2, 114.old.

SIENCIA DENIQUE

ennyi időt ledolgozott, az megérdemelné, hogy visszamehessen otthonába.”¹ „...mert írja a jó barát, hogy aki egy helyen hűen kitartott, az talán remélhet valamit; én kitartottam eddig hűen.”² „Csehszlovák állampolgár akarok lenni, de oda haza.”³

Mindent egybevetve a Jó Barát hetilapról elmondható, hogy a felépítésén és a hangnemén teljes mértékben érezhető a hatalom szava. Ennek ellenére nagy szerepet játszott a Csehszlovákiaba hurcolt magyarok életében, hiszen már megjelenésével is vigaszt nyújtott és örömet szerzett a deportáltaknak. Az, hogy segíteni igyekezett – legalábbis ezt ígérte –, óriási lelki támasszal szolgált azokban a nehéz időkben. Végre lehetett kihez fordulni, leveleiken keresztül valaki meghallgatta őket. Ez, ha mást nem is, de erőt és reményt adhatott. Elkerülhetetlen érdeme nagy előnye az volt, hogy anyanyelvükön tájékoztatta a deportált magyarokat jogaikról, a munkaidőről, a juttatások rendszeréről, házi praktikákról, a sportról és némi irodalomról.

Források

1. *Jó Barát*. I. évf. 1– 23. szám – 1948. július 28. 1948. december 22.

2. 23. levél a Jó Baráthoz – Bibliotheca Hungarica Gyűjteménye (Somorja)

¹ Dénesné levele a Jó Barát hetilaphoz, keltezés ismeretlen.

² Bartalos Ignác levele a Jó Barát hetilaphoz, keltezés ismeretlen.

³ Káli Aladár levele a Jó Barát hetilaphoz, keltezés ismeretlen.

SIENCIA DENIQUE

3. Interjúk: Hájos László (készült 2010. február 15.), Takács Ferenc (készült 2010.február 27.), Bozsényik Frigyes (készült 2010. március 1.)

4. *Pridelovací výmer Stemmer František részére*

5. *Sbírka zákonu:*

6. <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1948/sb63-48.pdf> (letöltve: 2010. nov.1.)

7. <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1945/sb17-45.pdf> (letöltve: 2010. nov.1.)

8. <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1945/sb40-45.pdf> (letöltve: 2010. nov.1.)

9. <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1948/sb63-48.pdf> (letöltve: 2010. nov.1.)

10. <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1948/sb31-48.pdf> (letöltve: 2010. nov.1.)

Bibliográfia

11. CSICSAY Alajos: Iskolatörténet. Lillum Aurum Könyvkiadó. Dunaszerdahely. 2002

12. Magyarság kálváriája Bakán. Szerk. Darnay Zsolt, Dr. Kraffa János. Kiad. Baka község önkormányzata. 2005.

13. JANICS Kálmán: A hontalanság éve. K.n., Bern. 1979.

SIENCIA DENIQUE

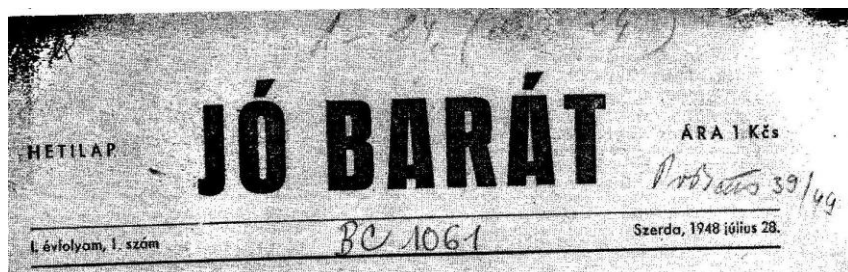
14. Meghasadt Múlt. Fejezetek a szlovákok és magyarok történelméből. Szerk. Kollai István Kiad. Terra Recognita Alapítvány. Budapest. 2008
15. MOLNÁR Imre: Fejezetek a Csehszországba került magyarok II. világháború utáni történelméből. In: Magyarságkutatás 1989. Magyarságkutató Intézet évkönyve. Budapest. 1990.
16. Hazahúzott szülőföld. Molnár Imre, Varga Kálmán Kiad. Püski, Budapest, 1992.
17. Otthontalan emlékezet. Emlékkönyv a csehszlovák-magyar lakosságcsere 60. évfordulójára. Szerk. Molnár Imre, Szarka László Kiad. MTA Kisebbségkutató Intézet – Kecskés László Társaság. Komárom. 2007.
18. POPÉLY Árpád: Adalékok a szlovákiai magyarság csehországi deportálásának történetéhez. In: Fórum Társadalomtudományi Szemle. 2004/2. 99–127. old.
19. Beneš - dekrétumok és a magyar kérdés 1945–1948. Popély Árpád – Štefan Šutaj – Szarka László. Kiad. Attraktor, Máriabesenyő-Gödöllő, 2007.
20. Hívebb emlékezésül. Csehszlovákiai magyar emlékiratok és egyéb dokumentumok a jogfosztottság éveiből 1945–1948. Szerk. Tóth László Kiad. Kalligram Könyv és Lapkiadó. Pozsony. 1995.

SIENCIA DENIQUE

21. ŠUTAJ, Štefan: Madarská mensina na Slovensku v rokoch 1945-1948. Kiad. Veda vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied. Bratislava. 1993.
22. ŠUTAJ, Štefan: Nútené presídlenie Maďarov do Čiech. Kiad. Universum. Prešov. 2005.
23. A szlovákiai magyarok kényszertelepítéseinek emlékezete 1945–1948. Szerk. Szarka László. Kiad. Kecskés László Társaság, Komárom. 2003.
24. VADKERTY Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig 1945–1948. Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945–1948 közötti történetéről. Kiad. Kalligram Könyvkiadó. Pozsony, 2007.
25. Internetes hivatkozások:
26. FEHÉR Csaba: Soha többé 1945–1948. Online: <http://www.nogradarchiv.hu/data/files/149287259.pdf> (letöltve: 2010. október 23.)

SIENCIA DENIQUE

Mellékletek:

1. számú melléklet

2. számú melléklet

SIENCIA DENIQUE

FÖLDRAJZ

**Kárpátalja külkereskedelmi kapcsolatainak alakulása a
határmentiség tükrében**

Kárpátalja különleges helyet foglal el az ország más megyéi között, ugyanis egyetlen olyan terület, mely négy Európai Unió tagállammal is határos. Az adott munka elemzi Kárpátalja külkereskedelmi kapcsolatainak alakulását a szomszédos országokkal, illetve a világ más államaival is. Vizsgálja a megyébe érkező külföldi beruházások adatait, az áruk exportjának és importjának mennyiségét illetve azok irányát. Elemzi a „Kárpátalja” Szabad Gazdasági Övezet és a „Kárpátok” Eurorégió hatását a megye gazdasági életének alakulására.

Kárpátalja megye külkereskedelmi kapcsolatainak alakulását, gazdasági viszonyainak irányvonalát jelentős mértékben befolyásolja földrajzi elhelyezkedése, négy Európai Unió tagállammal való szomszédsága. Ezt bizonyítja, hogy Lengyelország, Szlovákia, Magyarország illetve Románia részesedése a külkereskedelmi áruforgalomban a 2010-es évben 36,4% volt, és emelkedő tendenciát mutat. Mindez számokban kifejezve 642 millió USD-t tesz ki, ami 35%-os növekedést jelent a 2009-es évhez képest. E négy országgal a külkereskedelmi mérleg pozitív szaldójú, nagysága megközelíti a 300 millió

SIENCIA DENIQUE

dollárt.¹ Az említett négy ország számos leányvállalata működik a megyében.

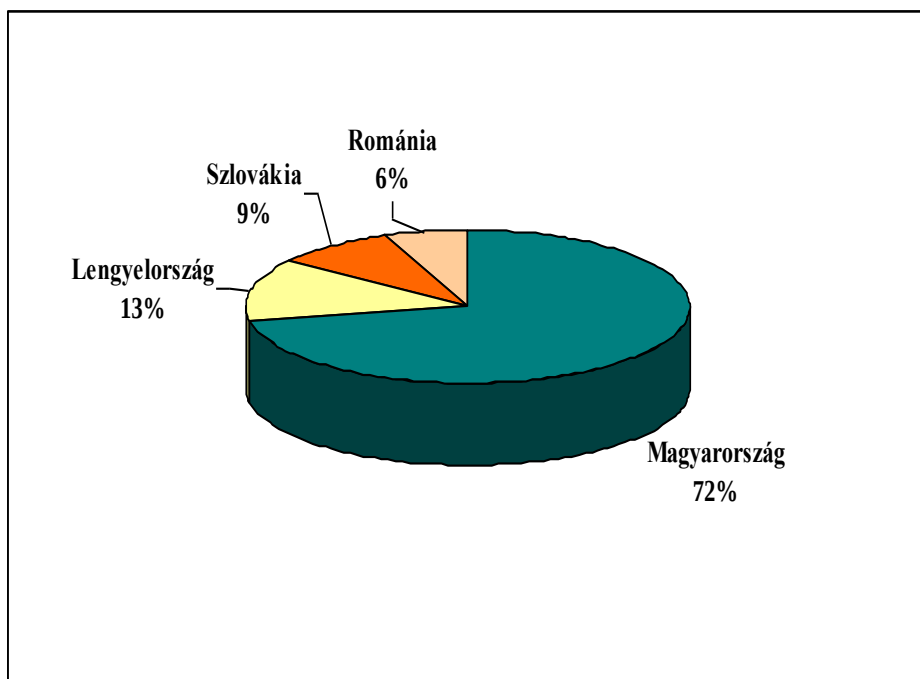
A megye jelenleg több mint száz országgal működik együtt. Közülük 58 országba exportál, míg 97 országból importál. A 2010-es évben az export illetve az import 1156,6 millió USD-t, illetve 1348,6 millió USD-t tettek ki. Ez a 2009-es évhez képest az export esetében 23,7%-os, az import esetében pedig 41,5%-os növekedést jelent. Az Európai Unió tagállamaiba az export 79,8%-a, a FÁK államaiba pedig 10,7%-a érkezett. A megyében előállított termékek legnagyobb felvásárlói: Magyarország (az export 46%-a), Ausztria (10%), Németország (10%), Oroszország, Szlovákia, Olaszország, Lengyelország, Románia és a Cseh Köztársaság.² Olaszországot és Szlovákiát kivéve az export mennyisége mindenütt növekedési tendenciát mutatott. A beszállító országok közül Németország áll az élen (az import 18%-a), őt követi Magyarország (13,6%), Kína (9,7%), Csehország (8,6%), Oroszország (5,6%) és Ausztria (5,3%). A FÁK államai közül a legtöbb áru Fehéroroszországból érkezett. Az import 63,4%-ban az EU tagállamaival, 9,8%-ban pedig a FÁK országaival bonyolódott le.¹ A számadatok alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a Kárpátaljával szomszédos négy országgal sikerült stabil gazdasági kapcsolatokat kialakítani,

¹ www.carpathia.gov.ua

² Статистичний щорічник Закарпаття, 2010

SIENCIA DENIQUE

jelentős szerepet vállalnak a megye export- és importforgalmának alakulásában. Kárpátalja külkereskedelmi forgalma a határmenti országokkal a következőképpen oszlik meg: Magyarország – 72%, Lengyelország – 13%, Szlovákia – 9%, Románia – 6% (1. ábra)¹.

1. ábra. Kárpátalja külkereskedelmi forgalma a határmenti országokkal

¹¹ Інформаційно – аналітична довідка, 2010

SIENCIA DENIQUE

A megye külkereskedelmi kapcsolatainak kialakításában jelentős szerepet vállalnak a bel- és külföldi investíciók. A külföldi befektetők számára Kárpátalja vonzó lehetőségeket kínál a társadalmi-gazdasági szféra sok ágazatában, mivel szomszédos az Európai Unió több tagállamával, viszonylag olcsó munkaerővel és gazdag természeti erőforrásokkal rendelkezik. A megyében jelenleg 857 külföldi érdekeltségű vállalkozás tevékenykedik, melyek munkafolyamataiban a kárpátaljai munkaképes lakosság egyharmada vesz részt, ami azt jelenti, hogy minden negyedik ember ilyen típusú vállalatnál dolgozik.¹ Ami a határmenti országokat illeti, legnagyobb számban a magyar vállalatok vannak jelen, ezeket követik a szlovák, a lengyel, majd a román cégek (1. táblázat).¹

¹Статистичний щорічник Закарпаття, 2010

1. táblázat

A határmenti országok vállalatainak száma Kárpátalja megyében

	2007	2008	2009	2010
Lengyelország	25	24	22	23
Szlovákia	120	126	125	124
Magyarország	265	271	264	263
Románia	4	6	6	6

A megyében az elmúlt 11 év alatt a gazdaságba befektetett külföldi tőke összege valamivel több, mint 373 millió dollár volt,¹ amellyel az Ukrajnában befektetett külföldi tőke alapján a 13. helyet foglalja el az ország más megyéi között. A Kárpátalja gazdaságába érkező működő tőke 49 országból származik, de a befektetések 65%-át öt ország adja: USA, Japán, Németország, Magyarország illetve Ausztria.² Az USA 50 millió dollárral az összbefektetések 15%-át teszi ki, Japán a maga 46,6 millió dollárjával az összbefektetések 13,1%-át mondhatja magáénak. A harmadik helyen Németország áll (38,5 millió USA dollár, az összbefektetések 13%-a). Magyarország 33,1 millió USA dollárnyi befektetésével az összbefektetések 9,5%-ával bír,

¹ www.carpathia.gov.ua

² Статистичний щорічник Закарпаття, 2010

SIENCIA DENIQUE

Ausztria 29,6 millió USA dollárral az ötödik helyet foglalja el. A további sorrend Lengyelország, Hollandia, Olaszország, Szlovákia és Svájc. Az említett tíz országra esik a megyébe érkező beruházások több, mint 80%-a, ahol csaknem 64%-ot az Európai Unió tagállamai tudhatnak magukénak.¹

Ágazati bontásban, a befektetések terén, az ipar áll az élen — az összes befektetések 81,4%-a. Domináns a feldolgozóipar (79,3%) is. Ebből: élelmiszeripari- és dohánytermékek — 11,8%; fafeldolgozás (bútorgyártás nélkül) — 14,7%; gépgyártás — 24,9%; textilipar — 6,4%; vegyipar — 3,2%; kohászat és fémáruipar — 1,3%; bányászat 0,3%; egyéb — 15,7%. A nem termelő szférában az összes befektetések mintegy 15%-a van jelen, melyek a következő mutatókkal rendelkeznek: kereskedelem — 2,9%; vendéglátás — 2,6%; közlekedés és hírközlés — 6,1%; ingatlantulajdon — 5,1%; villamos energia, gáz és víz — 1,8%. A beruházások elenyésző mennyisége irányul a mezőgazdasági szférába és erdőgazdálkodásba (0,7%), ami sajnálatos, mert Kárpátalján szükség van fejlesztésre, a modern technológiák, gépek, berendezések meghonosítására.¹

A külföldi partnerekkel való együttműködés fejlődésének céljából 1979-ben megalapították a Kárpátaljai Kereskedelmi és Iparkamarát (KKIK), mely az elmúlt évek során 14 ország

¹ Статистичний щорічник Закарпаття, 2010

SIENCIA DENIQUE

kamaráival, valamint a Kárpátaljai Eurorégióval kötött együttműködési megállapodásokat (összesen 40). Jelenleg a kamarai szolgáltatások köre többek között a következőket foglalja magában: piacelemzések, üzleti partnerek és szállítók felkutatása, partnerek felkutatása a beszállított nyersanyaggal való munkák elvégzéséhez, irodahelyiségek felkutatása, vállalat létrehozásában való közreműködés (szerződések, bejegyzés), különböző jogi szolgáltatások, az összes okmányfajták írásbeli fordítása 13 nyelvre, tolmácsolás üzleti rendezvényeken stb.¹

Kárpátalja külkereskedelmi kapcsolatainak fejlődését szintén jelentős mértékben befolyásolta a „Kárpátalja” Szabad Gazdasági Övezet (Вільна Економічна Зона „Закарпаття”) (KSZGÖ) létrehozása a Kucsma kormány idején 1998-ban, mely a Tisza menti Csap térségét, az ungvári vasúti csomópontot, illetve a munkácsi repülőtér és környékét foglalja magába 737,3 hektárnyi területen.² Ez nem egy összefüggő, több települést magába foglaló terület, hanem kisebb-nagyobb részekre osztott bizonyos kedvezményeket nyújtó körzetek. Megalakulását elsősorban a külföldi működő tőke Ukrajnába való „csalogatása”, így új munkahelyek megteremtésének lehetősége, illetve az Európai Unióhoz való közelsége indukálta. Elsődleges célként az exportpotenciál növelését, a külkereskedelmi kapcsolatokat

¹ Baranyi Béla, 2008

² Закон України «Про Спеціальну економічну Зону Закарпаття», 2001

SIENCIA DENIQUE

fejlesztését jelölte meg, illetve a piaci infrastruktúra megteremtését a gazdaságilag elmaradott régiókban. Területére, a külföldről behozott árucikkek után vámot és hozzáadott értékadót nem kellett fizetni. 1999 januárjában életbe lépett az a törvény, mely tizenöt éves futamidővel kedvezményeket nyújtott azoknak a befektetőknek, akik 250 ezer USD fölötti tőkét beruháztak Kárpátalján.¹ A másik kedvezmény elnöki rendeletként lépett életbe és 30 éves futamidőt biztosított azoknak a beruházóknak, akik több mint 1 millió USD-t fektettek be a „Kárpátalja” Szabad Gazdasági Övezetbe. Az államelnök rendelete alapján, amely a „Kárpátalja” Szabad Gazdasági Övezetre vonatkozik, a szabad gazdasági övezet területén minden típusú vállalkozási tevékenység érvényesülhet, azon kívül, amit Ukrajnában a törvények tiltanak.² E két rendelet által nyújtott kedvezmények számos világcég kárpátaljai leányvállalatainak létrehozását eredményezték (pl. a „Skoda”, az „Audi”, vagy a „Yadzaki Ukraine”).³

A „Kárpátalja” Szabad Gazdasági Övezet és Ukrajnában létrehozott más szabad gazdasági övezetek által nyújtott kedvezményeket azonban a Timosenkó-kormány 2005. április 1-én megszüntette.¹ Kérdéses lett az ukrán állam és a befektetők együttműködésének átláthatósága. A külföldi befektetők

¹ Imre Gabriella, 2008

² Закон України «Про Спеціальну економічну Зону Закарпаття», 2001

³ Imre Gabriella, 2008

SIENCIA DENIQUE

elsősorban azt nehezményezték, hogy a 2005-ös módosítás mindenféle előzetes figyelmeztetés nélkül történt meg, ami Nyugat-Európában (és a fejlett gazdasági világban) szokatlan. A rendelet következtében a Kárpátalja gazdaságába érkező külföldi tőke összegének növekedési dinamikája érzékelhetően visszaesett, ami negatívan hatott a terület külkereskedelmi kapcsolatainak további kiszélesedésére, a térség gazdasági fellendülésére. A KSZGÖ-ben működő 8 vállalat 159 millió USD értékű beruházást állított le. Mindez 11 850 munkahely megszűnésével járt. A „Kárpátalja” Szabad Gazdasági Övezetben 15 projekt maradt befejezetlen, melyek 163,6 millió USD-t igényeltek volna.¹

A „Kárpátalja” Szabad Gazdasági Övezet működése nagy lehetőséget jelentett a hazai vállalkozások és a külföldi befektetők közötti kapcsolatok elmélyítésére, Kárpátalja és a szomszédos országok, régiók gazdaságával való integrációjára. Éppen ezért számos politikus illetve szakember szorgalmazza a „Kárpátalja” Szabad Gazdasági Övezet megújítását, az általa nyújtott vám- és adókedvezmények visszaállítását. Olekszandr Ledida, Kárpátalja kormányzója felvetette a KSZGÖ visszaállításának kérdését Viktor Janukovics államelnök előtt, már voltak egyeztetések, megkezdődtek a tárgyalások. A számos nehézség ellenére a külföldi beruházók még mindig keresik a Kárpátalja nyújtotta lehetőségeket a közös vállalkozások terén. Csak a 2004–2010

¹ Lengyel – Zsulkánics, 2010

SIENCIA DENIQUE

időszakban több világ cég leányvállalata kezdte el munkáját megyénkben. Ilyen pl. a „Jabil”, a „Yadzaki Ukraine” vagy az „Eurocar”.¹

Kárpátalja kedvező földrajzi elhelyezkedése, természeti kincseinek megléte, a lakosság magas fokú képzettsége, olyan perspektívákat rejtnek magukban, amit megfelelő regionális politikával pozitívan használhatna ki. Így az a tény, hogy a terület az egyik legnagyobb európai formációnak, a Kárpátok Eurorégióinak tagja (a lemergi, az ivano-frankovszki és a csernivici területekkel egyetemben), már önmagában sok lehetőséget rejt magában. A Kárpátok Eurorégió az elsőként létrejött olyan régió, amely a korábbi keleti blokk országainak határmenti együttműködését fogja keretbe. A szervezet 1993. február 14-én alakult meg Debrecenben Lengyelország, Magyarország, Szlovákia és Ukrajna képviselőinek részvételével. Az együttműködéshez 1997 áprilisában Románia is csatlakozott² (2. ábra). Létrehozásának célja az volt, hogy megfelelő szervezeti keretet biztosítson a tagoknak a határokon átnyúló együttműködések koordinálására, valamint hozzájáruljon egy gyorsabb regionális és gazdasági fejlődéshez, és természetesen a jószomszédi kapcsolatok kialakításához az érintett országok és népek között. Működésének finanszírozására hozták létre a

¹ Інформаційно – аналітична довідка, 2010

² Major Lászlóné Brigitta, 2004

SIENCIA DENIQUE

Kárpátok Alapítványt. Jelenlegi területe 161 192 km², csaknem 16 millió lakossal.¹

Azonban, Kárpátalja gazdasági életének fellendülésében, külkereskedelmi kapcsolatainak kialakításában a Kárpátok Eurorégióhoz való tartozás jelenleg nem játszik nagy szerepet. Ennek több oka is lehet. Különös problémát jelentenek a tagországok eltérő vám -, pénzügyi - és adórendelkezései, a régió belüli eltérő gazdasági feltételek és az ezekből adódó eltérő gazdasági fejlődés. Kárpátalján, mindezek mellett, az együttműködést a hosszadalmas és bonyolult határátkelési procedúrák, a gyenge pénzügyi rendszer és a bürokrácia is gátolja. Valamint hiányoznak azok az intézmények, amelyek a hitelek és kölcsönök formájában támogatnák a határokon átvélő beruházásokat.² A nagy euroregionális szervezetek helyett sokkal hatékonyabban tudnának működni a kisebb területet felölelő formációk, a város-város kapcsolatok, vagy az úgy nevezett mini régiók, melyek tevékenységi köre a valós problémák kezelésére irányulnának. Ott, ahol a különböző országok régiói hasonló problémákkal küzdenek, ott érdekeik is egybeesnek, ugyanis a határon átvélő kapcsolatok mélyítése új lehetőségeket rejtenek magukban a térség gazdasági tevékenységének élénkítésére, a külföldi beruházások növelésére.

2. ábra. A Kárpátok Eurorégió tagjai

Kárpátalja, mint négy Európai Unió tagállammal szomszédos megye, különösen fontos szerepet tölt be az ukrán régiók között. Az elmúlt évek során sikerült stabilabbá tenni a gazdasági kapcsolatokat a határmenti és a határon túli országokkal is. Azonban még nagyon sok változtatásra lenne szükség Kárpátalja gazdasági életének fellendülése, a határmenti, és más országokkal való gazdasági együttműködés elmélyülése, a megye külkereskedelmi kapcsolatainak pozitív alakulása érdekében. Mindezekhez elsősorban a kormány régiópolitikáján

SIENCIA DENIQUE

kellene változtatni, kedvezőbb feltételeket biztosítani a megyében működő vállalkozásoknak. Biztosítani a határmenti infrastruktúra európai szabvány szerinti kialakítását, azaz: a vámügyi eljárások egyszerűsített és rövidebb ideig tartó megvalósítását, a nemzetközi határátkelőhelyek modern technológiai berendezésekkel való ellátását; új gazdasági ágazatok létrehozását, valamint a meglévők korszerűsítését; a határmenti területek gazdasági komplexumának szerkezetátalakítását high-tech iparágak bevezetésével. Továbbá jelentős perspektívát jelenthet a „Kárpátalja” Szabad gazdasági Övezet visszaállítása és a „Kárpátok” Euro régióban való részvétel.

Felhasznált irodalom jegyzéke

1. Baranyi Béla: *Magyar-ukrán határrégió – Együttműködés az EU külső határán*. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja, Debrecen, 2008.
2. Imre Gabriella: *Kárpátalja gazdasági fejlődésének perspektívái az Európai Unió keleti bővítésének tükrében*. Budapest, 2008.
3. Lengyel M. – Zsulkánics N.: *Beruházások és építőipar*. Fedinec Cs. – Vehes M. (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009, történelem, politika, kultúra*. Argumentum, Budapest, 2010.

SIENCIA DENIQUE

4. Major Lászlóné Brigitta: *Kárpátok Eurorégió. A határmenti együttműködés lehetőségei és korlátai Magyarország és Ukrajna között*. Nyíregyháza-Ungvár, 2004.

5. Закон України "Про Спеціальну Економічну Зону Закарпаття" від 22 березня 2001 року №2223-III терміном на 30 років.

6. Інформаційно-аналітична довідка щодо розвитку міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Закарпатській області у 2009 році. Ужгород, 2010.

7. Статистичний щорічник Закарпаття за 2009 рік. Головне управління статистики у Закарпатській області. Державний комітет статистики, Ужгород 2010.

8. <http://ua-reporter.com/novosti/86916>, Kárpátaljai hírportál

9. <http://www.carpathia.gov.ua/ua/156.htm>, Kárpátaljai statisztikai hivatal.

SIENCIA DENIQUE

MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM

SIENCIA DENIQUE

Fazekas Andrea

Fordítás vagy ferdítés?

*“A szavak a fogalmak egész légióját zárják magukba, és a fordító vagy az olvasó tetszése szerint választhat közöttük.”
(Faludy György)*

Akarva-akaratlanul folyton előkerül a fordítás témája. Olyan örök téma ez, amely nemcsak az irodalmárokat vagy a nyelvészeket foglalkoztatja, hanem a hétköznapi embereket is. Különösen minket. Határon túli magyarként minden nap fordításra vagyunk kényszerítve, hiszen az anyanyelvünk magyar, így magyarul gondolkodunk, környezetünk viszont (a mi esetünkben) ukrán, illetve orosz anyanyelvű. A buszon, a közértben, a szomszédokkal való társalgás közben folyamatosan tolmácsolnunk kell magunknak magyarról ukránra, esetleg oroszra és fordítva. Nem vagyunk könnyű helyzetben, de öröm az ürömben, hogy gyerekkorunk óta egy másik nyelvet sajátíthatunk el ingyen és bérmentve.

Egyszerűnek tűnik, ám mégsem az. Hiszen nagyon könnyen félre érthetjük a másikat, így nemcsak a nyelvet kell ismernünk, hanem beszélőjét is, annak kultúráját és történelmét. Ezen ismeretek hiányában pedig könnyen lehet a fordításból ferdítés.

SIENCIA DENIQUE

Valójában mit is takar a fordítás kifejezés? Szűkebb értelemben egy forrásnyelven született szöveg átültetését a célnyelvre, melynek az eredeti változatnak különböző kritériumok szem előtt tartásával újjá kell születnie. A fordítás mentális tevékenység, amelynek szóbeli változata tolmácsolás, írásbeli módoszata pedig a fordítás. Ma már számítógéppel is lehet fordítani, ez esetben számos megoldás kínálkozik az internetes rövid szövegfordítóktól a drága számítógéppel segített fordító programokig, bár ezek elég pontatlanok. A fordítás tehát nem más, mint az eredeti összefüggések megőrzésével végzett átalakítás, vagy konverzió, amelyre sok helyen kerül sor az életben, a tudományban, az irodalomban. Éppen ezért is nem elhanyagolandó, hogy mit fordítunk, hiszen fordítás és fordítás között rengeteg különbség van. Nem mindegy, hogy egy újságcikket, egy levelet, egy jogi szöveget vagy egy irodalmi művet adaptálunk más nyelvre, sőt azon belül is nagy különbség a prózai és lírai fordítás között. A fordítás is egy mesterség, amihez nem elég a tehetség, rengeteg tanulás is szükséges hozzá. Nem csupán az idegen nyelv elsajátítása fontos, hanem az alapos stílusgyakorlat is, a pontos és tiszta fogalmazás. A fordítás célja nem eredeti mű megalkotása, hanem egy „hasonmásé”, aminek az a legfőbb értéke, hogy a célnyelvi olvasóra úgy hasson, mintha a szöveg eredetileg az ő nyelvén született volna.

SIENCIA DENIQUE

Míg a fordítás általában szóról szóra adja vissza az adott a szöveget, addig a műfordítás az írás művészi értékét is hordozni tudja. Tehát a műfordítás a közkeletű felfogás szerint szépirodalmi művek tolmácsolása, átültetése egy másik nyelvre. Ám műfordításnak számít az esszék, az irodalmi publicisztika, a művészfilmek forgatókönyvének az átültetése is.

Ha a fordítás fogalmkörét pontosítani akarjuk, rögtön nyilvánvalóvá válik, hogy a fordítói tevékenység több síkon zajlik:

a) kizárólag írásos közlés szintjén, amit írott szöveg írásbeli fordítását jelenti,

b) az írásos közlés és az előbeszéd összekapcsolásának szintjén, amikor írott szöveg szóbeli fordítása a feladat (a szakmai zsargon ezt nevezi *blattolásnak*),

c) az előbeszéd beszéd szintjén, amikor hangzó szöveg szóbeli fordításra kerül sor - ez a tolmácsolás,

d) s végül, ritkábban, hangzó szöveg írásbeli fordításával is találkozhatunk.¹

A műfordítás a nemzeti nyelvek korlátai közé szorított irodalmak közvetítésének, a szellemi értékek cseréjének eszköze – olvashatjuk a magyar irodalom történetében. S valóban milyen

¹ Klaudy Kinga. A fordítás elmélete és gyakorlata. – Budapest: Scholastica Kiadó, 1997. – 31. o.

SIENCIA DENIQUE

keveset tudnánk a világról, ha a világirodalmi remekművek nem jelentek volna meg fordításban. Szabó Lőrinc szerint a műfordító a népek lelkének tolmácsai. Mivel nélkülük vak és süket maradna az emberi érdeklődés majdnem mindarra, ami a költészetből kívül esik a nyelv határain. Nyelvtudás nélkül persze mindenre az maradna. Ha nem volna kulcsunk az idegen nyelvekhez, úgy élnénk a földön, fajunk, népünk és nyelvünk magányába zárva, és ugyanakkor kisebb-nagyobb közösségek bábeli zűrzavarában, ahogy az állatfajták élnek.¹

Az irodalmi mű más nyelvre való átültetésénél elég sok nehézséggel találkozunk szemben magunkat. A fordítás és a fordítás között olykor nagyon vékony határ húzódik. Elég egy kifejezést félreértelmezni ahhoz, hogy az egész szöveg értelmét veszítse. Ezért is olyan fontos az, hogy a fordító ne csak a nyelvet ismerje és használja tökéletesen, de a mű alkotójának az egyéniségét, stílusát és történelmi korát is ismernie kell. Egyes szakértők szerint, ez még így is kevés, hiszen nem szabad elvonatkoztatni az alkotó országának történelmi múltjától, földrajzi viszonyaitól sem, mert ezek hiánya is könnyen vezethet durva hibákhoz.

A fordítás akkor jó, ha átad valamit a másik kultúrából, a másból. Az olvasónak azt kell éreznie, hogy az egy idegen nyelvű

¹ Szabó Lőrinc. Könyvek és emberek az életemben. – Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1984. – 5. o.

SIENCIA DENIQUE

mű, amit most magyarul olvas. Ugyanazt a hatást kell kiváltania az olvasóból, mint az eredeti szöveg. Babits fordító-elméletének fő jellemvonása, hogy tudja mi a fontos, min van a hangsúly, mi a lényeg, ettől válnak a fordításai művészien eredetivé.¹

Kosztolányi szerint 4 tényező befolyásolja a fordítást: a forrásnyelv, a célnyelv, a forrásszöveg szerzőjének az egyénisége és a fordítójának az egyénisége. A fordítónak pedig eleve benne kell lennie a szövegben ahhoz, hogy onnan tudja fordítani, hisz a fordítás, mint alkalmazás, maga is a megértés-alkalmazás része.

Természetesen az is számít a fordításnál, hogy milyen a forrás- és a célnyelv.

Tökéletes fordítás nem igazán létezhet, hiszen nincs két nyelv, amelynek megegyezne a szókincse, szavainak hangulata, érzelmi telítettsége, hangalakja. Mindez lehetetlenné teszi a tökéletes tolmácsolást, főleg a verseknél. Közhely, hogy a fordítás két nyelvben való jártasságot követel meg a fordítótól, de kevésbé ismeretes, hogy micsoda nehézséggel jár két nyelv, a forrásnyelv és a célnyelv között az átjárás. A legtöbb fordító számára a forrásnyelv – idegen, és a célnyelv az anyanyelv. Anyanyelvünk valamilyen szinten fogva tart bennünket, de amikor anyanyelvünkre fordítunk, hazafelé igyekszünk, otthonos tájak

¹ Szabó Lőrinc. Babits Goethe-fordítása. URL.: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00293/08943.htm>, letöltés ideje: 2011. 04. 18.

SIENCIA DENIQUE

felé, ezt az anyanyelv jelentette rabságot nemigen érzékeljük, és szinte, mint valami ejtőernyős ereszkedünk lebegve feléje.¹

Ignotus szerint fordítás – fordítás nincsen, mint ahogyan nem lehet ugyanazt a képet egyszer kéken, egyszer pedig zöldben megfesteni. A szöveg valamelyest változni fog, már nem lesz ugyanaz, mint az eredeti. Tehát tökéletes fordítás nem létezhet, ezért is fontos, hogy a műfordító ne csak fordító legyen, hanem maga is író vagy költő.

A műfordítás nem csupán a világirodalmi művek szintjén fontos, hanem az egymás mellett élő nemzeteknél is. Ahhoz, hogy igazán megismerjünk egy másik népet, nem elég a nyelvüket beszélnünk. Minél több művet olvasunk irodalmi tájrunkból, annál közelebb jutunk a lelkükhöz. Ezért is fontos, hogy régiókban ismerjük az ukrán, illetve ruszin irodalmat, s fordítva. Míg mi megtehetjük, hogy eredeti nyelven olvassuk az irodalmi műveiket, addig nekik is lehetőséget kell nyújtanunk ahhoz, a fordításokon keresztül, hogy megismerjék a miénket.

A fordítás tehát már egyfajta létszükségletté vált, különösen a kis nyelvi közösségeknél, ami napjainkban a rohamosan egyesülő világgal találja szemben magát. A fordítások által betekintést nyerhetünk más nemzetek kultúrájába, ami által tágíthatjuk

¹ Simoncsics Péter. Mű - fordítás! - mű - Eszterhás Péter dán műfordításairól pályafutásának huszadik évében. URL.:

http://www.helikon.ro/index.php?m_r=940, letöltés ideje: 2011. 04. 28.

SIENCIA DENIQUE

ismereteinket, új stílusokat és módszereket ismerhetünk meg és hasznosíthatjuk azokat. Tanulhatunk belőlük és élvezhetjük másképp is az írást.

Felhasznált szakirodalom

1. Klaudy Kinga. A fordítás elmélete és gyakorlata. – Budapest: Scholastica Kiadó, 1997. – 31. o.

2. Simoncsics Péter. Mű - fordítás! - mű - Eszterhás Péter dán műfordításairól pályafutásának huszadik évében.

URL.: http://www.helikon.ro/index.php?m_r=940, letöltés ideje: 2011. 04. 28.

3. Szabó Lőrinc. Babits Goethe-fordítása. URL.:<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00293/08943.htm>, letöltés ideje: 2011.04.18.

4. Szabó Lőrinc. Könyvek és emberek az életemben. – Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1984. – 5. o.

SIENCIA DENIQUE

Horváth Attila

Ki fordít?

(a művészi szöveg megértés-elméletéről)

A hermeneutika... azaz a megnyilatkozás, tolmácsolás, magyarázás és értelmezés művészete. „Hermész”-nek nevezték az istenek követét, aki az istenek üzenetét közvetítette a halandóknak. Megnyilatkozása nyilvánvalóan nem pusztán közlés, hanem isteni parancsolatok magyarázása, mégpedig oly módon, hogy Hermész lefordította ezeket a halandók nyelvére, és érthetőkké tette számukra. A hermeneutika¹ teljesítménye alapvetően mindig egy másik „világból” származó értelem-összefüggés áthozatala saját világunkba². Az alábbiakban a megértés elméleteknek a kisebbségi írásra vonatkoztatható lényegét próbálom összefoglalni vázlatosan.

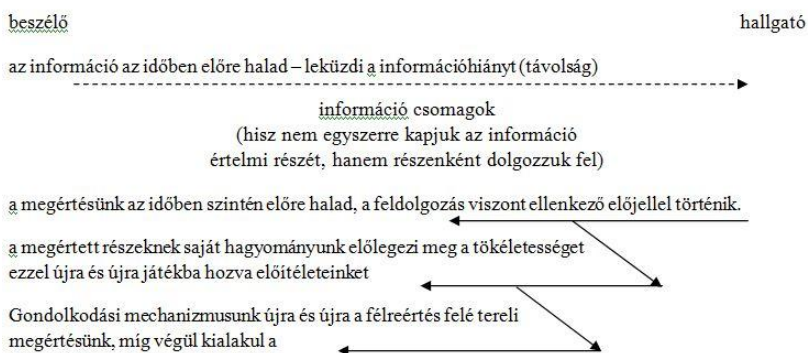
Lehetek tehát fordító anélkül, hogy tudnék több nyelven beszélni. Pusztán az által, hogy saját gondolataimat anyanyelvemen közlöm, kommunikálom – „kifordítom” önmagam. És amit hallok, hallasz, megértjük. Gondolatot cserélünk, figyelünk a másokra, a másik megértés igényét

¹ Schleiermacher volt az első, aki a hermeneutikát, mint a megértés és értelmezés általános elméletét megszabadította minden dogmatikus s okkizionalis vonásától, ezek nála csak mellékesen, a hermeneutika egy speciális bibliai változatában érvényesülnek. Ezáltal háttérbe szorult a szövegek normatív alapjelentése, amely eddig a hermeneutikai erőfeszítés egyedüli értelmét adta. A megértés az eredeti szellemi alkotófolyamat *reproduktív megismétlése*. Ily módon előtérbe kerül a nyelv szerepe, mégpedig olyan formában, amely alapvetően meghaladja az írottra való filológiai korlátozottságot. Schleiermacher hermeneutikája a megértést a beszédre, és egyáltalán az emberek egymás közötti kommunikációjára alapozta. A hermeneutika nem pusztán a teológia, hanem valamennyi *történeti szellemtudomány alapjává vált*. Eltűnt a mértékadó szöveg dogmatikus előfeltevése, melynek értelmében mind a teológusok, mind a humanista filológusok (nem is szólva a jogászokról) hermeneutikai tevékenységének par excellence funkciója a közvetítés (tulajdonképpen: alkalmazás). (Ennek köszönhetően szabad utat kapott a *historizmus*.)

² M. Heidegger. Lét és idő.

SIENCIA DENIQUE

önmagunk elé helyezzük – feladjuk alapvetően hozzánk tartozó ítéleteinket. Belehelyezkedünk a másik mondandójába, saját ismeret- és élménytárunkból újra felépítjük a történetet. Hagyományos értelemben nem, lényegében viszont ez már fordítás. Kíváncsiságunk, amely a hallott részeket egyre kiegészíti egészzé, megelőlegezve a sztorinak a teljességet, újra és újra megütközik saját elképzelésünkkel, és a további hallottakkal. Rajzos típus vagyok, hát nézzük, hogyan sikerül ábrázolnom egy lineáris függvényen mindezt:

dekódolt, rekonstruált megértés.

Hogy ez a megértett ugyan az e, mint a közölt, függ a beszélő és hallgató közötti „távolságtól”.

A távolság áthidalása szempontjából az alapvető adottság a nyelv, amelyen az interpretáló (vagy fordító) a megértettet újból szóhoz juttatja. *"A megértés a jelenvalólét saját lenni-tudásának egzisztenciális léte, mégpedig úgy, hogy ez a lét önmagát feltárja, hogy hányadán áll önnön létével."* A megértés megformálását nevezi Heidegger *értelmezésnek*. A nyelvi szabadság tulajdonképpen nem más, mint hogy a nyelvben a létező dönthet saját létéről, úgy, hogy megragadja, vagy elvétí azt. A megértés így nem adottság, hanem a nyelvben lévő lehetőség, létszituáció. Derrida a posztmodern állapotban viszi tovább a hermeneutikai megértés fogalmát, szerinte a szöveg „barkácsolása”, a nyelvhasználat folyamán a nyelv folyamatosan mozgásban tartja,

elhalasztja és dekonstruálja saját (metafizikus) fogalmainak jelentését, így a célelvűség nem lehetséges, csak valahogy értés, ad hoc felfogás jöhet létre.

Csak most utalva a címben feltett kérdésre, hogy ki is fordít, már több választ is adhatunk: én, te, ő, mindenki, Hermész, vagy összefogva: maga a nyelv. Ha abból az irányból közelítjük meg világunkat, hogy mikortól elérhető számunkra, azt kell mondanunk, hogy a megnevezés pillanatától. A rámutatással pusztán a jelenlévőséget vagyunk képesek megérteni, értelmezni és alkalmazni azt már képtelenek vagyunk. A nyelv az a közeg, ahol a fogalom-tárgy önmaga nélkül képes létezni, a gondolkodás pedig képes azt használni.

Látjuk tehát, hogy az értelmezés-alkalmazás hermeneutikájában megkezdődő megértés játékba hozza a szöveget a nyelvben. „Barkácsolása” a végtelenbe is kitolódhat a valódi, konkrét jelölő keresése közben, ezáltal számtalan értelmezési tartomány jöhet létre. Persze könnyen belátható, hogy nem mindegyik lehet értelmes adott pillanatban, nagyban függ a megértés elhelyezkedésétől időben és meghatározó hagyományunkban. Mikor egy beszélgetésben ez hangzik el: értem, hogy érted, de ha úgy értem, ahogyan én értem, már sértő – tisztán látszik a hagyományok közötti fordítás, ami a megértett alkalmazását lehetővé teszi. Rajtam múlik, hogyan alkalmazom a birtokomba került értelmet, akár el is szalaszthatom annak alkalmazását a félreértésben. Világos számomra az információ, a középpont, ami körül „tudom hova tenni”, amit hallok. Fel sem merülhet bennünk a kétely, hogy amit megértettünk, nem a valódi értelem, hisz használatától eltekintve is birtokoljuk azt. Egy irodalmi szöveg fordítása kapcsán sem igen merül fel bennünk, hogy ez nem a valódi jelentést tartalmazza. Egy mű akkor hat, ha létezik befogadás, ha megértjük, s ezzel közelebb kerülünk a valósághoz és azon belül önmagunkhoz. Megértés és aplikáció elválaszthatatlan a művészetben, ellentétben egy jogi passzus megértésétől és annak meghatározott alkalmazásától. Ilyen módon a műfordítás csak akkor lehetséges, – ellentétben egy nem művészi szövegtől – ha a megértett értelemre tudjuk alkalmazni a

SIENCIA DENIQUE

megértést magát¹. A fordítónak eleve benne kell lennie a szövegben ahhoz, hogy onnan tudja fordítani, hisz a fordítás, mint interpretációs alkalmazás, maga is a megértés-alkalmazás része.

Szakirodalom:

1. Erdei L. Tamás, *Kérdező tudomány*. In.: Polanyiana 9. évfolyam, 1–2. szám, 2000.
2. Gadamer, Hans-Georg: *Igazság és módszer*. Gondolat, Bp. 1984.
3. Gadamer, Hans-Georg, „Hermeneutika”, Bacsó Béla (szerk.), *Filozófiai hermeneutika*, Budapest, 1990.
4. Heidegger, Martin : *Lét és idő*. Gondolat, Bp. 1989.

¹ "... a hermeneutika valamennyi formájának valóban közös mozzanataként emelhetjük ki azt, hogy a megértendő értelem csak az értelmezésben konkretizálódik és válik teljessé, ámde ez az értelmező tevékenység teljesen a szöveg értelméhez kötődik. ... a megértés itt mindig magába foglalja a megértett értelem applikációját." (Gadamer)

SIENCIA DENIQUE

Horváth Attila

Felhaszált irodalom – hogyan is kell felhasználni az irodalmat, ha fogalmam sincs? Heidegger nyomán

Rendhagyó fejtegetés vendégszöveggel

Mi is a szakirodalom?

Részemről irodalomesztétikai megközelítésemben Gadamer meglátásai alapján határolom körül az irodalmiságon belüli- és kívüliséget. Tulajdon képen mit is jelent ez? Ki is az a Gadamer, és miért is használom fel elmékedéseit saját irodalomelméleti kutatási anyagaimban? És használom, elsajátítom, alapul veszem, ne adj isten Ctrl-c Ctrl-v, vagy mit is-hogy is? Az egyetemi évek alatt sok stációt megjár az ember, a beszúrósdítól az egyetértésen át az elutasításként alapul vételig. De valójában mit is kellene kezdeni a szakirodalommal? Hogyan jutok el az olvasástól a befogadáson át a horizontok közelítéséig? Nem titok, hogy sok esetben ez nem több egy dőlt betűs résznél, odabiggyesztett lábjegyzetnél, szöveg végi felsorolásnál, bizonyítandó a tudományos igényességet. A kaotizmust a posztmodern irodalomelméleti írások, elmékedések milyensége csak fokozza, kijelölt álláspontunk igazolása helyett eleinte elbizonytalanítanak.

Mondjuk, iskolát akarunk választani egy szöveg elemzési stratégiájának kijelöléséhez, ahogyan azt tehetjük a leíró,

SIENCIA DENIQUE

történeti, feminista, marxista stb. megközelítések kapcsán, s helyesen járunk el, ha effajta kijelölésekkel utat mutatunk tanulmányunknak. De mit tehetek jelenkori „iskolák” esetében? Tegyük fel, pl. egy szakdolgozat bevezetőjében ezt olvassuk: Heidegger és Gadamer irodalomelméletre vonatkoztatható tételeivel párhuzamban; vagy Lyotard irodalom-felfogását követve a nagy elbeszélések megszűnésében; esetleg a “szerző halálával” bevezethető barthesi hatásmechanizmust követve stb. Mit tudunk ezzel elmondani, s írásunk, gondolkodásunk milyen valódi fogódzókra lel a posztmodern szakirodalomban? Mely megfogalmazáskor nem vétünk hibát? Merhetem-e írásomat posztmodern gondolkodóktól lesett tételekre alapozni, egyáltalában maga a posztmodern korszellem, ha van, nem épen az igazság totális pluralitásában kérdőjelezi meg önmagát? Pesti tanárom óva intett az olyan kijelentésektől, melyek tételes igazságokat előfeltételeznek, utalva erre, vagy arra a megalapozó gondolatra. Irodalomelméleti fejtegetésben minden gondolat új, saját hagyományában kell, hogy helyt álljon. Hagyományként, előítéleteként, prekonceptióként fogom fel mindazt a tudást, ismeretet, amit a szakirodalom feldolgozása, mint olyan, nyújt. Hogy milyen viszonyt alakítok ki ezzel a hagyománnyal, előítéleteim mennyire kerülnek előtérbe önmagam számára is, megmutatkozik abban (is)¹, hogy prekonceptióm mennyiben

¹ Nem szabadulhatok az is-ek használatától, mivel megannyi érvényes tétel

SIENCIA DENIQUE

változik eszmefuttatásom befejeztével. Önmagát értelmező hivatkozással ide kívánczik Gadamer *Igazság és módszer*ének bevezetője, melyben „Arra a „tudományos” tisztességre szólít fel, hogy valljuk be az elkötelezettséget, mely minden megértésben érezteti hatását...a kérdés...az, hogy...akarásunkon és tevékenységünkön túl mi történik velünk” (?). Nem szabad az adott értelmezés, gondolat autoritását „átvennünk”, elfogadnunk úgy, hogy figyelmünk elsikkad az általános tételek sematizáltsága felett. Gondolkodásunk teremtő szándéka kreativitásából kiragadva képtelen magára a dologra összpontosítani a tekintélyként elfogadott autoritás súlya alatt. A szakirodalom tehát nem egy meglévőként kéznél lévő, nem cél, pusztán eszköz, mely hasznosulásában éri el célját.

A szakirodalom felhasználása

A már elsajátított anyag tulajdonképpen feldolgozása saját írásunkban alapvető hermeneutikai szabályossággal történik. Mivel nem hagyhatjuk figyelmen kívül akaratlan gondolkodási szokásainkat, ugyanakkor ezek észrevétlenek is, előítéleteink játékba hozásával meg kell értenünk magának a megértésnek a hermeneutikáját. A *megértés-értelmezés-alkalmazás* lineáris folyamatában vázolható legegyszerűbben a posztmodern értelemben vett alkalmazás hermeneutikai problémája. Az egyszerűnek látszó séma ott válik izgalmassá, ahol felbontjuk a

SIENCIA DENIQUE

megértés (implicit) és értelmezés (explicit) struktúramozzanatait: *értelmező nyelv* és *értelmező fogalmakra*. Mivel ezek számunkra egy adott értelmezési módot, beszédmódot írnak elő saját történeti hagyományunk alapján, az elsajátítandó szakirodalom és saját értelmezési horizontunk alapvetően nem egyezik. Előreutalva pedig elmondhatjuk, hogy az aktuális kutatási alapkérdés lesz a harmadik horizont, mely jó esetben saját hagyományunk és az alkalmazott megértett tudás horizontjainak bizonyos összeolvadásában jön létre¹. Tudományos igényünk mást kíván, mint amit észrevétlen gondolkodási szokásaink diktálnak, így kötelesek vagyunk felnyitni saját gondolkodásunk mozgásirányait, amit szintén a nyelv ural. Ez a felnyitás a szakirodalomként használt gondolatnak a kérdésfelvetése irányában történik, egyszerűbben szólva a megértésünk képessé kezd válni az alkalmazásra is.

Az értelmező nyelv problémája

Mindannyian szembesültünk az egyetem korai szakaszában a szaknyelv nehézségeivel, értelmezési problémáival. Laikus olvasó laza mozdulattal vágja a sarokba a szikla kemény, magyar kifejezéseket alig tartalmazó szöveggyűjteményt, míg az irodalmár\nyelvész hangos „ühümm” és „persze!”-k közepette

¹ A vázolt probléma azért sem egyszerűsíthető, mivel maga a kiindulási alap is történetileg összetett. Ha mondjuk pusztán az együtt érző(értő) készség felől közelítve annyit állítanék evidenciaként, hogy - egyet ért ő, másat te, össze kell a kettőt hangolni – alapjában halna meg a megértés alkalmazásbeli képessége. Gadamer az igazi megértést a másként értésben oldja fel.

SIENCIA DENIQUE

világosodik meg a trópusok völgyében hirdetett ígéktől. Itt bizony van egy közlekedési nyelvezet, amit el kell sajátítani, ha asztaltársaságul a filológiai tudományokat választottuk. Az egyes szakkifejezések, mint a végletekig leegyszerűsített $e=mc^2$ a háttérüket nézve akár évezredes tanulságot is hordozhatnak, értésüket (és nem félre), helyes használatukat megkívánja a kommunikatív szakszöveg-alkotás. Mint láthatjuk, itt a lang-on és parole-on kívül is akad az értelmezést, értést befolyásoló tényező.

Az értelmező fogalmakkal kapcsolatban még tovább kell ásnunk a nyelvi kommunikáció mélyrétegei felé. Ugyanis ez a kommunikáció nem pusztán a nyelv játékba hozásával valósul meg, hanem egész konvencionális hagyományunk, létszituáltságunk befolyásolja. Hogy tisztán lássuk, miről is van itt szó, először határoljuk be a fogalmainkat pusztán az absztrakt fogalmakra, melyek felmutatása, vagy a rájuk való mutató nem lehetséges. Kifejtésük tehát magában is okfejtés, így kb. a tyúk és a tojás kategóriába esik¹. Ugyanakkor, mivel a konvenciók az őket alakító környezettel együtt változnak, kulturális és egyéb forradalmak kapcsán keletkezhetnek, eltűnhetnek, így folyamatos mozgásukat a nyelvben is dekódolni kell. A megértés folyamatát

¹ Elfogadhatjuk, hogy a szikla hamarabb létezett, mint létező, mint a „szikla” nyelvtani egység. Ha a szikla alatt további fogalmakat is találunk, ezek természetesen csak a nyelven belül létezhetnek, csak a nyelv szabályainak előismeretével hozhatóak játékba. Ahogyan a futball teljes káosz annak, aki soha nem ismerte a játék szabályait, úgy teljesen értelmetlen egy fogalom a használatát illető tudás nélkül, még ha jelentésével tisztában is lehetünk, hisz a labdát ismerjük.

SIENCIA DENIQUE

tekinthetjük historikus folyamatnak is, ahogyan azt Heidegger is teszi. Nála a megértés felvázolás jellegű, ami a *tökéletesség előlegezésével* (Collingwood) újabb és újabb körökkel bővíti a megértés *hermeneutikai körét*¹ az időben előre haladva. A fogalmakra vetítve ezt a hatástörténeti működést azt kell megértenünk, hogy előítéleteink újra és újra blokkolhatják a megértés folyamatát, ha nem vagyunk hajlandóak kockára tenni őket újabb ismeretek reményében. A fogalom, gondolat nem tárgyként tekintendő, hanem létében, mozgásában, a saját hagyományunk és a történeti tradíció feszültségében hozza játékba önismeretünket. Amennyiben sikerül a gondolat eltárgyasítását levetkeznünk, a fogalom rendelkezésünkre áll, helyes alkalmazásában fegyvertárunk részévé válik.

A célunk tehát, hogy helyesen alkalmazzunk adott szakirodalmat, több lépésből áll. Alapvetően saját nyíltságunkat kell kipróbálnunk, a tapasztalás nem anyagi síkján. A hagyomány valódi kommunikációs partner a nyelvben, megszólaltatása mindig negatív, amennyiben az új tapasztalat valamilyen régít cserél újra, jobbra. „A kérdés értelme az irány, amelyben az értelmes válasz bekövetkezhet”(Gadamer). Az ellentmondás abban rejlik (valódi feloldhatatlan dialektika), hogy a kérdés elsődleges a tudással szemben. Minél jobb kérdéshorizontra teszünk szert, idővel annál értékesebb válaszokat találunk,

¹ Martin Heidegger. Lét és idő.

SIENCIA DENIQUE

nyitottságunk egyre magától értetődőbbé válik. Nos így segít a szakirodalom.

Vendégszöveg. Paradigmaváltás és fogalomalkotás

Játszunk el a gondolattal, hogyan írnánk le a leírhatatlant, az általunk, történeti, társadalmi szituáltságunkban aktuálisan elképzelhetetlent, nem létezőt. Mondjuk, hogyan festene egy belső égésű motor leírása egy 18. századi ember felfogásában? És mit fejtenénk meg mi ama leírásból – vajon most, a 21. században ráismernénk-e az Otto-motorra? Létezik egy elképzelés, miszerint a fogalomalkotás csak már meglévő, kéznél lévő dolgokból lehetséges, ami azon túl megy, már transzcendentális, metafizikai lényegű. Így nem volt képes az emberiség sokáig felismerni mai szemmel alapvető természeti erőket, törvényszerűségeket. Szól egy monda egy indián sámánról, aki egy nap furcsa jeleket látott a tűzben. Másnap lement az óceán partjára, ahol a legerősebben érezte a transzcendentális jelenlétét. Így ment ez napól-napra, és az érzés egyre jobban fokozódott, ahogyan a kietlen, végtelen óceánt kémlelte. Aztán hirtelen, látszatra a semmiből spanyol konkvisztádorok ugráltak ki a csónakokból, egy vízen úszó házból. A fejtegetés úgy szól, hogy mivel az indián sámánnak semmilyen előző tapasztalása nem volt vitorlás hajóval kapcsolatban, így a napok óta az óceánon közelítő, majd a partközelben horgonyzó hajó tulajdonképpeni látványa agyában nem volt képes valóságos gondolattá,

SIENCIA DENIQUE

fogalom válni, csupán nyugtalanító észleléssé. Ezzel a történettel pusztán arra utalok, hogy a megfogalmazás, mint megtestesítés, már az ősidőktől kezdve egyik legnagyobb misztériumunk, akár a varázsigékre, akár a Biblikus Igére gondolunk. Ha egy nyelvi elem nem utal semmilyen létezőre, attól még, mint nyelvi egység, használható, amíg a nyelvben összefüggésben van egyéb nyelvi elemekkel. Önmagában álló fogalom létének vagy nemlétének kérdése azonban értelmezhetetlen¹. Tulajdon képen, ami nincs a nyelvünkben, az nem is létezik². Hisz hogyan is lett volna képes a sámán elmondani, amit lát, ha semmilyen eszköz nem áll rendelkezésére ehhez. Mintha egy vaktól kérdeznénk a színek mibenlétét, vagy egy színvaknak akarnánk megmutatni a pirosat. Tehát egy fogalom hangalakjának jelentése addig valós, amíg a nyelvjátékban részt tud venni. Ha számunkra egy fogalom „idegen”, azzal arra utalunk, hogy nem vagyunk képesek mit kezdeni vele. Amíg ez fenn áll, addig persze fontosságára, még pusztán létére sem vagyunk képesek rákérdezni (ugyancsak mi készítené egy színvakot a színek használatára való rákérdezésre? mihez kezd vele?). Smith az 1984-ben pusztán sejti a világot, hogy lehetne másként is. Az ott felvázolt elszigetelt, sematikus

¹ „Ha minden, amit „létnek”, vagy „nem-létnek” nevezünk az elemek közötti kapcsolatok fennállásában, ill. fenn- nem-állásában rejlik, akkor nincs értelme egy elem létéről, nemlétéről beszélni.” Wittgenstein, Filozófiai vizsgálódások.

² Létezése pusztán „vanság”.

SIENCIA DENIQUE

diktatúra azonban olyan zárt kör, mely önteremtő és önfenntartó. Az ellenszegülés – mint a Mátrix tervezett anomáliája – pusztán a zárt körben használt fogalmakkal, lehetőségekkel lehetséges. A dolog tagadása, elhallgatása is megerősíti annak létét, ha fogalom sincs, mi lehetne helyette: az ellenállás üres gesztus csupán. A forradalmak mindig teljes paradigmaváltással járnak együtt. A király helyett nem nem-király kell, hanem választott fejedelem, a diktatúra helyett nem a nem-diktatúra, hanem a demokrácia tudott fellépni stb. A lényeg a változásban pontosan a megfoghatatlan. Az az ugrás, ami meghaladja fogalmi síkon a gondolkodásban lévő korlátokat. Ezek azok a fogalmak, amik korszakjellemzőkké válnak. Kisebb léptékben igaz ugyanez a tudományágak paradigmaváltására, az irodalomtudományban is.

Szakirodalom:

1. Heidegger, Martin : *Lét és idő*. Gondolat, Bp. 1989.
2. Wittgenstein, Ludwig: *Filozófiai vizsgálódások*. Atlantisz Kiadó 1992.
3. Antropológia és irodalom. Egy új paradigma útkeresése. Szerk.: [Kiss Noémi](#), [Biczó Gábor](#). Csokonai Kiadó, Bp. 2003.

SIENCIA DENIQUE

SIENCIA DENIQUE

KÖZGAZDASÁGT AN

A Tudományos cikkben Puliszka Edvin felvázolja a Kárpátalján élő magyar lakosság földrajzi elhelyezkedéséből származó előnyöket, a jelenlegi perspektívákat, amelyek a magyarságot közvetlenül érinthetik. Kitér a Kárpátalja megye Gazdaságfejlesztési koncepciójára, hogy melyek azok a vezető ágazatok, amelyekre nagy hangsúlyt fektet a következő években a megyei vezetés, valamint arról ír, hogy számos megvalósításra váró projektnek adhat otthont a jövőben Kárpátalja.

Puliszka Edvin

**Kárpátalja gazdaságfejlesztési programjának hatásai a
magyarlakta településekre**

Településföldrajzát tekintve a Kárpátaljai magyar lakosság nagy része a folyóvölgyekben, mezőgazdasági termelésre alkalmas síkvidéken él. Kis lélekszámú falvakban laknak, a jelentősebb városok közül egyedül Beregszászban alkotnak többséget. Így bátran kijelenthetjük, hogy a magyarság foglalkozását tekintve a mezőgazdaság a legfőbb ágazat, azon belül is a földművelés, valamint minden lehetőség megvan arra, hogy Kárpátaljának kedvező földrajzi-éghajlati adottságait kihasználva zöldségtermesztő nagyhatalommá válhasson, úgy hogy meghatározó piaci tényezőként legyen jelen a többmilliós nyugat-ukrajnai piacon. A munkaképes lakosság meghatározó része a határ menti falvakban továbbra is a határ túloldalán keresik meg a kenyerét. Igen sokan járnak át mezőgazdasági idénymunkára. Jelentős az építőiparban dolgozók száma is.

A gazdaságfejlesztési elképzelésekben a termelési szféra mellett fontos helyet foglal el az idegenforgalom. A megyei vezetés kiemelt feladatok között kezeli a turisztikai és idegenforgalmi, illetve a gyógyüdültetéssel kapcsolatos fejlesztések kivitelezését. Ami a magyarlakta településeket illeti a ennek nagy jelentősége van, hisz gondoljunk csak a Dédai vagy

SIENCIA DENIQUE

az Aknaszlatinai turistaparadicsomokra,nyári időszakban megélhetést biztosít több az itt élőknek.

Az ágazatnak azonban nincs hosszú távú fejlesztési koncepciója. A középtávú (2015-ig tartó időszakra érvényes) gazdaságfejlesztési program további fontos célkitűzései a következők:

- a határokon átívelő kapcsolatok bővítése, a határ menti infrastruktúra tökéletesebbé tétele;
- a természeti katasztrófák elleni védelem biztosítása;
- az agrárszektor és a mezőgazdasági termőföldek kihasználtságának komplex fejlesztése;
- a természeti kincsek még hatékonyabb kiaknázása;
- az ipari termelés további fokozása.

A fejlesztéseket belföldi és külföldi tőkebefektetések segítségével tervezik megvalósítani. A befektetések mintegy 60%-át a megye iparban kívánják realizálni, elsősorban az elektronikai iparban. A koncepció szükségesnek tartja a kis- és középvállalkozások számának gyarapítását is. A megyei vezetés a vízvezeték- és csatornázási rendszer korszerűsítésére, utépítésre, gázvezetékekre, árvizek és egyéb természeti csapások elleni védekezésre fordítana jelentős összegeket.

Bár a lehetőségek adottak, a magyarság szempontjából nincsenek kiaknázva. Magyar vállalkozók tőkehiány miatt jelentéktelen számban vettek részt az állami vagyon

SIENCIA DENIQUE

privatizációjában, jelentősnek mondható projektek megvalósításában. A sok közül csak néhány lehetőség, melyeket gazdaságosan ki lehetne aknázni. Elsősorban:

- Európai színvonalú gyógyfürdő felépítése Tiszapéterfalván, Mezőkaszonyban,

- Aknaszlatinán (gyógyturizmus fejlesztése).

- A szolymai ásványvíz magyarországi exportja,

- A konchazi tyúkfarm kivásárlása és felújítása,

- Császlói melegházi zöldségtermelés újraindítása korszerű magyarországi

- technológia alkalmazásával,

- A Magyarországon leállt gázhűtőket gyártó Fótimpex cég áttelepítése

- Ukrajnába,

- Homokbánya megnyitása Dercenben.

A gazdasági fejlesztéseknek egyes lehetőségei

Kezdetben mindenképpen szükség van olyan taktikai projektek megvalósítására, melyek lehetővé teszik a befektetések kockázatsökkentő tényezőinek kialakulását, a gazdasági kapcsolatok javítását, a kereskedelmi kapcsolatok bővítését. A szóba jöhető programokból néhányat érdemes lenne kiemelni:

- **A turizmus fejlesztése.** Kárpátalja természeti adottságaiból kifolyólag ideális célterületévé válhat a nemzetközi turizmusnak.

SIENCIA DENIQUE

E célból vendéglátó-ipari egységek építési (rekonstrukciós) programokat kellene megvalósítani a gyógyforrások, védett területek és más esztétikai vagy egészségügyi szempontból kiemelt területek mellett.

- Mintaképként szolgáló **információs térség létrehozása.** Tekintettel arra, hogy Kárpátalja a következő 10 évben üzleti híd lesz Nyugat-Európa és Kelet-Európa között, ezért EU-s támogatásokkal gazdaságfejlesztési központok létrehozása, ezek bázisán információs rendszer telepítése, ezek folyamatos fejlesztése elősegítené a gyümölcsöző gazdasági együttműködés gyors fellendülését. Ez a „mini” információs társadalom létrehozása példaértékű lenne Ukrajna számára, nem beszélve arról, hogy elősegíteni egy magyar-ukrán regionális gazdasági portál létrehozását, melynek adatbázisa hozzájárulna egy virtuális piactér kialakításához.

- **Korszerű és komplex helyi vidékfejlesztés.** Egy vagy két településen térségrekonstrukciós programot kellene beindítani, ahol a környezetbarát faluépítés, nemesített vetőmag – alkalmazás, infrastruktúra kiépítés, turistabarát arculat kialakítása mintaértékű lenne Ukrajna viszonylatában is. Ez jól kapcsolódna a turizmusfejlesztési programhoz is.

- **Képzési-szociális program.** A kárpátaljai magyar lakosság szociális problémái folyamatos gondot jelentenek. Ezért olyan szociális intézmények létrehozása, melyek megoldanák az

SIENCIA DENIQUE

idősebb korosztály, különös tekintettel az egyedülállókra, valamint a munkanélküliek gondjait, a közeljövőben elengedhetetlen. E szociális intézmények bázisán olyan képzési programokat lehetne beindítani, melyek elősegítenék a vállalkozási készség fejlesztését, gazdasági ismeretek megszerzését, erősítenék a kezdeményezőkészséget. Az említett intézmények „válságmenedzselést” jelentenének családok százainak. Ki lehetne dolgozni egy olyan feltételrendszert, melyek megvalósítása idővel önfenntartóvá tenné e programot.

Ha már a határokon átívelő kapcsolatok bővítését a megyei tanács kiemelt prioritásként kezeli, tekintsük át a Kárpátalja-Magyarország közötti kapcsolatokat

A megye gazdaságába eddig összesen 48 országból érkezett beruházás, melyek között Magyarország a 4. helyet foglalja el Japán, USA és Németország után. A magyar beruházások értéke **34,7 millió USD**. Kárpátalján jelenleg **254** ukrán – magyar közös vállalat működik, a magyar beruházások részaránya megyei viszonylatban **9,7%**.

A külföldi tőkebefektetések ágazati lebontásában az ipar áll az élen. Az összes külföldi működő tőkebefektetés 73,8 százaléka irányul ide:

A beruházások ágazati megoszlása:

- Mezőgazdaság, ffeldolgozás (3,5%)

SIENCIA DENIQUE

- Élelmiszer-, ital- és dohányipar (13,5%)
- Kereskedelem (5,8%)
- Közlekedés, telekommunikáció (1,1 %)
- Hotel-és éttermek (1,4%)
- Építőipar (3,3 %)
- Ingatlanügy (9,8%)
- Közmű- és személyes szolgáltatások (0,3%)

A legjelentősebb ukrán-magyar közös tőkével működő vállalatok közé tartoznak a Beregszászi Rádiógyár Zrt., a Munkácsi Műszergyár és a Nagyszőlősi Agrárszerviz Rt., a Nidan +, a Bereg-Kábel, a Bereg-Foods, az AVE Vinogradovo, az Inter-Indusztriya, az Avantex-Ukraina, a Huszttranzit, a Szimo és Ganz, az Univer Kft., Eurotoys, DK, Darlisz Ratovci, Delta Ltd., Centurion Ukraina, valamint a Holland-Plant leányvállalata.

Felhasznált Irodalom:

1. Balcsok István, Dancs László: *A határon átnyúló kapcsolatok* lehetőség
Magyarországegyikleendőschengenhatarán.<http://geography.hu/mfk2001/cikkek/>
2. Dupka György (szerk.) *A kárpátaljai magyarlakta települések gazdaságfejlesztési koncepciója*, Kárpátaljai Vállalkozásfejlesztési Központ, Ungvár 2005.
3. Pál Majoros, Gabriella Imre: *New challenges of the Hungarian-Ukrainian Cross-Border Cooperation*, in: Вісник, Київського національного торговельно-економічного університету 1/2007, p. 11-21.
4. Judy Batt: *Transcarpathia – Peripheral Region at the Center of Europe*, *Regional and Federal Studies*, 12/2002, p. 155-177.
5. A Kárpátontúli Terület megyei közigazgatásának honlapja.
www.carpathia.gov
6. Az Ungvári Magyar Főkonzulátus honlapja.
<http://www.konzulatus.uz.ua>
7. Az Ukrán Állami Statisztikai Hivatal honlapja.
www.ukrstat.gov.ua

SIENCIA DENIQUE

ANGOL

Tóth Gabriella 'Idiomatic expressions as the encoders of a nation's culture' c. dolgozatáról

Tanulmányában Tóth Gabriella érdekes témával foglalkozik, konkrétan az idiomatikus kifejezések kultúráközvetítő szerepét mutatja be az angol nyelvben. A dolgozat példákkal gazdagon illusztrált, esetenként eredeti forrásokat dolgoz fel, ami eredetivé, érdekessé és értékké teszi a szerző munkáját.

Szerkezetileg a dolgozat alapvetően jól tagolt. Ugyanakkor közvetlenül az írás elején a szerző valószínűleg félre értette az 'Essential terms and key words' rovat fogalmát, hiszen ide általában csak felsorolás jelleggel várnak a szerkesztők 3-5 olyan kulcsfogalmat, ami megkönnyíti az olvasó orientálódását. Ebben a tanulmányban viszont a fogalmakat meg is magyarázza a szerző, ami nagyon hasznos lehet a laikus olvasó számára, azonban nem közvetlenül a dolgozat elején, hanem a későbbiekben a főszövegben kell erre kitérni. Tehát az elején csak néhány szó maradjon felsorolás jelleggel, és a magyarázatok kerüljenek át a főszövegbe.

További megjegyzéseim:

- A forrásból idézett részleteket egységesen (lehetőleg az eredeti versformát megtartva) idézze a szerző mindenütt (mert van ahol versformában, van ahol folyó szöveggént olvasható);*

SIENCIA DENIQUE

- *A lábjegyzetek között fölöslegesnek tartom a plusz bekezdéseket (entereket), egymás alá jöhetnek a lábjegyzetek sorban. Van, ahol szóközfeleslegek is vannak a lábjegyzetek előtt, azokat is ki kell venni (21-24 lábjegyzetek);*

- *A szakirodalmi gyakorlat szerint a lábjegyzetben az egyes szakirodalmi tételek azon konkrét oldalára, vagy oldalaira hivatkozunk, ahol olvastuk azt, amivel a szövegben írtakat alátámaszthatjuk. A szerző nem ezt a gyakorlatot követi, hiszen a lábjegyzetekben a kötetek összoldalszámát tünteti fel (ezt esetleg a szakirodalom jegyzékben lehet jelezni). Ezt mindenképpen ki kell javítani.*

A tanulmány kötetben való megjelenését az esetben támogatom, ha a felsorolt hiányosságok javítása megtörtént.

Ferenc Viktória - Pécsi Tudományegyetem Nyelvtudományi
Doktori Iskola, Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program,
Szociolingvisztika szakirány, doktor-jelölt

**Idiomatic expressions through the prism of the british
culture**

Essential terms and key words:

- Idiom (idiomatic expression)
- Encoder
- Etymology
- Stylistic levels

According to the most widespread view that is generally accepted not just among laymen but also among sophisticated practitioners of the verbal arts, the most interesting specificities of a language are expressed in its idioms.¹ This is especially true in the case of English which has an enormous idiomatic basis with a total number of about 25,000 idiomatic expressions.

The most simple definition of the concept *idiom* states that it is a linguistic expression whose overall meaning cannot be predicted from the meaning of its constituent parts. But why is it so difficult to become the real master of idioms and why do we need an entire lifetime to learn them?

¹ [Weinreich U. Problems in the analysis of idioms. – New York: Columbia University Press, 1969. – 23 p.](#)

SIENCIA DENIQUE

Idioms are not a separate part of the language which one can choose either to use or to omit. Idioms are an essential part of the general vocabulary, widely used in all spheres of life and on all levels of speech, ranging from everyday conversations to literary works, from newspapers, magazines to TV shows and to the internet.

What is more, they are considered those units of language which tell the most about the culture of a nation. They encode social attitudes and norms, customs and cultural beliefs, therefore they are much more part of the culture than part of the language. They are derived from day-to-day life and pervade the language with a peculiar national flavour.²

It is generally agreed that language and culture are inseparably connected and greatly influenced by each other. Language can be viewed as a verbal expression of culture. Cultures comes up with new ideas which develop language components to express them. The reverse is also true: the limits of a language can prevent certain concepts from being part of a culture. Without language, culture would not be possible. Therefore, studying language, especially separate units of language, plays a key role in the process of discovering a nation's culture. From this, one can see that learning a new language

² [Jackendoff R. The architecture of the language faculty. – Cambridge: Cambridge University Press Press, 1997. – 153-196 p.](#)

SIENCIA DENIQUE

involves learning of a new culture.³ Consequently, teachers of a language are also teachers of a culture.⁴

Idiomatic expressions are remarkably important from this point of view as they are those units of language which are considered the most typical properties of native speakers. Natives freely use idioms in all spheres of life, sometimes even without being aware of the fact that they are using them. Therefore, proper use of idioms enables the language learner to speak like a native and that is the peak of foreign language learning.⁵

In order to acquire this high level of knowledge, it is necessary to study language units – first of all, idiomatic expressions – in context of different fields of culture. But what are these fields?

History, literature, religion, folklore, music and sports, customs and traditions are generally agreed to play the most important role in culture as they are its “creators”, producing together the complete “image” of a nation, however the order of their importance is extremely different in different languages.

³ Byram M. S. Cultural studies in foreign language education. – Clevedon: Multilingual Matters, 1989. – 1-8 p.

⁴ [Byram M. S. Cultural studies in foreign language education](#). – Clevedon: Multilingual Matters, 1989. – 8-17 p.

⁵ Seidl J. English Idioms and How to Use them. – Oxford: Oxford University Press, 1978. – 263 p.

SIENCIA DENIQUE

Every nation has its own cultural focus. When we hear the name of a nation, several associations come to our mind which are closely connected with those people. The French, for example, are famous for their great achievements in gastronomy, or the Brazil for their devotion to sport, especially to football. What concerns the British, they also have their own cultural focus. Idioms as the encoders of the British culture have been analysed in the light of these facts, therefore through the prism of British cultural focus.

One of the most striking specificity of Great Britain is its geographical uniqueness. Great Britain is an island country, surrounded by seas and the Atlantic ocean, having no land border with any country except for the Republic of Ireland. Due to this specific geographical location, the role of *water* has always been extremely important in the life of the British and this way they have acquired a special passion for water. As a result of this, idiomatic expressions connected with seafare or with water in general predominate in the English language. They are also called phrases with nautical origin. The word ***nautical*** itself has been adopted from the Middle French *nautique*, which is an adjective relating to sailing, ships, sailors or the sea in general.⁶ Therefore, everyday collocations containing water-connected elements such as ***to spend money like water*** which means *to spend money hastily, headlessly*, or ***to be in deep water*** with the commonly known

⁶ [Online Phrases: www.phrases.org.uk](http://www.phrases.org.uk)

SIENCIA DENIQUE

meaning *to be in danger* are much more frequent in English than in other languages.⁷

There are two large groups of idioms of nautical origin. Phrases belonging to the first group contain concrete, evident “water-connected” elements so that the nautical origin can easily be discovered. A nice example of this group is the phrase ***all at sea*** which means: *in a state of confusion and disorder*. It dates from the past of the glorious British navy, from the days of sail, when accurate navigational aids weren't available. Any ship that was out of sight of land was in an uncertain position and in danger of becoming lost.⁸

Hundreds of phrases can be added to this list such as ***to sail under false colours*** which means *to pretend to be something that you are not in order to deceive people* which also tells a lot about the daily life of British sailors: if a ship sailed under false colours, it used the flag of another country in order to deceive people.⁹

Almost everyone who speaks English even language learners know the phrase ***tell it to the marines*** that is a very effective way of expressing one's scepticism towards something. It is a scornful response to an unbelieved story but few people might know that

⁷ [Flavell, L. and Flavell, R. Dictionary of Idioms and their Origins.](#) – London: Kyle Cathie, 1992. –96 p.

⁸ [Online Phrases: www.phrases.org.uk](http://www.phrases.org.uk)

⁹ [Flavell, L. and Flavell, R. Dictionary of Idioms and their Origins.](#) – London: Kyle Cathie, 1992. –86 p.

SIENCIA DENIQUE

this idiom encodes a remarkable fragment of the past of the British. The first marines in the country were The Duke of York Maritime Regiment of Foot, formed in 1664. The Duke of York's men were soldiers who had been enlisted and trained long and intensively to serve on ships. The recruits (the newly arrived sailors) were considered unexperienced green, contrary to trained sailors who were wiser and more experienced, so they became reputed as naive enough to believe ridiculous tales and they very often made a laughing stock.¹⁰

There also exist idioms the nautical origin of which can hardly be guessed without using an etymological dictionary or without having some background knowledge. For instance, ***To be taken aback*** which means *surprised or startled by a sudden turn of events* has no signs of being connected with seafare, but it is, as the first to be 'taken aback' were not people but ships. The sails of a ship are said to be 'aback' when the wind blows them flat against the masts and spars that support them.¹¹

Similar is the origin of the phrase ***by and large*** which means *on the whole; generally speaking; all things considered*. It is suprising but the words *by* and *large* are also nautical terms. When the wind is blowing behind a ship's directiron of travel,

¹⁰ Nagy G.L. Thesaurus of English Idioms. – Hungary: Tinta, 2006. – 134 p.

¹¹ Nagy G.L. Thesaurus of English Idioms. – Hungary: Tinta, 2006. – 156 p.

SIENCIA DENIQUE

therefore in favourable direction, it is said to be 'large', while BY or to be 'by the wind' means to face into the wind.¹²

The list of idioms connected with seafare such as *waiting for my ship to come in - hoping for financial gain, pour cold water on somebody- to discourage doing something, to the bitter end- to the limits of one's efforts, hard and fast- without doubts or debate, high and dry- without help or hope of recovery, three sheets to the wind – drunken* is almost endless.¹³

In the process of analysing idioms according to the British cultural focus, literature takes the second place, as it has given and is still giving a huge amount of idioms to the English language, first and foremost due to William Shakespeare whose works are the most abundant sources of idiomatic expressions. The majority of his phrases are in common use today. One quotes Shakespeare thousands of times without realizing it. If our work gets us *in a pickle* (meaning: *there is some trouble in it*) - or our guests *eat us out of house and home – eat too much*, we are quoting Shakespeare.¹⁴

Few people might know, for instance, that the widely used proverb ***All that glitters is not gold*** which means that *a showy*

¹² Flavell. L. and Flavell. R. Dictionary of Idioms and their Origins. – London: Kyle Cathie, 1992. –35 p.

¹³ Cowie A. P., Mackin R. Oxford Dictionary of Current Idiomatic English. – Oxford: Oxford University Press, 1975. – 185 p.

¹⁴ Online Phrases: www.phrases.org.uk

SIENCIA DENIQUE

article may not necessarily be valuable, originates from Shakespeare. He used it in *The Merchant of Venice*, 1596:

Morocco:

O hell! what have we here?

A carrion Death, within whose empty eye

There is a written scroll! I'll read the writing.

*All that glitters is not gold...*¹⁵

Non less famous is the well-known wisdom, ***Brevity is the soul of wit*** that was also introduced by Shakespeare. There's no briefer way of expressing this thought than Shakespeare's, making further explanation redundant. This famous phrase was introduced in one of the world's greatest tragedies, in *Hamlet*, 1602:

Lord polonius:

...since *brevity is the soul of wit*,

And tediousness the limbs and outward flourishes,

I will be brief: your noble son is mad...¹⁶

The expression ***high time*** is widely used in English at almost all stylistic levels as it is the most common way of expressing that

¹⁵ Shakespeare W. *The Merchant of Venice*. – New York: Simon and Schuster, 2009. – 33 p.

¹⁶ Shakespeare W. *Hamlet*. – New York: Simon and Schuster, 2003. – 24 p.

SIENCIA DENIQUE

it is really time to start doing something. 'High time' derives from the allusion to the warmest time of day - when the sun is highest in the sky. High noon is another way of saying it. Shakespeare used it in his Comedy of Errors, 1590:

...And therefore 'tis *high time* that I were hence.
She that doth call me husband, even my soul
Doth for a wife abhor.¹⁷

Everyone gets annoyed when the so-called ***green-eyed monster*** appears in one's life as it is generally known to be equal with the quality of being jealous. It is worth while memorizing that this strange name of jealousy is also Shakespeare's creation. Green has always been a colour associated with sickness, possibly because people's skin takes on a slightly yellow/green tinge when they are seriously ill, and it is also the colour of many unripe food that cause stomach pains. The greatest man of the British Renaissance introduced it first in The Merchant of Venice, 1596:

Portia:

How all the other passions fleet to air,

¹⁷ Shakespeare W. The Merchant of Venice. – New York: Simon and Schuster, 2009. – 51 p.

SIENCIA DENIQUE

As doubtful thoughts, and rash-embraced despair,
And shuddering fear, and *green-eyed jealousy*! O love,
Be moderate...¹⁸

He also used it a bit later, in 1604, in his celebrated tragedy,
in Othello:

Iago:

O, beware, my lord, of jealousy;
It is the *green-eyed monster* which doth mock
The meat it feeds on...¹⁹

The list of phrases, wisdoms, sayings created by Shakespeare is practically endless, the literary origin of which can hardly be guessed without consulting an etymological dictionary or knowing well Shakespeare's plays. For example, the phrase ***in a twinkling of an eye***, the meaning of which is absolutely obvious (*very quickly*) which first was used by Shakespeare in The Merchant Of Venice:

...I'll take my leave of the Jew *in the twinkling of an eye*.²⁰

¹⁸ Shakespeare W. The Merchant of Venice. – New York: Simon and Schuster, 2009. – 42 p.

¹⁹ Shakespeare W. Othello. – Washington: Washington Square Press, 1993. – 48 p.

SIENCIA DENIQUE

Another nice example is the phrase ***in a pickle*** – *in trouble* – first used in The Tempest:

...And Trinculo is reeling ripe: where should they find this grand liquor that hath gilded 'em? How camest thou *in this pickle?*”²¹

Being the master of literature, Shakespeare is the creator of impressive similes and metaphors, such as the simile ***as pure as the driven snow*** which means *entirely pure* can also be found in many of Shakespeare's plays. For instance, in The Winter's Tale:

Autolycus:

...Lawn *as white as driven snow*...²²

or in Macbeth:

Malcolm:

Black Macbeth will seem *as pure as snow*...²³

²⁰ Shakespeare W. The Merchant of Venice. – New York: Simon and Schuster, 2009. – 29 p.

²¹ Shakespeare W. The tempest. – Washington, Washington Square Press, 1994. – 82 p.

²² Shakespeare W. The winter's tale. – Washington, Washington Square Press. – 1998. – 62 p.

SIENCIA DENIQUE

Driven snow is snow that has blown into drifts and is untrodded and clean. Shakespeare used snow as a symbol for purity and whiteness.

While analysing English idioms as the most important signs or encoders of British culture, the idiom *sea change* – *big significant change* – is extremely remarkable as two very important features of the British culture are represented in it. First of all, it is connected with seafare that is a significant mark of Great Britain's special geographical location, and secondly, it is created by the greatest master of the British Literature, William Shakespeare. It is introduced in *The Tempest*, in Ariel's song:

Full fathom five thy father lies,
Of his bones are coral made,
those are pearls that were his eyes:
nothing of him that doth fade,
but doth suffer a *sea-change*,
into something rich and strange.²⁴

²³ Shakespeare W. *Macbeth*. – Washington, Washington Square Press. – 1992. – 56 p.

²⁴ Shakespeare W. *The tempest*. – Washington, Washington Square Press, 1994. – 36 p.

SIENCIA DENIQUE

Highly used phrases, saying and wisdoms such as *to wear one's heart upon one's sleeve, to vanish into the thin air, love is blind, salad days, high time, wild goose-chase, as pure as the driven snow, all's well that ends well, there's method in every madness* could also be added to the treasures of Shakespeare's heritage.²⁵

Though Shakespeare is the most productive author, other representatives of the British literature also enriched the vocabulary with a great amount of idioms such as ***to let sleeping dogs lie*** – *to not stir up a potentially difficult situation which might cause some problems* – created by G. Chaucer, ***to cut the mustard*** – *to meet the challenge, pass the test* – introduced by O'Henry,²⁶ ***even stevens*** – *equal measures* – created by J. Swift.²⁷

Although it is an essential part of literature, the Bible requires special attention in this respect (in the category of literature). The King James Bible that is the most famous translation of the Holy Bible is the most common source of phrases in English. No other piece of literature has influenced the English language as much as the Bible. The list of phrases of biblical origin is almost endless. We quote from the Bible when we say that someone is ***the apple of our eye***, expressing that the *one is a deeply loved person*, when

²⁵ Online Phrases: www.phrases.org.uk

²⁶ Online Phrases: www.phrases.org.uk

²⁷ Swift J. Journal to Stella. – Chicago: Academy Chicago Publishers. – 1986. – 47 p.

SIENCIA DENIQUE

we talk to someone or when we are *at our wits' ends* that is *unable to think what to do*²⁸

The well-known phrase *pearls before swine* also originates in the Bible.

It covers *items of quality offered to those who aren't cultured enough to appreciate them.*).²⁹ This expression is usually expressed in the negative proverbial form - *don't cast your pearls before swine*, and is found in the Bible. The biblical text is generally interpreted to be a warning by Jesus to his followers that they should not offer biblical doctrine to those who were unable to value and appreciate it.

Besides these examples, the Bible is the source of thousands of other phrases such as *daily bread, a wolf in ship's clothing, eye for an eye, tooth for a tooth, bite the dust, to turn the other cheek, to fall from grace and almost all proverbs* that are in use today. Therefore, phrases of biblical origin encode an other essential field of culture: the sphere of religion, underlining the influential role of the Bible in the life of the British.

The last point in the category of which idioms as cultural encoders must be analysed is the field of history which takes the fourth place. This category is the most universal one. A great amount of everyday phrases originates from the sphere of history,

²⁸ Cowie A. P., Mackin R. Oxford Dictionary of Current Idiomatic English. – Oxford: Oxford University Press, 1975. – 35, 234 p.

²⁹ Online Phrases: www.phrases.org.uk

SIENCIA DENIQUE

namely, from wars, battles, revolutions, invasions or other historical events. The expression *To meet one's Waterloo* which means *to be completely defeated* is of purely British origin. It dates back to the glorious victory of the year of 1815, when Napoleon was defeated by the British at Waterloo.³⁰

The idiom **die hard** is also the product of the Napoleon's era. It is used to say that *things change very slowly*. The die-hards were the British 57th Foot regiment, so called after their Colonel Inglis addressed them before the (victorious) battle of Albuera against Napoleon's French on 16 May in 1811, 'Die hard my lads, die hard'. Only one officer of 24 survived, and only 168 men of 584. The regiment later became the West Middlesex.³¹

Similar is the case with the idiom **warts and all** (meaning: *including faults*) which originates from the times of the English Civil war. It was said by Oliver Cromwell who instructed his portrait painter Peter Lely to paint a true likeness including "...roughness, pimples, warts and everything..."³²

It is important to know that approximately the 28% of the total English vocabulary is of French or Oil language origin, most derived from, or transmitted by, the Anglo-Norman spoken by the

³⁰ Flavell. L. and Flavell. R. Dictionary of Idioms and their Origins. – London: Kyle Cathie, 1992. –196 p.

³¹ Flavell. L. and Flavell. R. Dictionary of Idioms and their Origins. – London: Kyle Cathie, 1992. –44 p.

³² Nagy G. L. Thesaurus of English Idioms. – Hungary: Tinta, 2006. – 312 p.

SIENCIA DENIQUE

upper classes in England for several hundred years after the Norman Conquest, before the language settled into what became Modern English. It is also important to add that inspite of being closely connected and influenced by each other's culture, the British and the French have never really liked each other. This mutual dislike resulted in phrases like, for instance, ***pardon my French/excuse my French*** that is *an apology for using crude language*. The word 'French' has long been used in the English language to express crudeness, stemming from the rivalry, envy and xenophobia that has characterised England's relationship with France and the French for more than a thousand years. Examples include *french letter*, *french kiss*, *french postcards*, and other sexual references. The expression 'french leave', meaning to take or use something and depart without paying or giving thanks (based on the reputed behaviour of invading French soldiers) had been in use for several hundred years prior to Brewer's reference of the phrase in 1870. All of this no doubt reinforced and contributed to the 'pardon my french' expression.³³

Of course, not just foreign nations contributed to the base of English idioms of historical origin. The course of history also brought about interesting idiomatic expressions of purely British origin. The origin of the phrase ***beyond the pale***, *for example*, is connected to period. ***Beyond the pale*** means *behaviour outside*

³³ Online Phrases: www.phrases.org.uk

SIENCIA DENIQUE

*normal accepted limits...*⁴ In the 14th century Pale meant the area owned by an authority, such as a cathedral, and specifically the 'English Pale' described Irish land ruled by England, beyond which was considered uncivilised, and populated by barbarians.

The introduction of new idioms did not stop in the twentieth century. The cliché **black dog** – *ression or sullen mood* – is an expression of extremely old origins however it was made famous in recent times by Britain's World War II leader Sir Winston Churchill referring to his own depressions. The 1800s version of the expression was '*a black dog has walked over him/me*' to describe being in a state of mental depression.³⁴

The complex analysis of idioms through the prism of the British cultural focus has proved that idiomaticity is not just the most complex and, probably, the most interesting linguistic phenomenon, introducing the specificities of a certain nation, but also the most universal one, giving a complete picture of a nation's culture and everyday life. As no culture is possible without language, and no language exists without idioms, the culture-encoding role of idiomatic expressions is undoubtful. If culture is the theory, language is the main means to put it into practice. As they are the preconditions of each other, being completely inseparable, the following conclusion can be drawn:

³⁴ Online Phrases: www.phrases.org.uk

SIENCIA DENIQUE

till exists humankind and culture, there will be idioms to encode them.

List of Literature

1. Byram M. S. Cultural studies in foreign language education. – Clevedon: Multilingual Matters, 1989. – 364 p.
2. Cowie A. P., Mackin R. Oxford Dictionary of Current Idiomatic English. – Oxford: Oxford University Press, 1975. – 476 p.
3. Flavell. L. and Flavell. R. Dictionary of Idioms and their Origins. – London: Kyle Cathie, 1992. – 426 p.
4. Jackendoff R. The architecture of the language faculty. – Cambridge: Cambridge University Press Press, 1997. – 322 p.
5. Nagy G. L. Thesaurus of English Idioms. – Hungary: Tinta, 2006. – 543 p.
6. Seidl J. English Idioms and How to Use them. – Oxford: Oxford University Press, 1978. – 263 p.
7. Weinriech U. Problems in the analysis of idioms. – New York: Columbia University Press, 1969. – 278 p.
8. Online Phrases: www.phrases.org.uk

Sources

9. Shakespeare W. Hamlet. – New York: Simon and Schuster, 2003. – 400 p.

SIENCIA DENIQUE

10. Shakespeare W. Macbeth. – Washington, Wasginhton Square Press. – 1992. – 272 p.
11. Shakespeare W. Othello. – Washington: Washington Square Press, 1993. – 368 p.
12. Shakespeare W. The Merchant of Venice. – New York: Simon and Schuster, 2009. – 238 p.
13. Shakespeare W. The tempest. – Washington, Washington Square Press, 1994. – 272 p.
14. Shakespeare W. The winter's tale. – Washington, Wasginhton Square Press. – 1998. – 352 p.
15. Swift J. Journal to Stella. – Chicago: Academy Chicago Publishers. – 1986. – 512 p.

Néprajz

SIENCIA DENIQUE

Lektorí vélemény

Papp Krisztina – Jakab Annamária:

„A vallás szerepe a nehéz időkben- Görög katolikus lelkipásztorra válás egy szovjet munkatáborban” c. tanulmányáról

A tanulmány egy tipikusnak mondható közép- és kelet-európai néprajzi és történelmi jelenségcsoporthoz tartozó témakörrel foglalkozik, annak egy nem kevésbé ismerős esettípusát dolgozza fel. A papi életsorsok a kontinensnek ezen a vidékén gyakran mutatnak olyan egyezéseket, amelyek a kommunista diktatúrák évtizedeiben, az egyházüldözések különböző erősségű formáinak történelmi keretei között, szinte törvényszerűen váltak a folklórizitikai, vallásantropológiai kutatás tárgyává. Ehhez a témakörhöz napjainkban is nagy számban lehet élő folklór anyagot találni.

Papp Krisztina és Jakab Annamária néprajzi, antropológiai szemléletű és módszertani háttérű írása ilyen, aktuális és megítélésem szerint fontos témát dolgoz fel. Jól kapcsolódik ez a munka a Debreceni Egyetem évtizedek óta folyó térségbeli, illetőleg görög katolikus témájú kutatásokhoz. A tanulmány szakmai szempontból helytálló megállapításokat tartalmazó, egyben forrásértékű, a további kutatás számára is hivatkozásra érdemes munka. A leíró jellegű adatközlés mellett mértéktartó értelmezési lehetőségeket is tartalmaz. Szakirodalmi háttere megfelelő, a cikk nagyságrendjéhez illő, arányos és pontos hivatkozásokat és irodalomjegyzéket tartalmaz.

A tanulmány hasznosan járul hozzá a szakrális néprajz görög katolikusra vonatkozó kutatási irányának eddigi eredményeihez. Megjelenését támogatom.

Debrecen, 2012. Január 17.

Dr. Bartha Elek,
az MTA doktora,

tanszékvezető egyetemi tanár

SIENCIA DENIQUE

Papp Krisztina – Jakab Annamária

A vallás szerepe a nehéz időkben

Görög katolikus lelkipásztorrá válás egy szovjet

munkatáborban

Bevezetés

A kutatás egy kárpátaljai ruszin férfi szovjet munkatáborban töltött éveit dolgozza fel, különös tekintettel pappá válásának körülményeire. Mindezek mellett a dolgozat kitér a vallás tiltott időszakban betöltött szerepére – vallásgyakorlás és mindennapi élet a lágerben. A tudományos munka célja megvizsgálni, a munkatáborban tapasztaltak hatását az adatközlő pappá válására.

Fontos a közelmúlt és a jelen állapotának vizsgálata, feltárása, felülemelkedni a „régmúlt” kutatásán. Hiszen ehhez az időszakhoz találunk adatközlőket, így sokkal realisabban tárhatjuk fel a szocializmus korszakának életmódját. A szovjet munkatáborokkal foglalkozó szakirodalmak egyházi vonatkozásai azokkal foglalkoztak, akiket eleve papként hurcoltak el. Ezen tanulmány újszerűnek tekinthető abban, hogy az adatközlő elhatározását a lelkészi pályára lépésre a lágerben töltött időszak véglegesítette.

Az empirikus kutatás az interjú módszerével igazolja a hipotézist, melynek során a puha interjú módszere került alkalmazásra. Az adatközlő kiválasztása során fontos szempont volt a lelkészi közösségből való kitűnés, egy átlagostól eltérő

SIENCIA DENIQUE

életpálya bemutatása. A kutatás alanyát kiemelkedővé tette egyházi személlyé válása a lágér ideje alatt. Ugyanakkor az illegalitásban töltött munkájának fontossága, valamint egyházi és tudományos tevékenysége is nagy hatással volt a kárpátaljai görög katolikus közösségekre.

A kárpátaljai görög katolikusság helyzete a szovjet megszállás után

Ungvártól több mint 250 km-re a Tatár hágón át 1944. szeptember 27-én lépett először Kárpátalja területére a Vörös Hadsereg, és ezzel gyökeresen új korszak kezdődött a görög katolikus egyház életében. A szovjet katonai megszállás utáni hónapokban különösen veszélyeztetett helyzetbe került a görög katolikus egyház. Ez egyben Kárpátalja lakosságának nagy részét is érintette, hiszen 1944-ben a népesség 62%-a vallotta magát görög katolikusnak. Ebben az esztendőben 306 parochus szolgált a vidéken, valamint öt kolostor és egy papi szeminárium működött. Az 1941. évi népszámláláskor Kárpátalja népessége anyanyelv szerint 852 000 fő (60,8% ruszin, 20,6% magyar 15,2% zsidó) volt, ez a szám a háborús évek hatására jelentősen csökkent. A vidékről deportálták a mintegy 120 000 fős zsidóságot, a több mint 40 000 „malenykij robot”-ra hurcolt magyarnak háromnegyede nem élte túl a lágereket, a háborús események következtében mintegy 25 000 magyar menekült Magyarországra, számos kárpátaljai lakos pedig nyugatra. Ezért

SIENCIA DENIQUE

1944-1945 fordulójáról csak becsült adatunk van Kárpátalja lakosságának nagyságáról, amely ekkor mintegy 600 000 főre volt tehető.

Kárpátalja szovjet katonai megszállásakor nyomban megkezdődött a hatóságok akciója a görög katolikus egyház, s egyben a ruszin művelődési intézmények ellen. Amikor 1943-ban Sztálin visszaállította a moszkvai ortodox patriarchátust, tulajdonképpen eldőlt a görög katolikus egyház sorsa Ukrajnában, ez pedig előrevetítette a későbbi kárpátaljai eseményeket is. A háború idején a Szovjetunióban összesen ötmillió görög katolikus vallású lakos élt, gyakorlatilag teljes egészében Ukrajnában, annak is a nyugati részén, Galíciában. Az ukrán állam függetlenségének támaszát alkották, vagyis nem kívánták a Szovjetuniót. "A II. világháborút követően a Szovjetunióban a görög katolikus egyház működését betiltották, azt beolvasztották a pravoszláv egyházba. Letartóztatták, deportálták az újraegyesülést megtagadó püspököket, papokat, Romzsa Tódor püspököt pedig meggyilkolták. A kényszermunkára elhurcolt kárpátaljai görög katolikus papok között magyar lelkészek is voltak. Az egyház felszámolásához hozzátartozott, hogy a templomokat bezáratták, jobb esetben raktárnak, vagy más hasonló építménynek használták, rosszabb esetben lebontották, lerombolták. Jellemző példa, hogy Zúgó (Hukliva) XVIII. században emelt fatemplomában ebben az időszakban ateista

SIENCIA DENIQUE

múzeum működött. (...) A miséket bujkáló papok végezték, vagy a hívek maguk tartottak istentiszteleteket, főként vecsernyét.”

1945-1946-ban Ukrajnában teljesen államosították az egyházi, parochiális és felekezeti iskolai vagyont. Ez azt jelentette, hogy az egyházközségeknek ezután az államtól kellett – mind nagyobb összegekért – bérbe venniük saját korábbi templomaikat. Sorra telepítették ki a papokat parochiájukból, vagy működésükért magas jövedelmi adókat vetettek ki rájuk.

A görög katolikus egyház papjainak és híveinek megfélemlítését is szolgálták a más személyekkel kapcsolatos koncepciós perek. Ezen perek kivégzést vagy kényszermunka táborba való száműzetést jelentettek. Kényszermunka lágereket, vagy koncentrációs táborokat a Szovjetunióban „1943. április 19-én Joszip V. Sztálin állította vissza a „hazaárulásért” elítéltek legszigorúbb büntetésére, akik így elkerülhették a halálos ítélet végrehajtását. E raboknak a legnehezebb fizikai munkát kellett végezniük. A büntető intézmények 1948-ig működtek az Északi-sarkkör térségében elhelyezkedő Gulág láger-rendszerek körzetében, a Sarki-Urál nyugati előterében, Szibériában, valamint Kazahsztánban.”

Gulág – „Kényszermunkatáborok, -telepek és börtönök, javító-nevelő intézmények kiterjedt rendszerét csúcsszervként a Lágerek Főigazgatósága, a Gulag (Glavnoje Upravlenyje Lagerej) fogta össze. 1934. október 27-én hozták létre, hogy

SIENCIA DENIQUE

központosítsák az addigi különféle szak- és területi szervek vezetése alatt álló büntetés-végrehajtás irányítását. Feladata a köztörvényes és politikai elítéltek, illetve hadifoglyok elkülönítése, őrzése, a kényszermunka megszervezése volt. A gulágok teljes fõlszámolására csak 1956 folyamán került sor, a javító-nevelõ munka azonban a Szovjetunióban továbbra is megmaradt a büntetési formának. A gulág szó a világ minden nyelvén a szovjet lágerek és börtönök rendszerét, az ártatlan embereket sújtó, önkényt jelenti.” A KGB (Állambiztonsági Bizottság, a Szovjetunió államvédelmi szerve 1954 és 1991 között) titkosszolgálatként működött, emellett feladatai közé tartozott a szovjet tagköztársaságok politikai rendõrségének összefogása, a börtönök, a javító-nevelõ munkatáborok fenntartása.

A kutatás alanya Margitics Volodimir beregszászi görög katolikus parochus. 1931. július 23-án született Hársfálván (Нелипено-Nelipeno), a Szolyvai járásban. Az első osztályt Alsóvereckén végezte el. 1942-ben apját magyar csendõrként Hajdúhadházra irányították családjával együtt, így Volodimir ott fejezte be elemi iskoláit. 1945-ben tértek vissza Kárpátaljára, és a Beregszászi 1-es számú iskolában fejezte be a középiskolát. A 10. osztály elvégzése után a „ráiszpolkomban” dolgozott. Ezt követõen Lembergben tanult német, francia és angol szakon. 1953 és 1959 között katona volt. Amint hazatért államellenes

SIENCIA DENIQUE

tevékenyége („антирадянська робота-ántiragyjánszká rábotá”) miatt munkatáborra ítélték nyolc évre, abból végül három évet kellett letöltenie.

Három testvére volt, de mind meghaltak. Az idősebb tolmács volt. Az oroszok bejövetele után ismeretlen helyre hurcolták, ahonnan nem tért vissza. A másik két testvérét 1949-ben elvitték Donbászba kényszermunka táborba. A középső elszökött, de elfogták és visszavitték. Egyikük sem tért haza.

Elhurcolás a munkatáborba

Az adatközlő visszaemlékezéseiben így emlékszik lágerbe való elhurcolására: „Csak arra legjobban emlékszem, hogy Lemberge mikor elvittek minket a vonatba, megállt. Ott volt egy kis autó, és ott álltak a katonák. Minden két lépésbe egy katona, automáttal , és egy kutyával. Na és azon az, ott is mentek ketten elől és ketten hátul, hogy el ne szökjünk. Pedig nem volt gondolatomba se. Lembergéből aztán elvittek Harkovba. Ott volt egy gyűjtő, ahol begyűjtöttek, és Mordoviába vittek-Mordovszkájá ÁSzSzR -Avtonomná Oblászty.” (...) Na de aztán eljöttünk, délután volt Mordoviába oszt Sztolipin-vagon volt. Olyan vagon volt, mert azt Sztolipin csinálta direkt a foglyokat vinni és olyanba mentünk majdnem három hétig. Hárkoból oda Mordoviába”.

SIENCIA DENIQUE

Az adatközlő említette, hogy meg se fordult a fejében, hogy megszökjön, valószínűleg a fegyverek láttán egyik fogoly se merte volna ezt megtenni, valamint adatközlőnk becsületességéből adódóan szembe nézett a – bár jogtalan – büntetésével. Fontosnak tartjuk leírni, hogy a légerekbe való szállítás hogyan zajlott. Az interjúból kiderül, hogy a foglyokat Lembergben összegyűjtötték és onnan Kelet-Ukrajnába, Harkovba vitték őket. Harkov valószínűleg egy elosztóhely volt ahonnan elszállították a foglyokat a rabszállító (sztolipin) vonatokon.

„Este hoztak minket, de meg kellett fürödni. Levetköztettek minket, megfürödtünk, de jég volt a padlón. Cementes olyan valamibe voltunk és a ruhát meg elvették, aztán mikor már körülbelül egy jó fél órát ott voltunk, ott táncoltunk a jeges cementen, míg aztán elhozták nekünk a ruhát, visszaadták és aztán úgy jöttünk el. (...) és mikor odaértünk, olyan kis vagy három métert, háromszor három kis szobaféle lehetett. Semmi nem volt, csak meg volt meszelve és olyan kis padlás volt a deszkából, de csak ott a végén, itt nem volt semmi a cement bejáratnál és oda feküdtek le. Hát huszonnyolcan”. Elsőként a zord és embertelen körülmények döbbsítették meg odaérkezéskor, a rabokkal szembeni bánásmód a brutalitásban és direkt nyilvánult meg. A szobákban még a minimális bútorzat, az ágy is hiányzott, túlszűfoeltság jellemezte azokat.

SIENCIA DENIQUE

„Gyermekkoromtól úgy voltam megtanítva, hogy vigyázni a ruhára meg mindenre és nem feküdtem azért le, hogy össze ne gyűrjem a kabátom és ablak, ajtó alatt álltam egész éjszaka, és már jól kifáradtam, lehetett olyan fél öt, öt óra fele reggel nagyon akartam már szundikálni aztán közéjük feküdtem valahogy, nem tudom hogy, nem emlékszem rá. na hát aludtam vagy egy órát.” A gyerekkorban elsajátított családi minták annyira meghatározóak voltak számára, hogy kezdetben nem tudott alkalmazkodni az újonnan kialakult helyzethez. A szülei nevelése a ruhaneműk megóvására vonatkozóan még a fáradságon is felülemelkedtek.

Mindennapi élet a lágerben

A láger szervezeti felépítése egy elhurcolt férfi elbeszélései szerint szovjet és fogoly részről is egy-egy lágerparancsnokból állt, melyeknek helyetteseik voltak. A lágerparancsnok kísérte a foglyokat a munkahelyre és vigyázott a rendre, a fogoly táborparancsnok pedig teljesítette feljebbvalója utasításait és továbbította azokat. Alárendeltjei a nemzetiségek fogolyparancsnokai, a brigádpárancsnokok és a dolgozók voltak. Mindezek mellett voltak a brigádon kívüliek, akik nem jártak a lágeren kívül dolgozni: körletfelügyelő, betegápoló, zenész, raktáros, kenyérvágó, cipész, szabó, fürdő dolgozói és a borbély. A fogoly- és nemzetiségi lágerparancsnoknak, valamint a brigádon kívülieknek szabad bejárásuk volt a konyhába, ahol átlagosnál nagyobb adagot kaphattak, mint a többiek. Ebbe a

SIENCIA DENIQUE

részletesebb rendszerbe illeszkedik be az adatközlő visszaemlékezése is.

Kezdetben Volodimir atya építőmunkás feladatokat látott el a lágerben, ami nehéz fizikai megterheltséget okozott neki. Valószínűleg korábbi magas iskolai végzettsége is ösztönözte őt a lágerben, hogy ott is magasabb munkakörbe léphessen. Adatközlőnk viszonylag korán áttért az építkezési munkálatokról a különböző mesterségek elsajátítására. Meglepően sok szakmát tanult ki, amelyek segítségével már egy magasabb munkakörben dolgozhatott.

„Aztán bevittek a lágerbe, egyik lágerbe voltam, mint építő, hordtunk sífert harmadik emeletre felfele csak deszkán. Utána aztán ott bevégeztem, mint pék a kurzusokat, három hónapost, és mint takár unyiverszál, ez mint géplakatos. Az is három hónapos volt és még a kályhákat raktam, mint kályhás, azt is befejeztem. Meg is van nekem az удостоверения róla. Nade, én mint pék dolgoztam nyolc hónapig és az a kenyér, amit én sütöttem, hát az mindig ment a tiszteknek kifele, nem a lágerbe.” Mint pék, Volodimir atya kikerült a brigádmunkások köréből, ami szabadabb teret biztosított számára a láger területén belül, a brigádon kívüliek csoportjában.

„Nahát később azután, egy évig ott voltam, kicsit többet, tizennégy hónapig átvittek aztán másik lágerbe, egyesbe voltam, ott volt tizenkettő is nem csak egy. Aztán a négyesre vittek.

SIENCIA DENIQUE

Megfigyelhető itt a lágerrek felosztása. Az adatközlő elmondása szerint tizenkét láger volt a térségben, és több mint egy év után vitték át az egyesből a négyes lágerbe. Sajnos az interjúk alapján nem lehet tudni, hogy milyen szempontok szerint csoportosították a munkatáborokat, egyetlen adat utal az elkülönítésre: „(...) és a négyesen voltak mindazok, akik hét évre voltak ítélve.”

Vallási élet a lágerben

„Hát ott volt mindenféle szekta, tizenkét görög katolikus pap, két római és volt egy pravoszláv pap is velünk. (...) Na és utána aztán 1959-be hallottuk, hogy Joszip Szlipej (Йосип Слипый) kardinális, az ukrainai ukrán görög katolikus templomnak a feje, hogy azt elhozzák oda. Ő az Urálon volt. (...) megtudtuk, hogy május elsején, az meg vasárnap volt, és akkor volt a húsvét is. Akkor elsején, hát az összes tetők tele voltak foglyokkal, mind felmászott, mindenki akarta látni azt a Joszip Szlipéjt, hogy hát ki az, mi az? Mert hát akkor, addig már tizenhat évet ült és utána még hármat. Azért, hogy nem akart átmenni a pravoszláv hitre.” Megfigyelhető a visszaemlékezésben a láger munkásainak vallási meggyőződése, vezetőik nagy tiszteletben tartása. Az interjúban egyetlen utalás jelenik meg a munkatáborba zárás okáról, miszerint a kardinális nem akart áttérni a görögkeleti vallásra. Az adatközlő viszont nem tudta megnevezni az ő elhurcolásának okát. Érdekes megfigyelni, hogy a szocialista rendszer ateista politikája nem tudott teret hódítani a Szovjetunió területén sem,

SIENCIA DENIQUE

így a rendszer kénytelen volt a pravoszláv egyházat elfogadni, megtérni maga mellett. Ugyanakkor csak azt fogadta el kizárólagos „államvallásnak”, minden mást, így a görög katolikus vallást is elutasította, vezetőit átállásra próbálta kényszeríteni.

Az adatközlő Volodimir atya vallásos szemlélete már gyerekkora óta jelen volt, a család vallási nevelése révén ebben a szellemben élte életét. „Na és nekem megvolt még gyerekkoromból az a vágy, hogy, hogy tudjak egy kicsit segíteni valakinek és apukám is mindig azt mondta, hogy három fia van, egynek kéne papnak lenni, egy ügyész és egy orvos, hogy segítsenek a népnek, a szegény népnek. Ez volt a vágya mindig, de sajnos úgy maradt, hogy én maradtam magam pap, ügyvéd és orvos is. Lelki orvos. Na hát én ezt éreztem és tudták már azok is, a többi papok, mikor megtudtuk, hogy fognak jönni. Mivel az édesapa csendőrként dolgozott, a család valószínűleg a tehetősebbek közé tartozott. Náluk is jelen volt az a korban jellemző tendencia, hogy gyermekeiket nagyra becsült szakmára – pap, ügyvéd, orvos – taníttassák. Így a papi pályával Volodimir atyát már gyermekora óta kecsegtették, az elhatározás azonban csak a lágerben érlelődött meg benne. Látva adatközlőnk papi hivatás iránti érdeklődését és mély hitét, a lágerben dolgozó papok felfigyeltek rá, patronálták és kezdték felkészíteni őt. „Hát volt tizenkét pap bácsi, (...) hát azok foglalkoztak velem, minden

SIENCIA DENIQUE

nap. Járkáltunk, sétáltunk már munka után és hát mindig valamit tanultunk. Nem írtunk semmit, mert ugye nem lehetett. (...)

„Minden nap Szentmisét tartott minden pap, aki ott volt. Kéteemeletes ágyakon aludtunk, lent az a Jozsip Ursztavo aludt, amelyik Bilkére való volt, az minden nap reggel felkelt négy órakor, és ahogy feküdt, a mellére tette a kis poharacska, az olyan volt, mint ami szokott lenni az orvosoknál, olyan nagyon vastag fenekű, na csak ilyen kis magaska, hogy fel ne boruljon, azért azt vette. Hát az mint kehely volt, ezt a mellére tette és ott misézett.” A vallás tiltása ellenére a lágerben tartózkodó papok mindent megtettek annak érdekében, hogy végezdhessék szertartásaikat. A visszaemlékezésből is kitűnik, hogy a hiányzó rituális kellékeket más használati vagy orvosi szerszámokból állították össze. Az adatközlő elmondása szerint általában tíz-tizenkét áldozója volt naponta. A papok a szentséget papírdarabokba csomagolták, hogy a katonák észre ne vegyék.

„Mikor volt úgy is, hogy ott egy kicsit összeomlott egy ház, hát én annak a padjára szoktam felmenni és ott végeztem, csak egyszer oda is eljött a katona és meglátta, mondja, mit csinálsz, mondom hát misét végzek, imádkozok. Na дође (rendben) intett egyet a kezével és elment” A Szocializmus vallásellenes, ateista politikája ellenére, és figyelmen kívül hagyva, hogy a foglyok vallási alapon kerültek a munkatáborba, a katona mégis szemet hunyt a lágerben folytatott vallási tevékenység felett. Ez

SIENCIA DENIQUE

magyarázható azzal is, hogy a katonai réteg is vallásos nevelésben részesülhetett gyerekkorában, áthatotta életét, nem tudta kiirtani bennük a rendszert. Ugyanakkor valószínűleg nyílt titok lehetett a táborban végzett papi tevékenység.

Pappá szentelése a lágerben

„Na és aztán eljött az idő, mikor én ezt már megtudtam, hogy a zónából megyek kifelé, akkor azt mondta Joszip Szlipéj, hogy akkor szenteljünk fel, de azért jól gondoljam meg, mert még egy huszonöt évet kapunk. Ő is, én is. Mondtam, hogy énrólam nincs szó, mondta, hogy ha én benne vagyok és vagy háromszor figyelmeztetett. Na és akkor aztán kitűzte, hogy augusztus 19-én, az Úrnapra (Преображение) fogja felszentelni, nahát akkor úgy maradt.” A vallási élet minden megnyilvánulása, így maga a pappá szentelés is titokban zajlott a láger falai közt. Fontos volt, hogy erre még akkor kerüljön sok, mikor az adatközlő ott lakott, így kevésbé volt észrevehető az ott tartózkodása illetve a többi fogollyal való érintkezése. A munkatáborokban, s magában a szovjet rendszerben, tiltották a vallásgyakorlást. Ám ebben a táborban sok egyházi személy raboskodott így jelen volt a mindennapokban a vallás gyakorlása. A kardinális figyelmeztette az adatközlőt, hogy további szabadságvesztéssel és kényszermunkával járhat pappá való felszentelése. Adatközlőnk hajthatatlan volt, saját bőrét nem féltette, kizárólag a kardinálisét. A szentelés időpontját végül kitűzték az Úr színeváltozásának

SIENCIA DENIQUE

ünnepére, mely a Julianus-naptár szerint augusztus 19, Gergely-naptár szerint pedig augusztus 6.

„Reggel korán, vagy hat órakor, volt egy olyan tőlünk is Szolvyváról, nem Nelipenáról való volt az az ember, ő pap volt szintén és az volt megbízva, hogy segítsen nekem ruhát varrni. Mint ez a riza nahát, olyat nem tudtunk mi varrni, csak a bélést a kabátból, abból a kabátból, amelyiket sajnáltam, ne gyűrjem össze. Kivettük a bélést, az volt nekem a riza, na és aztán az ujjából kivettük a bélést szépen, na hát amit kellett, a többit minden abból megvarrtunk. És úgy volt megmondva, hogy fél tízfele már ott legyek, mert ő misét megkezdte és én misére már csak jövök és megyek is, nehogy valaki ránk bukkanjon.”A szentelés titokban zajlott, ezért fontos volt, hogy az események gyorsan történjenek, nehogy a felügyelők rájuk bukkanjanak. A szenteléshez szükséges liturgikus ruhákról magának az adatközlőnek kellett gondoskodnia, a kivitelezésben segítségére volt egy szülőfalujából, Hársfalváról való pap. A miseruha alapanyagául a lágerbe kerülés elejéről ismert oly féltett kabát szolgált.

„S akkor ez az idő már megjött és mi még nem voltunk készen, de muszáj volt befejezni, Joszip Szlipéj, ideges volt egy picit, mert ottan várt, kicsit félbehagyta, a Szentmisét. Ahogy bementem, hát végig, balra és jobbra az egész fal alatt álltak ezek a szektások, jehovisták, ott álltak és nem mentek ki, láttak, hogy

SIENCIA DENIQUE

valami van érdekes és nem akartak kimenni, de nem is kergette senki őket, csak azt akarom megmondani, hogy ők jelen voltak, de egyik se árulta el.” Érdekes, hogy a lágerben végzett Szentmisék nem voltak olyan szigorúak és kötöttek. Az emberek alkalmazkodtak a hely adta körülményekhez, s igyekeztek legjobb képességeik szerint szolgálatot tenni az Úrnak. Valamint más visszaemlékezésekben is lehet találni utalást a vallási élet titokban gyakorlására a lágerekben. Egy kárpátaljai férfi egy református papot említ meg, aki a nagy egyházi ünnepeken istentiszteletet tartott, majd a résztvevők zsoltárokat és katolikus énekeket énekeltek. Tehát a vallási elkülönülés nem volt jelen, a különböző felekezetek tagjai akár együtt is végezték szertartásaikat. Ezen a szertartáson is részt vettek más felekezetűek, s itt nem egy katolikus-református különbségről van szó, hanem ezen a szertartáson a Jehova közösség hívei vettek részt. (vallások közti összetartás a láger nehézségei közepette)

„Ott emeletes ágyak, és tumbocskák voltak. De olyan keskenyek, hogy éppen az ember el tudott férni ott. Nahát Jozsip lent feküdt, és ott, a Szentmisét végezte. Na akkor nekem be kellett menni, mert amikor szentelik, akkor le kell feküdni és még a kezüket is kitartani a leendő papnak. Hát az ágy alá a kezeket kitartottam, ő meg kiment a szoba közepére, mert nem volt hely és így történt a felszentelés. Én aztán kimentem, tulajdonképpen én már vele kellett volna, hogy végezzem a Szentmisét, de mivel,

SIENCIA DENIQUE

hogy olyan körülmények közt voltunk mondta nekem, hogy most már menjek. És hát ez volt, augusztus 19-én. Az idézetben az adatközlő szentelésének folyamatát vázolja fel. A fentiekben már említettem, hogy a körülményekre való tekintettel nem voltak olyan szigorúak a rituális megkötések. Volodimir atya, a kardinális által végzett Szent Liturgiába kapcsolódott be, s amennyire a helyszín és az idő szűke engedte, igyekeztek betartani a papszentelésre vonatkozó egyházi előírásokat.

Összefoglalás, kitekintés

Célunk egy átlagostól eltérő lelkészi pálya bemutatása volt, a nehéz időszak egyénre gyakorolt hatásának vizsgálata. Fontosnak tartottuk kiemelni, hogy az elhurcolás időszakában született meg a döntés adatközlőnkben a papi hivatás választására. A kommunista rendszer egyházra gyakorolt hatása a vallás iránti mélyebb elköteleződésben nyilvánult meg Volodimir atya számára.

Az elhurcolás és a láger mindennapjainak bemutatása elengedhetetlen a téma megértéséhez. Az ott végbement események és tapasztalatok befolyással voltak az adatközlő hivatásának választásában. Mindezek mellett a papokkal teli lágerbe kerülés is közrejátszott Volodimir atya élete alakulásában, hiszen a görög katolikus, üldözött lelkészekkel való együttélésnek, az általuk kapott inspirációnak és példamutatásnak is köszönheti választását.

SIENCIA DENIQUE

Az adatközlő, visszatekintve életére áldásos időszaknak tartja pályája kezdetét, melyre az emberek mélyebb hite, vallási elköteleződésük és ragaszkodásuk volt jellemző. Mindezt az egyház és a vallás tiltott voltával magyarázhatjuk. Jelen, XXI. századi viszonyokat nézve adatközlőnk borúsabbnak látja a helyzetet, a vallástól való fokozatos eltávolodást érzékeli.

Az adatközlő elbeszélése útmutatás is lehet a jelen számára, megmutatva mire képes az egyének hite, milyen összetartó ereje van a vallásnak. Mindezeket a jelen háborútól és elhurcolástól mentes időszakában is hasznosítani lehetne. A görög katolikus életpályák bemutatása nemcsak vallási, de etnikai és politikai szempontból is lényeges. Ez a Közép-Európában, nyugat és kelet határán élő vallás évszázadok óta a ruszin identitás éltetője és velejárója. „Felekezeti különállásuk az ukrán ortodoxiától nem minden esetben etnikai természetű, hanem legalább ennyire politikai-kulturális gyökerű.”

SIENCIA DENIQUE

Irodalomjegyzék

BARTHA Elek

2001 Egy felekezeti nagyrégió Európa közepén.
Ethnographia, CXII. 3-4. sz. 299-340.

BOTLIK József

1997 Hármaskereszt alatt. Görög katolikusok
Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646-1997). Budapest:
Hatodik Síp Alapítvány Új Mandátum Könyvkiadó

2010 Görög katolikus vértanúk a Kárpát-medencében
1914-1976. Budapest: Az Országos Ruszin Kisebbségi
Önkormányzat és a Kárpátok Régió Kultúráért Közhasznú
Egyesület közös kiadványa

DUPKA György

1993 Élő történelem. Válogatás a meghurcolt magyarok
visszaemlékezéseiből 1944-1992. Kárpátaljai Magyar Könyvek.
Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó

Dr. PIRIGYI István

1990 A magyarországi görög katolikusok története.
Nyíregyháza: Görög Katolikus Hittudományi Főiskola

1998 Göröghittudományi életrajzok. Debrecen: A debreceni
Gör. Kat. Egyházközség kiadványa

SIENCIA DENIQUE

<http://lexikon.katolikus.hu/G/g%C3%B6r%C3%B6gkatolikusok.html> 2011. 12. 18.